ΚΥΡΙΑΚΟΣ ΚΑΤΖΟΥΡΑΚΗΣ

Ο ΔΡΟΜΟΣ ΠΡΟΣ ΤΗ ΔΥΣΗ

η περιπέτεια της μετανάστευσης με ζωγραφική, κείμενα και ντοκουμέντα

ΚΑΤΙΑ ΓΕΡΟΥ • ΑΛΕΞΗΣ ΓΡΙΒΑΣ • ΜΑΡΩ ΔΟΥΚΑ • ΝΙΚΟΣ ΟΙΚΟΝΟΜΟΠΟΥΛΟΣ

ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ

Ο ΔΡΟΜΟΣ ΠΡΟΣ ΤΗ ΔΥΣΗ

Η περιπέτεια της μετανάστευσης
με ζωγραφική, κείμενα και ντοκουμέντα

ΚΥΡΙΑΚΟΣ ΚΑΤΖΟΥΡΑΚΗΣ

Ο ΔΡΟΜΟΣ ΠΡΟΣ ΤΗ ΔΥΣΗ

Η περιπέτεια της μετανάστευσης
με ζωγραφική, κείμενα και ντοκουμέντα

ΚΑΤΙΑ ΓΕΡΟΥ • ΑΛΕΞΗΣ ΓΡΙΒΑΣ • ΜΑΡΩ ΔΟΥΚΑ • ΝΙΚΟΣ ΟΙΚΟΝΟΜΟΠΟΥΛΟΣ

Πρόλογος Π. ΜΠΟΥΚΑΛΑΣ
Εισαγωγή Π. ΚΟΥΝΕΝΑΚΗ
Έρευνα Δ. ΜΑΡΙΔΑΚΗΣ, Μ. ΤΣΙΜΙΤΑΚΗΣ

METAIXMIO

ΣΥΝΔΙΟΡΓΑΝΩΤΕΣ

Turku Womens Centre (FIN), www.naisrauha.net

ATELIERS VARAN (FR)

UNIVERSITY OF GLASGOW, Film and Television Studies (UK), www.arts.gla.ac.uk.

Fundacion Mujeres (ES), Fmujm@Fundacionmujeres.es

Την πολύτιμη υποστήριξή τους σε στάδια της παραγωγής του «Δρόμου προς τη Δύση» προσέφεραν: *το Εθνικό* και *Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών – Τμήμα Επικοινωνίας και ΜΜΕ*, *το Πάντειο Πανεπιστήμιο – Τμήμα Επικοινωνίας και ΜΜΕ*, *το Δίκτυο Κοινωνικής Υποστήριξης Προσφύγων και Μεταναστών, η ΑΛΚΟ ΦΙΛΜΣ ΕΠΕ - Παραγωγή Κινηματογραφικών Ταινιών*, *ο Δήμος Αθηναίων*, *ο Δήμος Αιγάλεω, το Θέατρο Τέχνης*, *το Κέντρο Γυναικείων Μελετών και Ερευνών – ΔΙΟΤΙΜΑ, το Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας – ΚΕΘΙ, το Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού, η Γκαλερί ΕΚΦΡΑΣΗ*.

ΣΥΝΕΡΓΑΤΕΣ ΤΟΥ ΔΡΟΜΟΥ ΠΡΟΣ ΤΗ ΔΥΣΗ

Νίκος Αρβανίτης *(ηθοποιός)*
Χρύσα Βουδούρογλου *(ζωγράφος)*
Ζωή Γαμπιεράκη *(φωτογράφος)*
Κάτια Γέρου *(ηθοποιός)*
Αλέξης Γρίβας *(οπερατέρ)*
Μάρω Δούκα *(συγγραφέας)*
Άκης Ζορμπάς *(οπερατέρ - συνεργάτης στο φιλμ της εικαστικής εγκατάστασης)*
Νίκος Ζωιόπουλος *(βοηθός σκηνοθέτη)*
Κυριάκος Κατζουράκης *(ζωγράφος - σκηνοθέτης)*
Γκάζι Καπλάνι *(δημοσιογράφος - συγγραφέας)*
Αποστόλης Καπαρουδάκης *(συνεργασία στη μουσική)*
Παναγιώτης Κόκκαλης *(ζωγράφος)*
Μισέλ Κόντου *(οργάνωση γραφείου)*
Δημήτρης Μαριδάκης *(δημοσιογραφική έρευνα)*
Νίκος Οικονομόπουλος *(φωτογράφος)*
Βάλια Παπαχρήστου *(χορογράφος)*
Σταμάτης Πλυτάς *(βοηθός θεατρικού δρώμενου, web designer)*
Δημήτρης Ταμβίσκος *(φωτογράφος)*
Αντρέας Τρύφωνας *(φωτιστής)*
Αντώνης Τσαπάρας *(οικονομική διαχείριση)*
Μόνικα Τσιλιμπέρδη *(διεύθυνση οργάνωσης παραγωγής)*
Ματθαίος Τσιμιτάκης *(δημοσιογραφική έρευνα)*
Γιάννης Χαραλαμπίδης *(ήχος)*
Γιώργος Χριστιανάκης *(συνθέτης)*
Χάρις Ψυχοπαίδη *(φωτογράφος)*

ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗ

Ο βασικός χρηματοδότης του προγράμματος *«Ο Δρόμος προς τη Δύση»* είναι η **Ευρωπαϊκή Επιτροπή (Πρόγραμμα ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ 2000)**.
Ως χρηματοδότες συμμετέχουν επίσης το **Ελληνικό Κέντρο Κινηματογράφου** και η φαρμακευτική εταιρεία **SANOFI - SYNTHELABO**.
Στην έκδοση του βιβλίου συμμετέχει ο εκδοτικός οίκος **ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ**.
Τη φωτογράφιση του Ν. Οικονομόπουλου χρηματοδότησε η **ILFORD - Γ. Δαμκαλίδης**.

CULTURE 2000

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε θερμά όσους μας βοήθησαν, άλλοτε με συζητήσεις, υποδείξεις, συμβουλές, άλλοτε με παροχή υλικού και βιβλιογραφίας και πάνω από όλα με την ηθική τους συμπαράσταση: τον Νίκο Γιαννόπουλο, τον Ιορδάνη Ψημμένο, τον Γρηγόρη Λάζο, την Αγγελική Ξύδη, τη Σίσσυ Βωβού, τον Νίκο Μανιάτη, τον Γκάζι Καπλάνι, τη Λιάνα Μελανδρινιώτη, την Τασούλα Χριστοδουλοπούλου, τον Ντέιβιντ Φαζλούλ, τον Ιμπραήμ Μουσλέμ, την Κχολούντ Μωχάμεντ, τον Αρτάν και τη Λίντα Μάρκου, τη Ματίνα Μόσχοβη, την Ελένη Συρίγου, τη Μαρία Λιάπη, τη Μαρία Στρατηγάκη, τον Σαμ Ιντρίσου, τον Αμίν Αλακαμπού, την Ευγενία Μάρκοβα, τη Λιόπη Αμπατζή, τον Ντάνιελ Έζντρας, τον Ρος Νταίηλυ, τον Δημήτρη Σακελλάρη, την Πέπη Ρηγοπούλου και τον Γιάγκο Ανδρεάδη.

Επίσης, ευχαριστούμε θερμά για τη βοήθειά τους στο κινηματογραφικό μέρος, τον Νίκο Δούκα, τον Παντελή Βούλγαρη, την Εύα Στεφανή, την Αμαλία Ζέπου και τον Στέλιο Αποστολόπουλο.

Τέλος, ένα μεγάλο ευχαριστώ στους φίλους μετανάστες, για το χρόνο που μας διέθεσαν και την εμπιστοσύνη που μας έδειξαν. Χωρίς αυτούς ο «Δρόμος προς τη Δύση» δεν θα ήταν δυνατόν να πραγματοποιηθεί.

Μ Ε Τ Α Ι Χ Μ Ι Ο

Κυριάκος Κατζουράκης

Ο δρόμος προς τη Δύση

Η περιπέτεια της μετανάστευσης με ζωγραφική, κείμενα και ντοκουμέντα

Πρώτη έκδοση Σεπτέμβριος 2001

Επιμέλεια ΚΥΡΙΑΚΟΣ ΚΑΤΖΟΥΡΑΚΗΣ, ΚΑΤΙΑ ΓΕΡΟΥ, ΜΙΣΕΛ ΚΟΝΤΟΥ

© Εκδόσεις ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ

Εκδόσεις - Βιβλιοπωλείο Μ Ε Τ Α Ι Χ Μ Ι Ο
Ασκληπιού 18, 106 80 Αθήνα
Τηλ.: 3647433, 3621274, Fax: 3610750
http//:www.metaixmio.gr • e-mail:metaixmio@metaixmio.gr

Την κεντρική διάθεση για τα βιβλιοπωλεία Ελλάδας και Κύπρου έχει ο ΑΠΟΛΛΩΝ Α.Ε., τηλ.: 010 5157200.

ISBN 960-375-226-6
ΒΟΗΘ. ΚΩΔ. ΜΗΧ/ΣΗΣ 3226

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΤΟΝ ΑΝΑΓΝΩΣΤΗ 11
NOTE FOR THE READER 13
Ο ΦΙΛΟΞΕΝΟΣ ΛΟΓΟΣ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ *(Π. Μπουκάλας)* 17

Εικαστικο Μερος
ΤΟ ΠΟΙΕΙΝ ΤΗΣ ΕΛΠΙΔΑΣ *(Π. Κουνενάκη)* 21
ΖΩΓΡΑΦΙΚΗ – ΚΑΤΑΣΚΕΥΕΣ 27

Θεατρικο Μερος
«ΣΑΣ ΑΡΕΣΕΙ Ο ΜΠΡΑΜΣ;» *(Μ. Δούκα)* 103
«ΕΙΜΑΙ ΑΠΟ 'ΚΕΙ» *(Κ. Γέρου)* 113

Φωτογραφικο Μερος
ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ *(Ν. Οικονομόπουλος)* 123

Κινηματογραφικο Μερος *(ΕΡΓΟ ΣΕ ΕΞΕΛΙΞΗ)*
ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ ΓΥΡΙΣΜΑΤΩΝ *(Κ. Γέρου, Δ. Μαριδάκης)* 137
A SEVENTH MAN *(Απόσπασμα από το βιβλίο του John Berger)* 149
ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ 154
ΟΤΑΝ Η ΑΠΕΛΠΙΣΙΑ ΣΥΝΑΝΤΙΕΤΑΙ ΜΕ ΤΗΝ ΕΛΠΙΔΑ *(Ν. Γιαννόπουλος)* 155
ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΟΝΤΑΣ ΚΑΙ ΠΕΘΑΙΝΟΝΤΑΣ *(Le Monde Diplomatique)* 157
ΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΗΣ ΜΕΓΑΛΗΣ ΦΥΓΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ *(Δ. Μαριδάκης)* 161
ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΜΙΑΣ ΣΥΝΘΕΤΗΣ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ *(Μ. Τσιμιτάκης)* 167
ΜΕΔΟΥΣΕΣ ΚΑΙ ΚΟΡΑΛΛΙΑ *(Ποίημα του Γκάζι Καπλάνι)* 171

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ 173

ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΤΟΝ ΑΝΑΓΝΩΣΤΗ

Ο «Δρόμος προς τη Δύση» είναι η τέταρτη απόπειρα της Ομάδας Τέχνης να μελετήσει και να επεξεργαστεί ένα θέμα συνδυάζοντας τη ζωγραφική, με το θέατρο, τη μουσική, τον κινηματογράφο και τη φωτογραφία.

Η επιθυμία είναι τα αποτελέσματα της δουλειάς να μπορεί να παρουσιάζονται ταυτόχρονα και απόλυτα συνδεδεμένα μεταξύ τους αλλά και το καθένα χωριστά. Μέρος του φιλμ, το οποίο θα ολοκληρωθεί αργότερα, θα υπάρχει στην τελική παρουσίαση του όλου έργου.

Η επεξεργασία του θέματος με οδήγησε στη χρήση του κινηματογράφου. Όπως παλιότερα στο θέατρο και τη φωτογραφία, προσπαθώ να βρω την «οικονομία του μέσου», ώστε να καταγράφονται καταστάσεις με άμεσο τρόπο όχι όμως τηλεοπτικό. Οδηγός, όπως σε όλα τα πράγματα, είναι το ίδιο το θέμα.

Το θέμα που συνδέει το «Δρόμο προς τη Δύση» με τα τρία προηγούμενα έργα, το «Τέμπλο», την «Προσωπογραφία» και την «Ιερά Οδό», είναι ο «ξένος». Μια εμμονή που δεν μπορώ να εξηγήσω. Μπορώ μόνο να δουλεύω με αυτήν. Ίσως ο «ξένος» γίνεται καθρέφτης μας. Είναι μέσα από την διαφορετικότητα που αποκτούμε εικόνα της ζωής μας, της αισθητικής μας, ακόμα και του τι σημαίνει η τέχνη για εμάς σήμερα. Ίσως ο «ξένος» είναι και μέρος του εαυτού μας. Όχι μόνο μέρος της πόλης μας.

Δεν το διάλεξαν οι μετανάστες να συμπυκνωθεί πάνω τους η σκοτεινή πλευρά της ανθρώπινης εμπειρίας στο τέλος του αιώνα: βίαιη αλλαγή συνόρων, εθνικισμός, ρατσισμός, άνοιγμα της ψαλίδας ανάμεσα σε πλούτο και φτώχεια, ανεργία... τους συνέβη όμως. Και αυτή η οδυνηρή εμπειρία σίγουρα τους διαλύει. Ταυτόχρονα όμως τους κινητοποιεί. Με τη δική μας ευμάρεια τι συμβαίνει; Με τη δική μας διάλυση, με τη δική μας κινητοποίηση; Γιατί η ανάπτυξη να συμβαδίζει με τη μετάλλαξη, το τσιμέντο, τους εξοντωτικούς μηχανισμούς εξουσίας και την εξαφάνιση της μνήμης και της συλλογικότητας;

Αυτά τα απλοϊκά ερωτήματα προέκυψαν από την αρχή της δουλειάς και συνέχισαν να υπάρχουν μέχρι το τέλος.

Τα μοτίβα που αναπτύχθηκαν στο «Δρόμο προς τη Δύση» και οι φόρμες που επιλέχθηκαν, δεν καλύπτουν βεβαίως το φάσμα των αναγκών του θέματος. Είναι ψηφίδες, αποσπάσματα, στοιχεία της προσπάθειας να μετουσιωθεί μια πραγματικότητα που ούτως ή άλλως μας ξεπερνάει. Το μόνο που μπορεί να ελπίσει κανείς είναι οι επιλογές να υπήρξαν καίριες.

Τα ορμητικά ποτάμια των ανθρώπων που εγκαταλείπουν τον τόπο τους θα συνεχίσουν να κυλάνε. Χώρες θα συνεχίσουν να διαλύονται εν ονόματι της συσσώρευσης πλούτου. Ο «ξένος» θα συνεχίσει να αντιμετωπίζεται ως πηγή εκμετάλλευσης και ενόχλησης. Και θα συνεχίσει να γίνεται ο καθρέφτης μας.

Ταυτόχρονα όμως τα ανθρώπινα πρόσωπα είναι η γεωγραφία, η αρχαιολογία, τα μαθηματικά, οι εφευρέσεις, η ιστορία κυρίως. Η μαγεία του κόσμου είναι το άπειρο των προσώπων. Κάθε προσπάθεια να αγγίξεις αυτό το άπειρο γίνεται μάταιη. Σαν να προσπαθείς να συγκρατήσεις το νερό με τα χέρια σου. Όμως τα πρόσωπα ζούνε· δεν είναι εκεί για να τα κοιτάζουμε. Με ή χωρίς χαρτιά, το δικαίωμα της ελεύθερης διαμονής είναι ταυτόσημο με την ιδιότητα του πολίτη. Η αξιοπρέπεια που αναδύεται από τα πρόσωπα όσων συναντήσαμε στο χρονικό διάστημα που δουλεύουμε το έργο, υπάρχει μέσα στην ιδιότητα του πολίτη. Κι αν κάτι είναι αιτούμενο, αυτό είναι εμείς να δούμε έτσι ακριβώς αυτά τα πρόσωπα. Η εικόνα του φόβου στο πρόσωπό τους, κυρίως των μεταναστών χωρίς χαρτιά, είναι κατασκεύασμα της δικής μας πραγματικότητας. Η λύση του προβλήματος δεν είναι θέμα μόνο νομοθετικών ρυθμίσεων. Δεν είναι θέμα μόνο επιλογών της κάθε ανεπτυγμένης χώρας χωριστά. Είναι θέμα παγκόσμιο, όπως το περιβάλλον. Είναι θέμα βασικής επιλογής τι κοινωνία θέλουμε να έχουμε. Κοινωνία του φόβου και του αποκλεισμού ή κοινωνία πολιτών που συστρατεύονται για να αγγίξουν το άπειρο.

Το έργο είναι μια προσπάθεια να δούμε «αυτούς τους πολύ μοναδικούς "ξένους" οι οποίοι όντας από "αλλού" είναι και εντελώς "από εδώ". Οι σύγχρονοι προλετάριοι, οι μετανάστες», όπως γράφει ο Μπαλιμπάρ.[1]

Όλοι περιμένουν από το συγγραφέα, το ζωγράφο, το φιλόσοφο, το μουσικό να δούνε την εικόνα της αγάπης σαν έναν εξορκισμό του κακού που τελείται συνεχώς. Εάν υπάρχει περίπτωση στο «Δρόμο προς τη Δύση» να τελεστεί αυτός ο εξορκισμός, το μόνο στήριγμα θα είναι η αξιοπρέπεια των προσώπων. Γιατί το κακό αναγκαστικά είναι έντονο, η πραγματικότητα είναι απίστευτα άγρια.

Αφιερώνουμε τη δουλειά μας σε όλους αυτούς που αναγκάστηκαν και αναγκάζονται να εγκαταλείψουν την πατρίδα τους.

ΚΥΡΙΑΚΟΣ ΚΑΤΖΟΥΡΑΚΗΣ

[1] Ετιέν Μπαλιμπάρ, «Για το δικαίωμα διαμονής των μεταναστών», στο *Χωρίς Χαρτιά: ο μοιραίος αρχαϊσμός*, μτφ. Ανδρέας Πανταζόπουλος, για την *Κυριακάτικη Αυγή*, 3 Ιουνίου 2001.

NOTE FOR THE READER

The "Way to the West" is the fourth attempt of Omada Technis to study and work on a subject combining painting, with theatre, music, film and photography.

The intention was for the outcome of our work to be presented as an interconnected whole, whose parts still retain their distinct character as inclusive art works. Part of the film, which will be completed as an independent production, will be included in the presentation of the project.

Working on the theme, I turned to the use of film, in the same way I turned to theatre and photography. The use of video, in spite of its correlation to the standard TV approach, is probably the best way to register situations in a direct way. The theme itself, as in all situations, is the guide.

The theme that connects the "Way to the West" to the previous projects, the "Templo", the "Portraiture" and "Iera Odos" is the "foreigner". A fixation I cannot explain but through my work. Maybe the "foreigner" becomes our reflection. It is through otherness that we obtain a picture of our lives, our aesthetics, even of what art means to us today. Maybe the "foreigner" is part of our self as well. Not only part of our city.

The immigrants did not choose for the dark side of human experience to be inflicted upon them at the end of this century: violent change of borders, nationalism, racism, widening of the gap between rich and poor, unemployment... it is happening to them though. And this painful experience surely eats away at their conscience and spirit. As it doubtlessly functions in a motivating way as well. And what about our own prosperity? What about our own erosion, our own motivation? Why is it that development must co-exist with transformation of the individual, compelling authority mechanisms, inhuman urban environment, oblivion and dissipation of collectivity?

Such naive questions have accompanied our work from the very beginning.

The patterns developed in the "Way to the West", as well as the choice of forms, certainly do not aspire to conclusively unravel all aspects of such an issue. They are only fragments in a complex whole. An attempt to transcribe part of a reality that transcends us. We can only hope our choices were well aimed.

The gushing waves of people who are forced to abandon their homes will continue to flow. Countries will continue to be destroyed in virtue of accumulation of wealth. The "foreigner" will still be regarded as a source of annoyance and a subject for exploitation. And he will continue to be a reflection of each and every one of us.

However, people also reflect this world in a very different sense. People are geography,

archaeology, mathematics, inventions, and most of all history. The magical element of our world lies in the infinity of the individuals. Any attempt to grasp this infinity becomes evasive. It is like trying to capture water in one's palm. At the same time, though, people are living entities, not mere subjects for observation. With or without documents, the right to free residence is inherent in the property of being a civilian. The faces of the people we met with, emanate a dignity, which is also inherent in the property of being a civilian. The issue in question is for us to see these faces in such a way. The depiction of fear on their faces, mainly those of immigrants without documents, is a product of our own reality. The solution to the problem amounts to more than just issues of legislation or the individual choices each country makes. It is a universal issue like the environment. It is a question of determining what kind of society we want to live in. A society of fear and exclusion, or a society of people who join forces to reach out to the infinite.

The project is an attempt to view "these unique 'foreigners' who, being from 'elsewhere' are at the same time from 'here'. The modern proletarians, the immigrants" as Balibar mentions.[1]

Everybody expects the writer, the painter, the philosopher, the musician, to depict the image of love, as a type of ongoing exorcism of malevolence. Perhaps the only aid and consolation in attempting to succeed with such an exorcism rests in the dignity one discovers in the faces. For the malevolence is vast; reality can be incredibly hard.

We devote our effort to all the people who have been compelled, and will be compelled, to abandon their countries.

KYRIAKOS KATZOURAKIS

(Translation: Michelle Kondou)

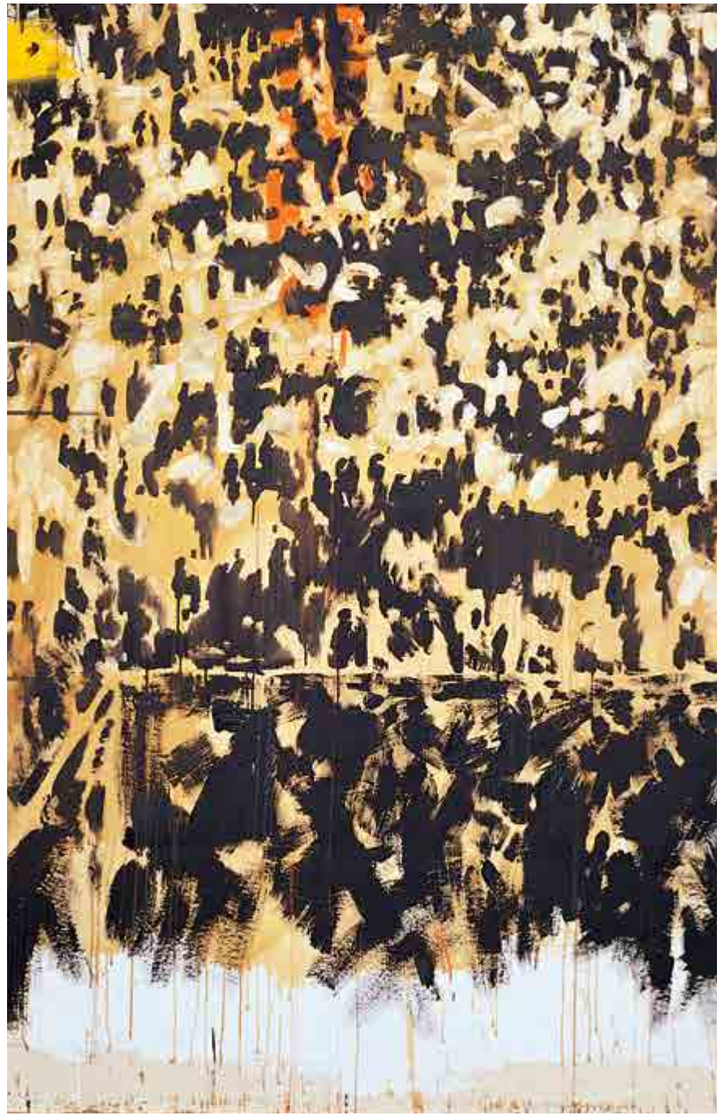

1 Étienne Balibar, in *Sans Papier: l' archaisme fatale*, Editions La Decouverte, 1999.
E. Balibar, M. Chemillier-Gendreau, J. Costa-Leroux, E. Terray

Ο Φιλοξενος Λογος της Τεχνης

...κι όπου κι αν πάω ξένος...

Λοιπόν, μπορεί και να 'ναι μια πλεκτάνη της ιστορίας: Θαρρείς για να μη νιώθουμε τύψεις που δε σεβόμαστε το παλαιότατο φιλάνθρωπο κέλευσμα –«*Μή κτεῖνε· τόν ἱκέτην/γάρ οὐ θέμις κτανεῖν*»–, η τραγωδία του Ευριπίδη που περιείχε αυτό τον βαρύτιμο λόγο ηττήθηκε από το χρόνο· λίγα αποσπάσματα σώθηκαν μόνο, που δεν αρκούν φαίνεται να μας πείσουν πως και ο ξένος, ο πρόσφυγας, ο μετανάστης, ένας ικέτης είναι, και πως ο φόνος του μπορεί να πάρει πολλές άλλες μορφές στον καθ' ημέραν βίο –«ηπιότερες», νομιμοποιημένες από τη Φυσική της Εξουσίας– εξόν από κείνη που του αποδίδει η κυριολεξία.

❀

Θα 'χαν περάσει μήνες δύο, μπορεί και τρεις· στην Ομόνοια μια κινητή καντίνα, εφοπλιστική δωρεά στο δήμο της Αθήνας, στάθμευε πριν πέσει ο ήλιος στον λίγο τόπο που ανοίγεται ανάμεσα στο τέλος της Πανεπιστημίου και την αρχή της Σταδίου. Από μέρα σε μέρα, πλήθαιναν όσοι στέκονταν μπροστά της για ένα κεσεδάκι φαΐ, μια δυο φέτες ψωμί, ένα ποτήρι πορτοκαλάδα. Σκυφτοί στέκονταν, όσο πιο βαθιά κρυμμένοι μέσα τους, για να μην τους βλέπουν, να μην βλέπουν οι ένδημοι την ανέχειά τους. Και πράγματι. Δεν τους έβλεπαν. Δεν τους βλέπαμε. Θα 'χαν περάσει μήνες δύο, μπορεί και τρεις, και τέσσερις, αλλά οι πεινασμένοι της Ομόνοιας, φερμένοι από κάθε σκοτεινιά της πόλης, μέλη αφανή της διεθνούς της Ανάγκης, παρέμεναν άφαντοι για τους περαστικούς, ακόμα και για εκείνους που περνούσαν κάθε μέρα από το σημείο της βιαστικής ελεημοσύνης. Το βλέμμα των αυτοχθόνων από ένστικτο ή από ενοχή, ή απλώς επειδή έτσι το κούρδισε η συνήθεια, αρνιόταν την ύπαρξη των ξένων, των αναγκεμένων ξένων. Κι όταν το βλέμμα αρνείται, αρνείται

και ο λόγος, αρνείται και το αίσθημα, άρα και η γραφή – τι οξύτερα συμβολικό από την ψυχρή απόφαση δεκάδων και δεκάδων κρατικών απογραφέων να μην περάσουν στα κιτάπια τους –κιτάπια ταυτόσημα της υπόστασης, της ύπαρξης– τους ξένους που ζούσαν στην περιοχή της πληρωμένης αρμοδιότητάς τους; Δεν τους απέγραψαν επειδή θα προτιμούσαν να τους διαγράψουν – θαρρείς και σβήνονται ανθρώπινες υπάρξεις μ' ένα μπλάνκο.

Αλλά υπάρχουν και άλλα χρώματα εκτός από το σκοτεινότατο λευκό του μπλάνκο. Χρώματα προσώπων, χρώματα ρούχων, χρώματα φωνής – της πίκρας χρώματα, της πολλής μοναξιάς, του ξεριζωμού. Αυτά τα χρώματα δανείστηκε με λεπτότητα και ταπεινοσύνη ο Κυριάκος Κατζουράκης και τα 'κανε ψηφίδες για να συνθέσει και να παρουσιάσει ζώντα, υπάρχοντα, πονεμένο, πικρά ωραίο, υψωμένο στην αξιοπρέπειά του, έναν κόσμο «παράπλευρο», έναν κόσμο που κάνουμε πως δεν τον βλέπουμε και πάντως δεν τον ακούμε. Είναι ένας Κάτω Κόσμος, στριμωγμένος σε υπόγεια, και σε χαλάσματα ακόμα, που με τον ιδρώτα του και τη στέρησή του βοηθάει εμάς τους γηγενείς να απολαμβάνουμε τον Άνω Κόσμο και τις πολλές του παροχές.

Στο πρόσωπο επιμένει ο Κυριάκος Κατζουράκης, σε ό,τι πιο τίμιο στέκεται με το ύφος προσκυνητή, στη μορφή, σε ό,τι κυριολεκτικότερο: το βλέμμα του ανθρώπου, ένα βλέμμα που θριαμβεύει ακόμη και όταν ηττάται. Αντλώντας από την *εμπάθειά* του (ας το θυμηθούμε: η λέξη ετούτη, που της αλλάξαμε πια το πρόσημο, μας κληροδοτήθηκε με έννοια απολύτως θετική, για να σημαίνει τη γνήσια συγκίνηση, το βαθύ πάθος, τη ριζική ταραχή), συνεχίζει να μαθητεύει στον άλλον, τον ξένο, επιμένοντας έτσι σε μια διαδρομή που κάρπισε στο «Τέμπλο» και στην «Προσωπογραφία». Συσπειρώνει λοιπόν τις ποικίλες μορφές της τέχνης για να κυριολεκτήσει, για να οξύνει το λόγο του σκοπεύοντας –ταυτόχρονα και αχώριστα– στο αίσθημα και στο στοχασμό μας, για να μας θυμίσει τις δικές μας ξενιτιές, για να μας θυμίσει ακόμη τις ιδέες μας, τις ανθρωπιστικές ιδέες μας, που μετρήθηκαν με την πραγματικότητα και βρέθηκαν ισχνότερες απ' ό,τι θέλαμε να πιστεύουμε.

Όσο ήμασταν καλά ασφαλισμένοι, όσο οι μετανάστες ήταν απλώς φήμη και όχι ενδοσυνοριακή πραγματικότητα, δεν είχαμε πρόβλημα να εμπιστευόμαστε απολύτως τη «φιλόξενη παράδοσή» μας, τα θρυλικά γονίδιά μας, τους παλαιούς και τους νεότερους θεούς που μας καθοδηγούν να υπάρχουμε ξενότιμοι και φιλάλληλοι. Η έλευσή τους, μαζική, ρυθμισμένη από ανάγκες που κάποτε ήταν και δικές μας, λειτούργησε σαν λυδία λίθος, αφού δοκίμασε τα ιδεολογήματά μας, τα αισθήματα και τις πεποιθήσεις μας για να ελέγξει τι αληθεύει και τι είναι ρητόρευμα ανούσιο και αδρανές. Ό,τι νομίζαμε πως ήταν ακράδαντο αποδείχτηκε αχαμνό και ευάλωτο – και δεν χρειάζονται οι έρευνες των κοινωνιολόγων

και οι δημοσκοπήσεις για να πειστούμε πως έχουμε την ανάγκη άλλου εξοπλισμού για να αμυνθούμε στη σαρωτική μισαλλοδοξία, για να μη στερεωθεί η φοβία σε σύνδρομο επιθετικό, ξενοφαγικό. Και ό,τι γινόμαστε τώρα, καλό ή κακό, γινόμαστε μαζί με τους ξένους, αφού η παρουσία τους διευκόλυνε βέβαια τη δική μας οικονομική προκοπή (αυτό έως και οι κρατούντες το αποδέχονται πλέον) αλλά και τάραξε τα στεκάμενα νερά, πάνω στα οποία αρέσκονταν να αυτοθαυμάζονται οι ψευδαισθήσεις μας – μόνο που αυτό δεν το αποδεχόμαστε επί του παρόντος όλοι, προτιμώντας να ενοχοποιούμε τα θύματα.

Η τέχνη, εκείνη τέλος πάντων που δεν αρκείται να θηρεύει την «επιτυχία» και τον έπαινο συμμορφούμενη προς το πνεύμα της εποχής και νομιμοποιώντας το, δεν μπορεί να μένει άλαλη και άπραγη, αποσυρμένη στη φίλαυτη ουδετερότητά της, για να μη μαγαριστεί τάχα από τα ανθρώπινα ή για να μη γίνει «ιδεολογική» και «αισθηματολογική», για να μην καταγγελθεί ότι «στρατεύεται κοινωνικά» σε καιρούς που ευνοούν και προκρίνουν τον αναχωρητισμό ή μάλλον τη στράτευση στην αδιαφορία και τον κυνισμό. Κατά κάποιον τρόπο της πέφτει να ιστορήσει –με το χρωστήρα, με τις λέξεις, με την εικόνα, πάντως με έντιμη αυτογνωστική και αυτοκριτική οξύτητα– τον «*Εἰς ξένους*» ομηρικό ύμνο: «*Αἰδεῖσθε ξενίων κεχρημένον ἠδέ δόμοιο*» – Να σέβεστε όποιον για σπίτι αναγκεύεται και για φιλοξενία. Προς τα εκεί ακριβώς ανοίγεται ο «Δρόμος προς τη Δύση»· προς τον ξένο που είναι δίπλα και ας μην τον βλέπουμε, προς τον ξένο που είναι ο καθείς μας.

❀

Λοιπόν, μπορεί και να είναι μια πλεκτάνη της ιστορίας: η πανωραία λέξη «θεμίξενος», που ονόμαζε εκείνον που φέρεται δίκαια στον ξένο, υπήρξε άπαξ στην ελληνική, στο στόμα του Πινδάρου, μα χάθηκε το ποίημα και η λέξη σώπασε, θαρρείς για να μην νιώθουμε τύψεις όσοι δε σεβόμαστε τον τρόπο που σαφέστατα ορίζει, τον πολιτισμό που υποδεικνύει. Καιρός λοιπόν να την επαναλάβουμε τη λέξη, να συλλαβίσουμε το τίμιο φως της, με την *εμπάθεια* που αρμόζει, με την εμπάθεια στην οποία μας καλεί να μαθητεύσουμε η φιλόξενη τέχνη του Κυριάκου Κατζουράκη.

ΠΑΝΤΕΛΗΣ ΜΠΟΥΚΑΛΑΣ

Ε ι κ α σ τ ι κ ο Μ ε ρ ο σ

ΤΟ ΠΟΙΕΙΝ ΤΗΣ ΕΛΠΙΔΑΣ

Πρόσωπα οστεώδη, μεταξύ φθοράς και αφθαρσίας. Ένας κόσμος στο ημίφως. Στο μεταίχμιο ζωής και τέχνης. Μεταξύ ονείρου και πραγματικότητας. Η ζοφερή πραγματικότητα των μεταναστών. Πρόσωπα που συναντούμε καθημερινά γύρω μας. Άλλα αποσπούν την προσοχή μας και άλλα όχι. Στη διάρκεια της μέρας, στη δουλειά. Τη νύχτα στην πλατεία. Άνθρωποι ξένοι. Συναλλασσόμαστε μαζί τους ή τους παρακάμπτουμε. Πρόσωπα που μοιάζουν όλα ίδια. Κι όμως δεν είναι. Δεν ενδιαφερόμαστε από πού έρχονται και γιατί. Ακολουθούν τον δικό τους «Δρόμο προς τη Δύση». Τους υπόσχεται πολλά και τους παρέχει ελάχιστα. Άνθρωποι με «χαρτιά» ή χωρίς. Διεκδικούν μια θέση στον ήλιο και στη ζωή. Ποιον ήλιο και ποια ζωή. Εγκατέλειψαν πατρίδα, οικογένεια, προσωπικό πλούτο και ιστορία. Ζουν με τα στοιχειώδη. Σε ανήλιαγα υπόγεια και παράγκες. Φτιάχνουν πόλεις κάτω από τις πόλεις. Ονειρεύονται ένα καλύτερο μέλλον υπομένοντας το τρισάθλιο παρόν. Ακολουθούν μια τυφλή διαδρομή προς τη Δύση, με οδηγό δήθεν την οικονομική αποκατάσταση. Εγκατέλειψαν τα πάντα για να διεκδικήσουν το τίποτα. Δεν το ξέρουν. Θα το μάθουν· σιγά σιγά. Στην κοινωνία της κατανάλωσης περιορίζονται στα αποφάγια της. Κι όμως, ελπίζουν.

Με τον κόσμο των μεταναστών επιδιώκει να επικοινωνήσουμε μέσω της καινούργιας δουλειάς του ο Κυριάκος Κατζουράκης. Με σχεδόν ρεαλιστικό τρόπο μας μεταφέρει στα στέκια τους. Δεν επιχειρεί να καταγράψει τον τρόπο εισόδου στην Ελλάδα, τον κίνδυνο, τη δυστυχία, την εκμετάλλευση. Αντίθετα, επικεντρώνεται στην παρουσία τους στην πόλη. Εκεί, όπου η δική τους πραγματικότητα συναντιέται με τη δική του. Εκεί, όπου τα πρόσωπα αποκτούν μιαν άλλη οντότητα. Με εμμονή καταγράφει αυτά τα πρόσωπα. Την επιφύλαξη διαδέχεται η εξομολόγηση. Απεικονίζει το συναίσθημα του φόβου που κατακλύζει τα πρόσωπά τους. Το φόβο που εξαφανίζει κάθε ατομικότητα. Άλλος φοβάται την απέλαση. Άλλος ότι δεν

θα 'χει να φάει αύριο. Κάποιος σκέπτεται τη σύντροφο που άφησε πίσω. Άραγε, ζει; Θυμός για το παιδί που χάθηκε κατά τη μεταφορά με το δουλεμπορικό πλοίο. Αφάνταστος πόνος. Ένας πατέρας που δε θέλει να ζήσει. Σκέπτεται την αυτοκτονία αν και φοβάται το θάνατο.

Από την άλλη οι γυναίκες. Από τη δυστυχία του καταρρεύσαντος υπαρκτού σοσιαλισμού στα μπαρ της Ελλάδας. Μερικές καταχωρούν τις προτιμήσεις και τα προσόντα τους στο διαδίκτυο. Αναζητούν σύζυγο από τη Δύση. Αναζητούν κάτι που θα εμποδίσει την ατομική τους κατάρρευση. Καθεμιά τους και ένας κόσμος. Όνειρα για μια καλύτερη ζωή. Όνειρα που σπάνια γίνονται πραγματικότητα. Το παζλ της ανθρώπινης δυστυχίας.

Πώς να μεταφερθούν όλα αυτά στον καμβά; Πώς να γίνουν σχήματα και χρώματα; Μπορεί η τέχνη να υποκαταστήσει την πραγματικότητα; Να επηρεάσει τα μελλούμενα, να παρέμβει στην τύχη όσων δεν έχουν «χαρτιά»; Ο ρόλος της τέχνης είναι περιθωριακός, ενάντιος τις περισσότερες φορές στις δομές της εξουσίας. Περιορίζεται, συνήθως, στο να καταγράψει· να ευαισθητοποιήσει. Όμως, το έργο τέχνης δεν είναι μια αφηρημένη αλήθεια. Είναι μια αλήθεια τοποθετημένη μέσα στο χώρο και το χρόνο ενός συγκεκριμένου κόσμου. Ο καλλιτέχνης υπακούει σ' αυτή την αλήθεια. Δεν είναι αυτός που αποφασίζει αλλά ο συγκεκριμένος κόσμος μέσα στον οποίο ζει. Στην προκειμένη περίπτωση ο Κυριάκος Κατζουράκης γίνεται ο ευαίσθητος δέκτης των μηνυμάτων αυτού του κόσμου. Τα μεταφέρει στον καμβά του, τα μετουσιώνει σε έργο τέχνης. Ένα έργο που για να το αναγνώσουμε πρέπει να γνωρίζουμε την εποχή, το καλλιτεχνικό ρεύμα με το οποίο συνδέεται, το ύφος, τον κοινωνικό και πολιτισμικό περίγυρο. Μόνο έτσι μπορούμε να το προσεγγίσουμε αισθητικά χωρίς αφέλειες και παρανοήσεις.

Ο Κυριάκος Κατζουράκης ζώντας στην ιστορική και κοινωνική πραγματικότητα της σημερινής Αθήνας, με τους χιλιάδες οικονομικούς μετανάστες να λαθροβιούν μετερχόμενοι διαφορετικών μέσων επιβίωσης, χρησιμοποιεί ρεαλιστικά και εξπρεσιονιστικά στοιχεία στη ζωγραφική του για να αρθρώσει τον δικό του εικαστικό λόγο. Ένα λόγο ευαίσθητο, ποιητικό, που θέλει όμως την τέχνη ενεργητική, δυναμική, να διεκδικεί το δικό της μερίδιο στη ζωή.

Αν ανατρέξουμε σε προηγούμενες δουλειές του, διαπιστώνουμε ότι ουσιαστικά εδώ και μια δεκαετία ασχολείται με την υπόθεση των μεταναστών. Το 1991 τοποθετεί ανθρώπους που έχουν ξεριζωθεί από τον τόπο τους σε ένα προσωρινό καταφύγιο, στον πιο απόρρητο ανδρικό χώρο, στο ιερό μιας εκκλησίας. Δημιουργεί το «Τέμπλο» του. Η ζωγραφική από προσωπική υπόθεση μετατρέπεται σε τόπο συνάντησης και διαλόγου πάνω σε καυτά κοινωνικά προβλήματα. Σημειώνει τότε: «Επιδίωξή μου είναι η δημιουργία ενός χώρου με βαθύτερη αίσθηση της πραγματικότητας και

όχι η καταγραφή ντοκουμέντων...». Ο εικαστικός λόγος συνυπάρχει με τον θεατρικό. Οι άνθρωποι του «Τέμπλου» συναντώνται με τους πραγματικούς.

Ακολουθεί η «Προσωπογραφία» (1997). Και πάλι ζωγραφική με θέατρο. Το κείμενο είναι του Δ. Καψάλη. Ηρωίδα, μια γυναίκα πρόσφυγας δεύτερης γενιάς, που ζει στο περιθώριο της πόλης. Βρίσκει το ισόποσό της σε μια συνομήλικη, γηγενή. Τόπος συνάντησης η νύχτα, το μπαρ, το ποτό, το περιθώριο. Ο λόγος «ντύνεται» με εικόνες, η πραγματικότητα είναι και πάλι παρούσα, η τέχνη αποκτά πολυμορφικότητα, απαντά σε σύγχρονα προβλήματα.

Ο «Δρόμος προς τη Δύση» – Ιερά Οδός (1999) ήταν μια δουλειά που παρουσιάστηκε στην Τεχνόπολη, στο Γκάζι. Συνύπαρξη ζωγραφικής με φωτογραφία. Ο καλλιτέχνης ανιχνεύει το μυστικισμό της Ιεράς Οδού, ιχνηλατεί το δρόμο προς την Ελευσίνα, την πύλη της Αθήνας προς την Ευρώπη (Δύση). Ο ρεαλισμός της φωτογραφίας συνυπάρχει με το έντονο εικαστικό σχόλιο. Το εγχείρημα συμπίπτει με την εισβολή στη Γιουγκοσλαβία. Ιστορικότητα και παρόν αποτελούν τις βασικές παραμέτρους. Στρατευμένος σ' αυτή την υπόθεση, τότε, θα γράψει: «Η ωμή στρατιωτική βία της Ευρώπης πάνω στην Ευρώπη απειλεί να κόψει τους δεσμούς με το ιστορικό παρελθόν της. Αυτό που για άλλους είναι μια φυσική συνέχεια της κατάκτησης της Ευρώπης, για μένα είναι η αβάστακτη ήττα της. Δεν μπορώ να κάνω αλλιώς από ό,τι έκανα πάντα. Να αντιστέκομαι και να δουλεύω. Τίποτε το καινούργιο, τίποτε το παράξενο...».

Μέσα από αυτές τις διαδρομές, τις πραγματικές και τις καλλιτεχνικές, ο Κυριάκος Κατζουράκης διαπιστώνει ότι η πύλη της Αθήνας είναι διάτρητη. Ανεξέλεγκτη δίοδος χιλιάδων μεταναστών. Άνθρωποι που διαχέονται παντού αναζητώντας μια καλύτερη μοίρα. Επαναπροσδιορίζει το ζητούμενό του. Δημιουργεί την ενότητα «Ο Δρόμος προς τη Δύση». Από την θαλπωρή του εργαστηρίου στους δρόμους. Με την κάμερα στο χέρι καταγράφει τα πρόσωπα των μεταναστών. Τα καταλύματά τους. Τις ιστορίες τους. Εισχωρεί στην καθημερινότητά τους. Γυναίκες από την Αλβανία και τη Ρωσία. Άντρες από το Μπαγκλαντές και τη Σομαλία. Πακιστανοί, Ιρανοί, Ιρακινοί, Τούρκοι και Κούρδοι. Οι αφηγήσεις γρήγορα μετατρέπονται σε εικόνες ενός ντοκιμαντέρ. Το ένα πρόσωπο διαδέχεται το άλλο. Η μια ιστορία την άλλη. Όμως, εκείνος είναι ζωγράφος. Σιγά σιγά τα συναισθήματα συμπυκνώνονται. Το πινέλο κινείται σχεδόν αυτόματα. Η ζωγραφική μετατρέπεται σε ενεργητικό γεγονός, το βίωμα παίρνει άλλες διαστάσεις, έτσι που συχνά σοκάρει το θεατή. Επιλέγει να ζωγραφίζει ανθρώπους στο ημίφως. Ανάμεσα στην ψευδαίσθηση και την πραγματικότητα. Επιστρατεύει τις γνώσεις του από την ιστορία της τέχνης. Η κατάρρευση του υπαρκτού σοσιαλισμού θα κινητοποιήσει τις μνήμες από την τέχνη των κονστρουκτιβιστών. Στοιχεία της παρεισφρέουν στους πίνακές του. Αναφορά στην ελπίδα που

στραγγαλίστηκε. Στην τέχνη που εγκυμόνησε ό,τι καθόρισε καλλιτεχνικά τον 20ο αιώνα και όχι μόνο. Ο Ροντσένκο, ο Τάτλιν, η Πόποβα εμπλουτίζουν τη φαντασία αλλά και τη δημιουργία. Αναφορές εμφανείς στο έμπειρο μάτι. Εικόνες της καθημερινότητας, εμπλέκονται με την ιστορική και καλλιτεχνική μνήμη. Το κλάμα του Αλβανού μετατρέπεται σε θρήνο για την ελπίδα που χάθηκε από την πρώτη κιόλας εικοσαετία του 20ού αιώνα.

Η ρεαλιστική απεικόνιση συνυπάρχει με τον ελεγχόμενο εξπρεσιονισμό. Ο καλλιτέχνης αποσυνθέτει και επανασυνθέτει την πραγματικότητα. Τα σώματα αποκτούν θεατρικότητα. Οι φιγούρες διεκδικούν την αναλογία τους στο χώρο. Σταδιακά η αφήγηση μετατρέπεται σε έκρηξη. Ο καλλιτέχνης, αποκομμένος από την ιστορία του, οργανώνει έναν προσωπικό, ζωγραφικό χώρο για να υπάρξει και να δημιουργήσει. Τοποθετεί τις φιγούρες του σε συγκεκριμένο φόντο. Το ουδέτερο φόντο αποτελεί γι' αυτόν έννοια αδιανόητη. Γιατί η πραγματικότητα δεν είναι ποτέ ουδέτερη. Με μαστοριά συμπυκνώνει αυτή την πραγματικότητα και την εντάσσει στο έργο του. Κι αυτή η πρακτική τον συμφιλιώνει με το περιρρέον αδιέξοδο. Τον οδηγεί στο *ποιείν*. Γιατί *ποιείν* σημαίνει ελπίδα. Κι όταν η τέχνη μεταφράζεται σε ελπίδα, τότε μπορεί να υπάρχει και μέλλον.

Ο πλούτος των προσώπων απεικονίζεται με χαμηλές χρωματικές γκάμες, που συχνά διασπώνται από έντονες κηλίδες. Τεχνική που προϋποθέτει διδαχή στον σουρεαλιστικό αυτοματισμό αλλά και στον αφηρημένο εξπρεσιονισμό. Ο ενεργητικός χαρακτήρας είναι πια δεδομένος. Τα χρώματα αποκτούν ρυθμό και κινητικότητα. Αραιωμένα με νέφτι μπορούν να τρέχουν ή να λειτουργούν στη σύνθεση με τρόπο εκρηκτικό. Κηλίδες και σημεία συνθέτουν μορφές και σύνολα. Μετέρχεται πολλές τεχνικές ο καλλιτέχνης για να δώσει υπόσταση τόσο στον άνθρωπο όσο και στο χώρο. Η τέχνη του γίνεται πεδίο διαλόγου ανάμεσα στο πραγματικό και το ζωγραφικό. Σκόρπια πρόσωπα που έχει συλλέξει είτε από τον κοινωνικό περίγυρο είτε από το διαδίκτυο, τα μεταφέρει στον καμβά του με το πινελάκι. Τους ζωγραφίζει με την ίδια τρυφερότητα σαν να τους είχε απέναντί του και να πόζαραν αποκλειστικά γι' αυτόν. Σέβεται τους ανθρώπους και την ιστορία τους.

Τρεις διαφορετικές τέχνες επιστρατεύει και πάλι ο Κυριάκος Κατζουράκης για να ολοκληρώσει το όραμά του που έχει να κάνει με το «Δρόμο προς τη Δύση»: τη ζωγραφική, το θέατρο και τον κινηματογράφο. Συνυπάρχει με άλλους δημιουργούς, αποδεικνύοντας, έτσι, ότι η συλλογικότητα πολλαπλασιάζει το αποτέλεσμα. Γνωρίζει, από το παρελθόν, να διαλέγεται. Επιδιώκει μέσα από τις διαφορετικές οπτικές να φωτίσει πολύπλευρα το θέμα του. Παντρεύει την πραγματικότητα με την τέχνη για να εκφράσει ένα λόγο διαφορετικό, σε μια εποχή που σχεδόν όλα έχουν αλλάξει και οι έννοιες έχουν χάσει τη σημασία τους. Συνεπής στα όρια που έθεσε ο ίδιος στην τέχνη του, εξακολουθεί με τον τρόπο του να αντιστέκεται και να μάχεται. Κάνει κοινωνική τέχνη. Στρατευμένη θα μπορούσε να πει κανείς, χωρίς να φοβάται τον όρο. Πιστός στις αρχές που έθεσε η ομάδα των Νέων Ελλήνων Ρεαλιστών στα τέλη της δεκαετίας του '60. Επιμένει να συνδέει την τέχνη με την πραγματικότητα. Γι' αυτόν, τέχνη και πολιτική συμπορεύονται. Αν και ουσιαστικά αυτές οι δύο έννοιες στις αρχές του 21ου αιώνα έχουν πια φθαρεί κι αλλάξει νόημα, εκείνος, τεντώνοντας το νήμα της Ιστορίας, τους ξαναδίνει υπόσταση.

Ο Κυριάκος Κατζουράκης επιχειρεί μια τέχνη έντιμη, η οποία, είτε το θέλει είτε όχι, λειτουργεί ως ντοκουμέντο της εποχής της. Και πάλι με την καλή έννοια του όρου. Καταγράφει μεν την πραγματικότητα, αλλά με γνήσια καλλιτεχνικό και υπερβατικό τρόπο. Το σύνολο της δουλειάς του έχει βαθύ, στοχαστικό, ποιητικό αλλά παράλληλα και παρεμβατικό χαρακτήρα και μας αποκαλύπτει έναν άλλο κόσμο, πλούσιο σε εμπειρία, σκέψεις και συναισθήματα. Χωρίς να ξεπέφτει στο διδακτισμό, μας μαθαίνει να βλέπουμε με άλλα μάτια το σύμπαν της καθημερινότητάς μας.

ΠΕΓΚΥ ΚΟΥΝΕΝΑΚΗ

στον Άρη

Σ' όλη την πορεία της δουλειάς, βασικό στήριγμα ήταν η παρουσία της Μάρως Δούκα. Το θεατρικό κείμενο που έγραψε περιέχει μ' έναν περίεργο και άμεσο τρόπο την ουσία του πιο ευάλωτου μέρους του κόσμου μας.

1 ΝΥΧΤΕΡΙΝΗ ΠΕΡΙΠΟΛΟΣ

2 Τ' ΟΝΟΜΑ ΜΟΥ ΕΙΝΑΙ...

3 ΠΕΡΑΣΜΑ

4 ΓΥΜΝΟ

5 Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΜΑΡΑ

6 ΑΠΟΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ

7 ΤΟΙΧΟΣ

8 ΛΑΒΥΡΙΝΘΟΣ Ι

9 ΛΑΒΥΡΙΝΘΟΣ ΙΙ

10 ΝΑΥΑΓΙΟ

11 DIE KUNST IST TOT

12 ΜΕΝΙΔΙ

13 ΑΝΤΙΓΟΝΗ

14 ΣΙΡΟΥΑΝ

15 ΦΡΑΝΚ

16 ΒΑΛΜΠΟΝΑ

17 ΒΙΟΛΑ

18 ΕΣΜΕΡΑΛΔΑ

19 ΑΝΤΑΝΑΚΛΑΣΗ

20 ΜΟΝΟΠΑΤΙΑ

21 ΚΥΒΟΣ

(Η φωτογράφιση των έργων έγινε από τον Δ. Ταμβίσκο, εκτός από τα έργα 11, 12, 19 και 20 που έγινε από τη Χάρη Ψυχοπαίδη.)

1

ΝΥΧΤΕΡΙΝΗ ΙΕΡΙΪΟΛΟΣ

NIGHTWATCH

Λάδι σε Ιανί

260 εκ. x 330 εκ. – *2000*

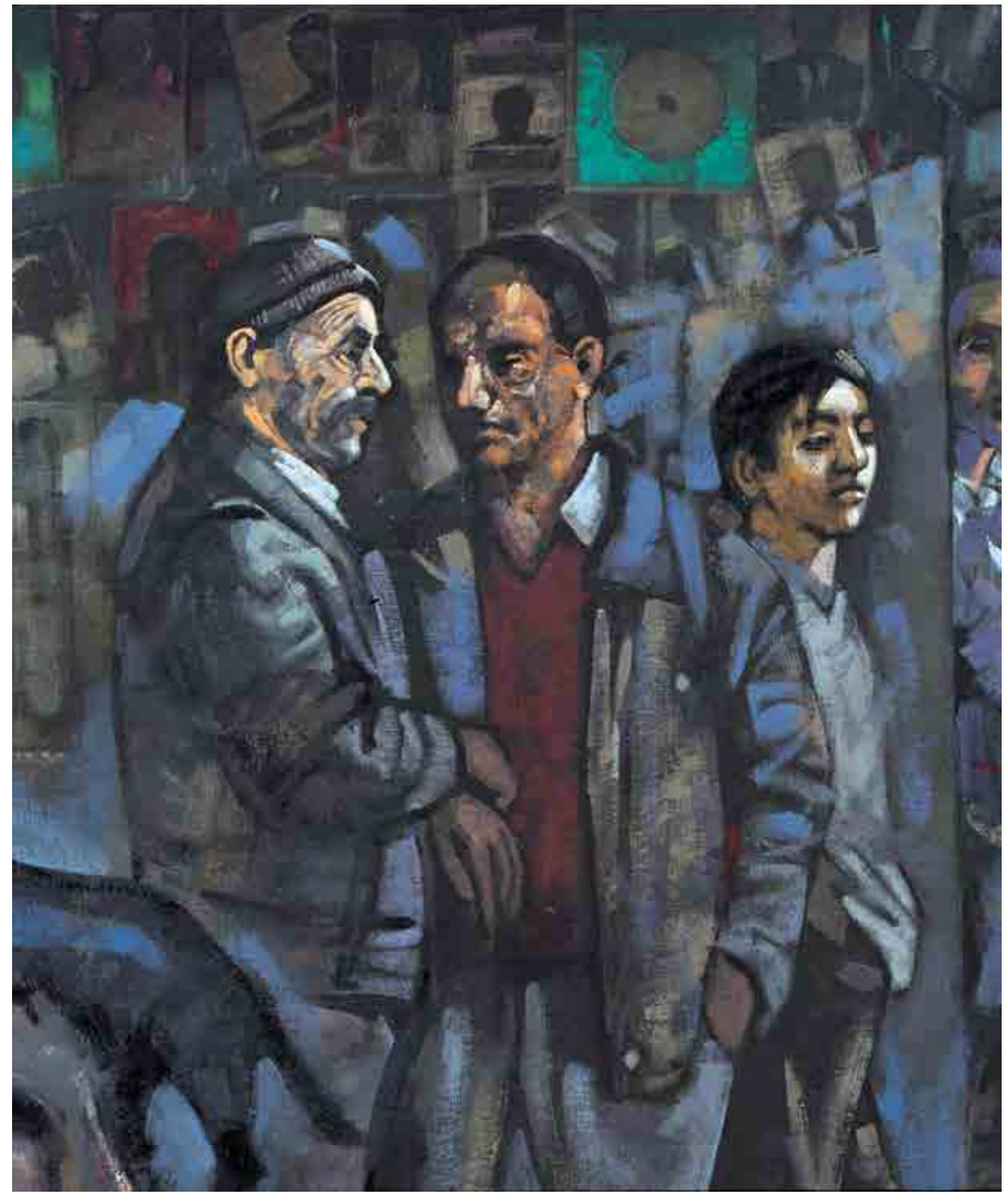

1

ΝΥΧΤΕΡΙΝΗ ΠΕΡΙΠΟΛΟΣ
Λεπτομέρειες

πάνω 52 εκ. x 56 εκ.
δεξιά 90 εκ. x 66 εκ.

NIGHTWATCH
Details

Λεπτομέρεια 30 εκ. x 60 εκ.
Detail

2

T' ONOMA MOY EINAI...

Ακρυλικό σε πανί
260 εκ. x 180 εκ. – *2000*

MY NAME IS...

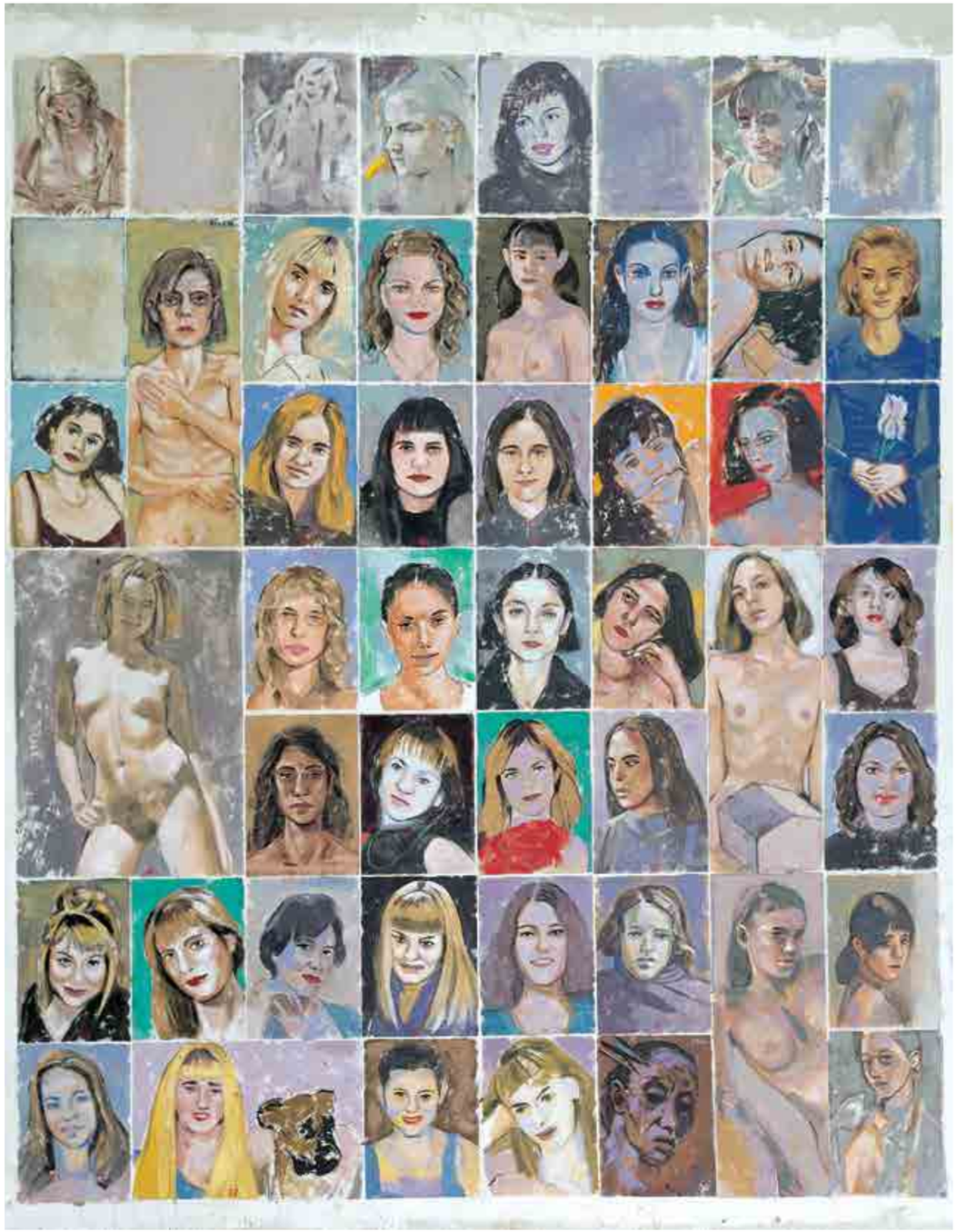

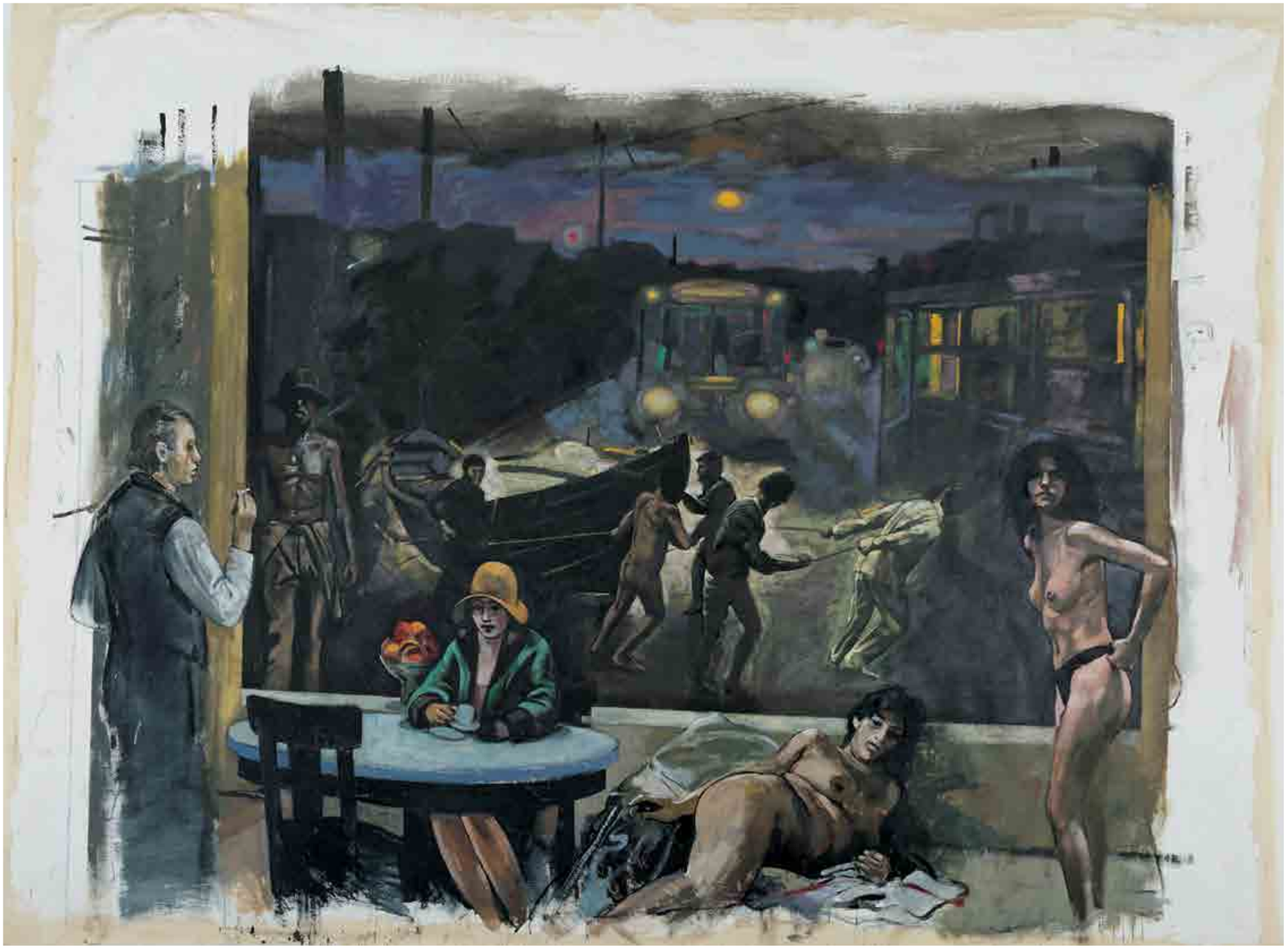

3

ΠΕΡΑΣΜΑ

Ακρυλικό σε πανί
250 εκ. x 300 εκ. – *2000*

PASSAGE

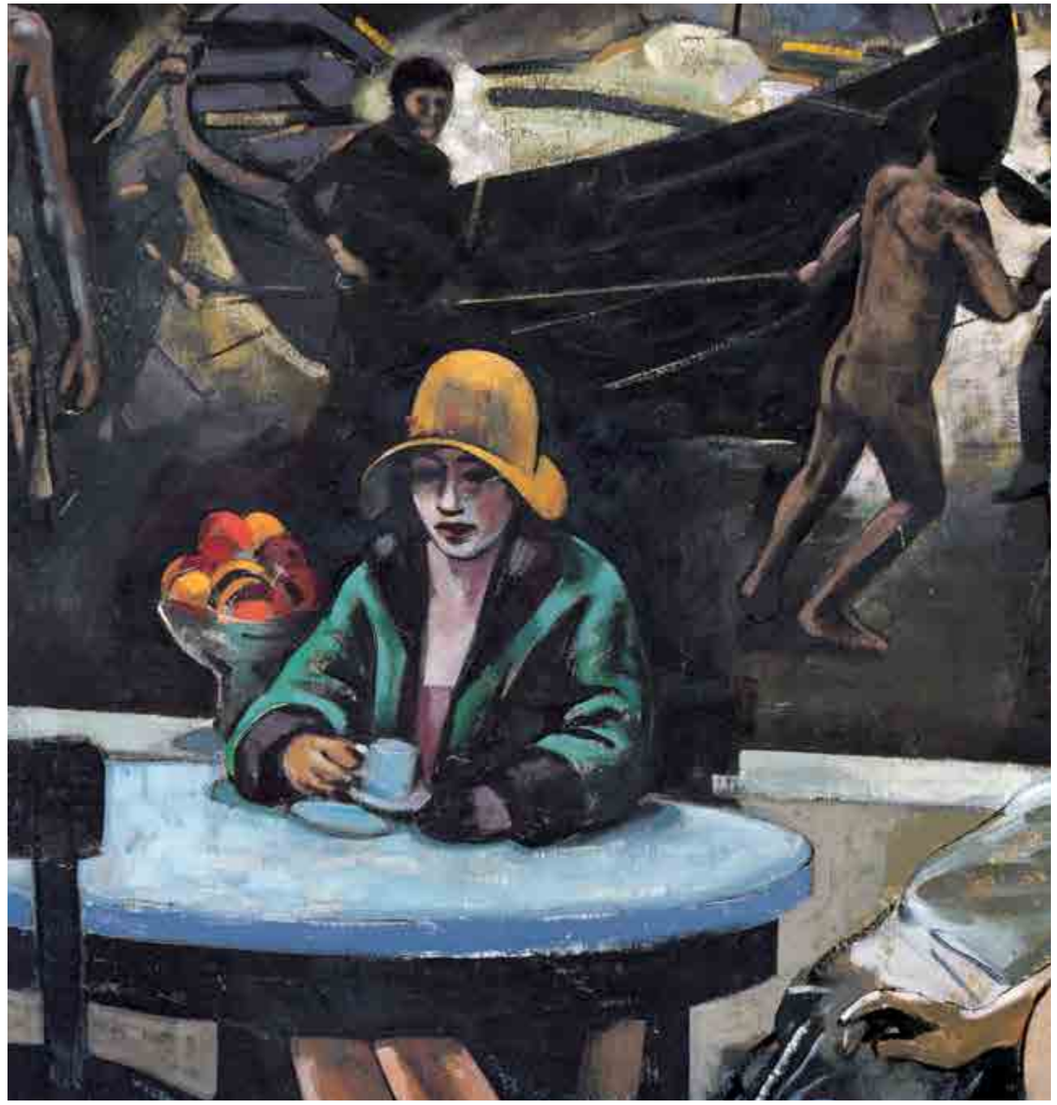

3

ΠΕΡΑΣΜΑ
Λεπτομέρειες

πάνω 100 εκ. x 90 εκ.
δεξιά 100 εκ. x 75 εκ.

PASSAGE
Details

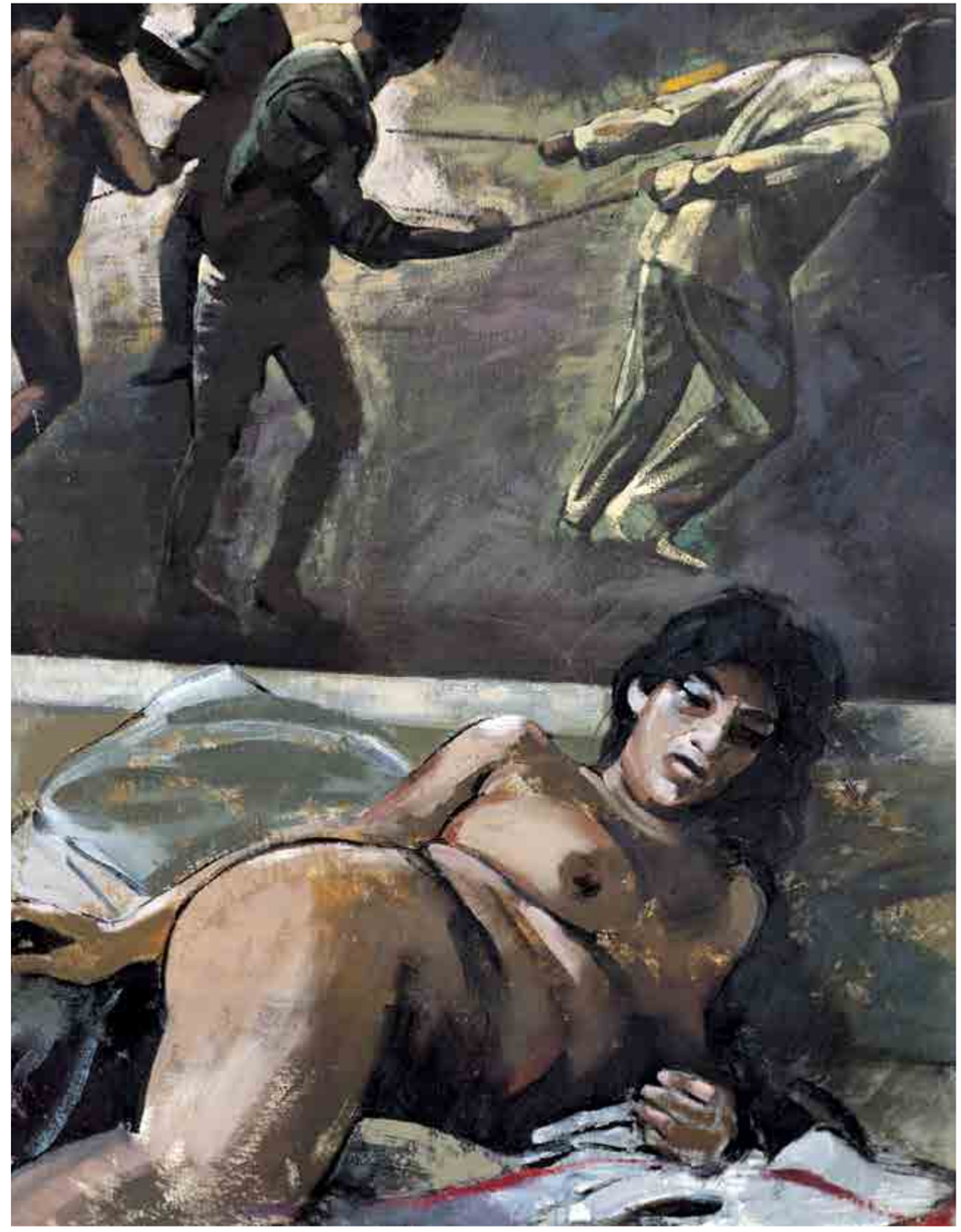

Λεπτομέρεια 60 εκ. x 60 εκ.
Detail

4

ΓΥΜΝΟ

Ακρυλικό σε πανί
220 εκ. x 170 εκ. – *2000*

NUDE

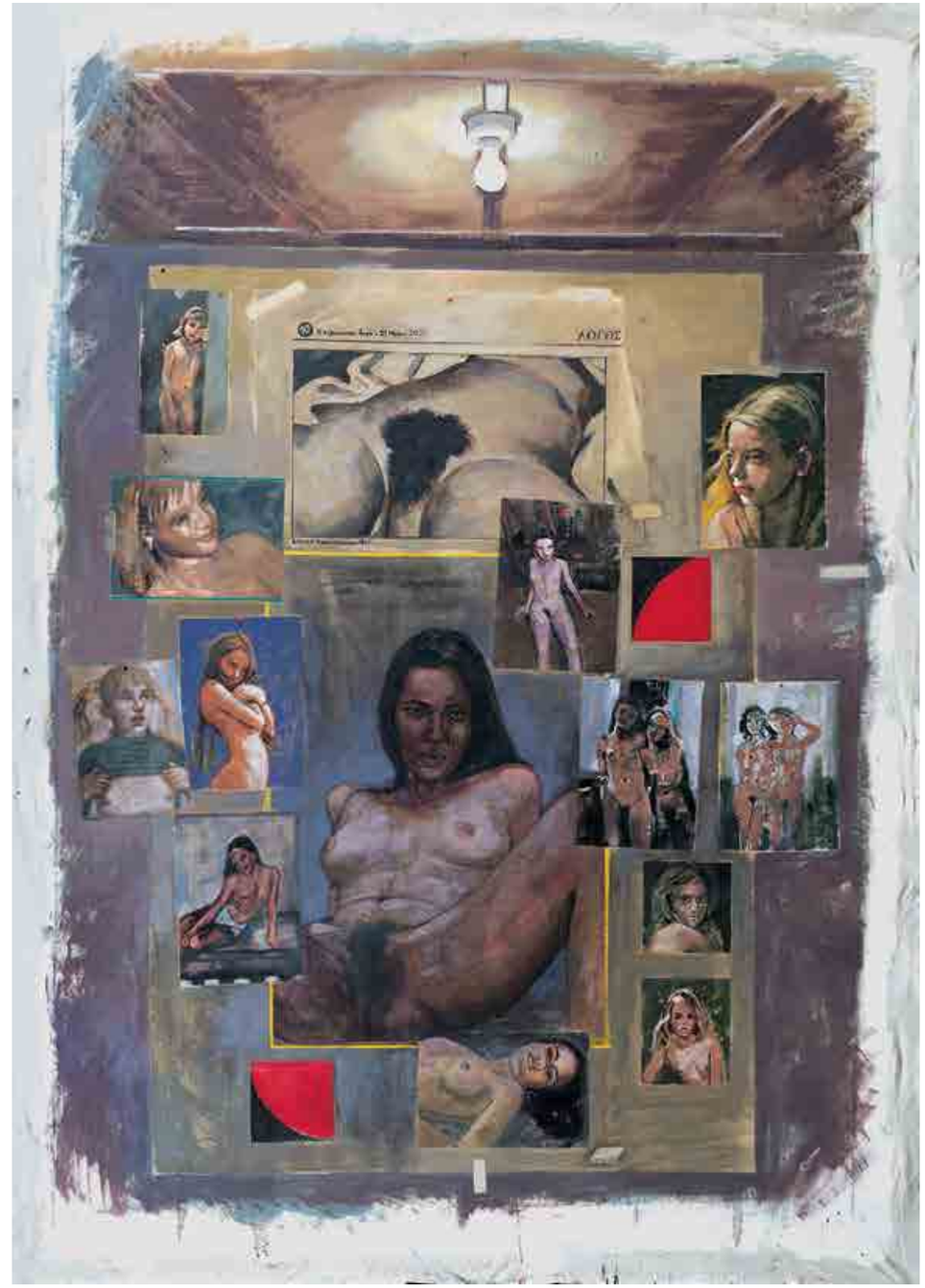

5

Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΜΑΡΑ

Ακρυλικό σε πανί
260 εκ. x 330 εκ. – *2000*

DEATH OF MARA

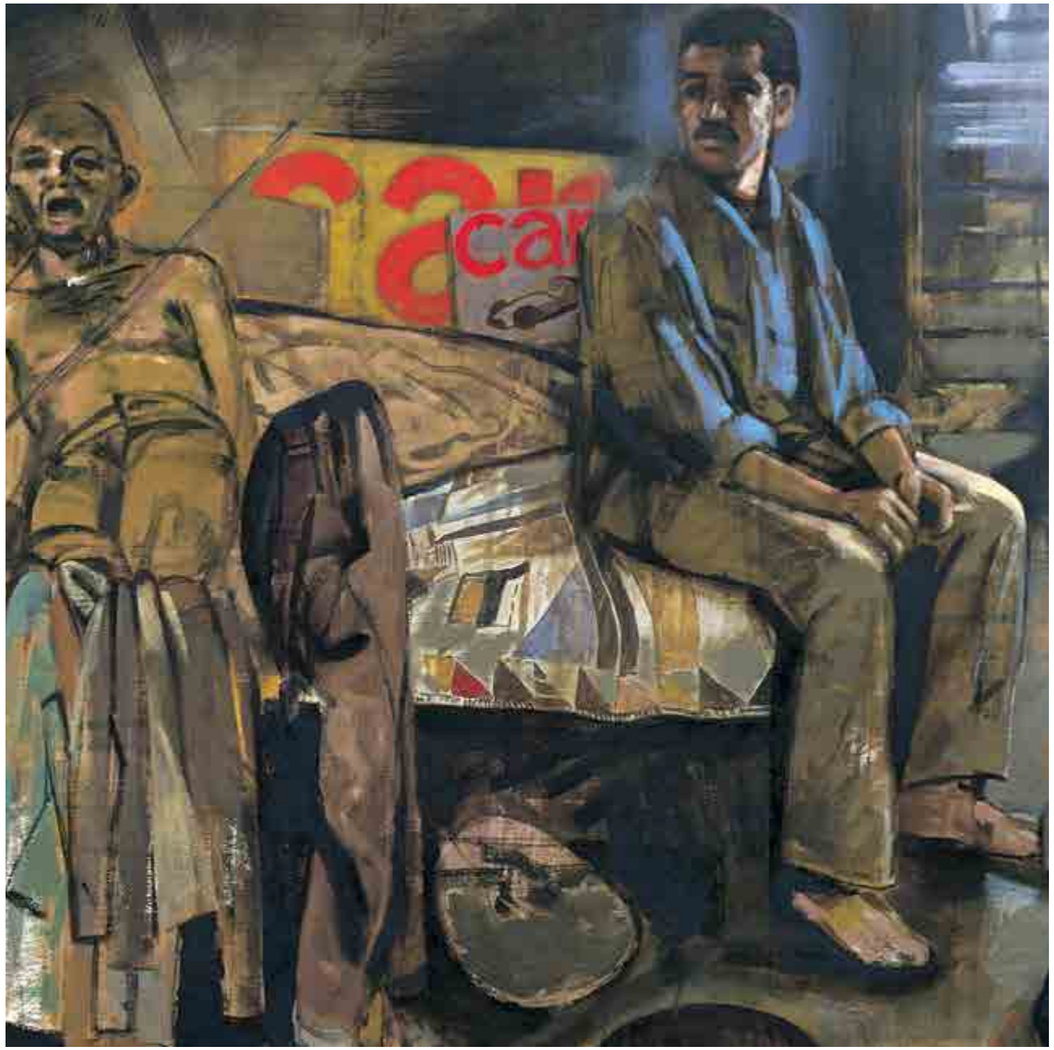

5

Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΜΑΡΑ
Λεπτομέρειες

πάνω 85 εκ. x 85 εκ.
δεξιά 100 εκ. x 75 εκ.

DEATH OF MARA
Details

Λεπτομέρεια 75 εκ. x 75 εκ.
Detail

6

ΑΠΟΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ

Λάδι σε πανί
180 εκ. x 160 εκ. – *2001*

FAREWELL

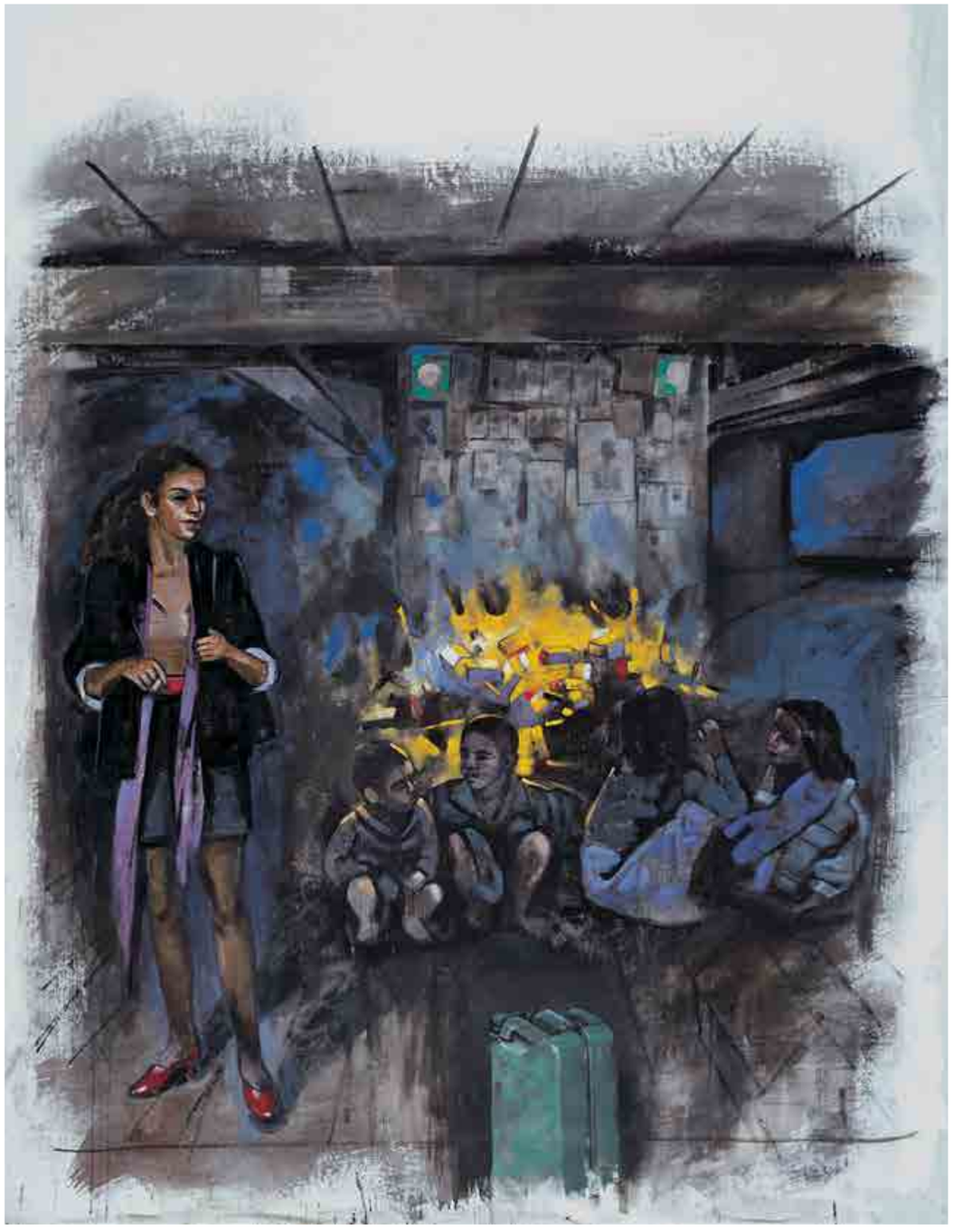

7

ΤΟΙΧΟΣ

Ακρυλικό σε πανί
260 εκ. x 330 εκ. – *2001*

WALL

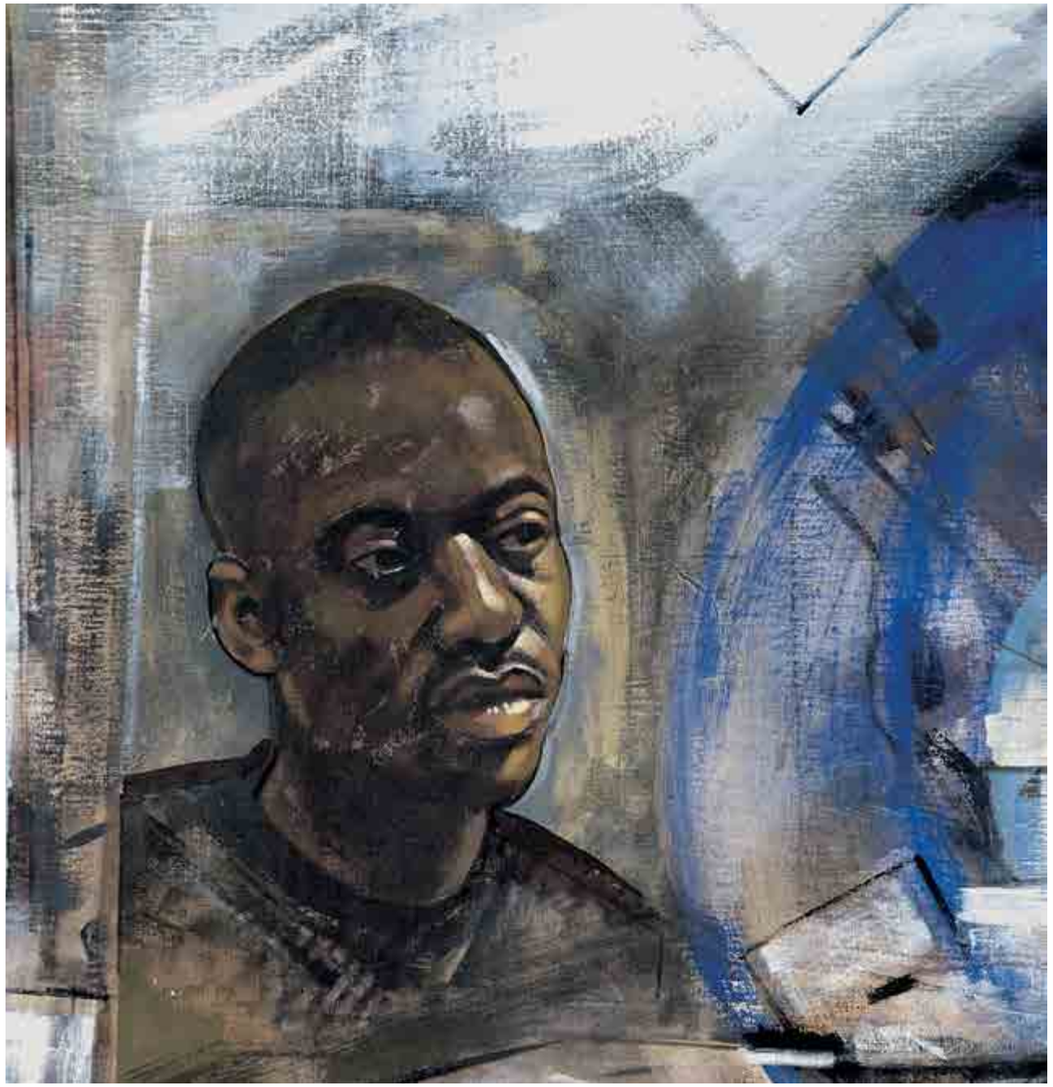

7

ΤΟΙΧΟΣ
Λεπτομέρειες

πάνω 60 εκ. x 60 εκ.
δεξιά 100 εκ. x 75 εκ.

WALL
Details

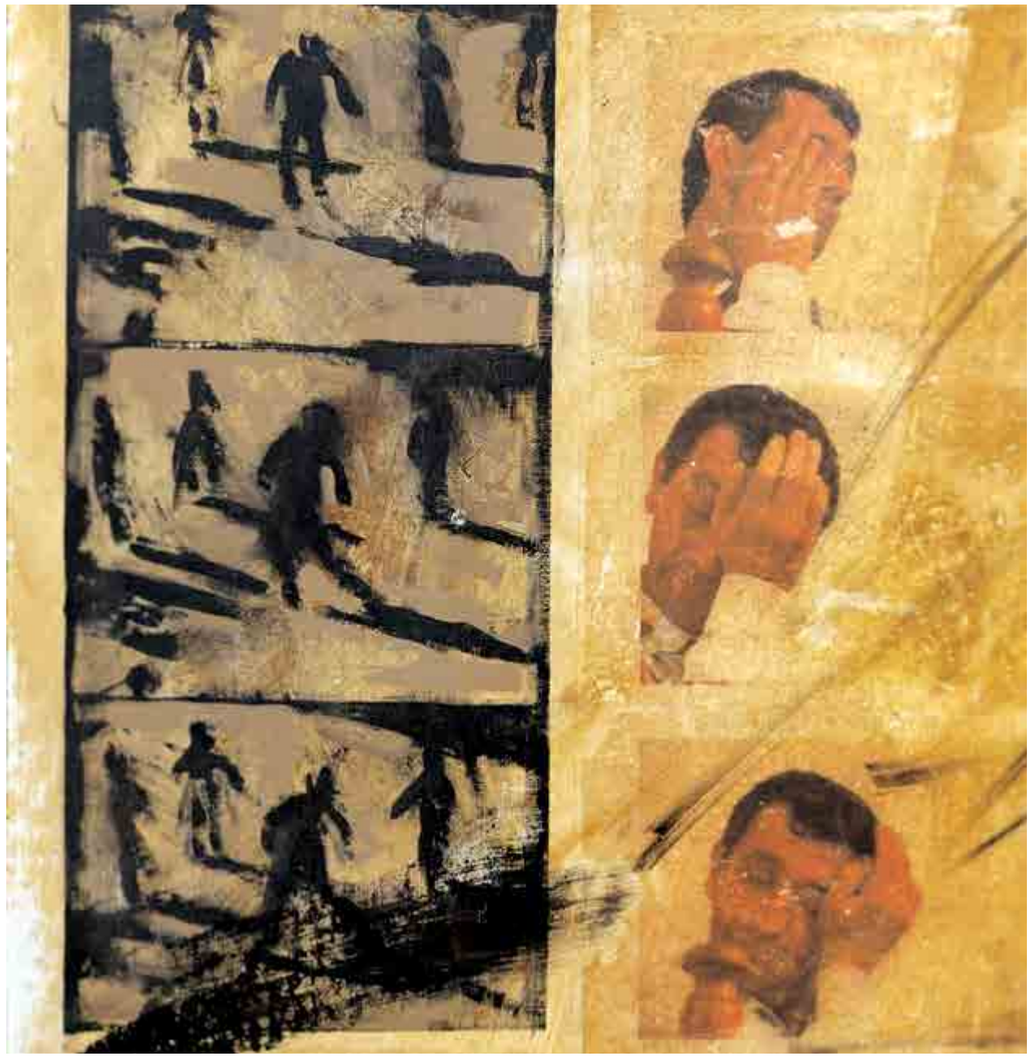

Λεπτομέρεια 70 εκ. x 70 εκ.
Detail

8

ΛΑΒΥΡΙΝΘΟΣ Ι

Ακρυλικό σε πανί
260 εκ. x 180 εκ. – *2001*

LABYRINTH I

9

ΛΑΒΎΡΙΝΘΟΣ ΙΙ

Ακρυλικό σε πανί
260 εκ. x 330 εκ. – *2001*

LABYRINTH II

9

ΛΑΒΥΡΙΝΘΟΣ ΙΙ
Λεπτομέρειες

πάνω 100 εκ. x 100 εκ.
δεξιά 100 εκ. x 75 εκ.

LABYRINTH II
Details

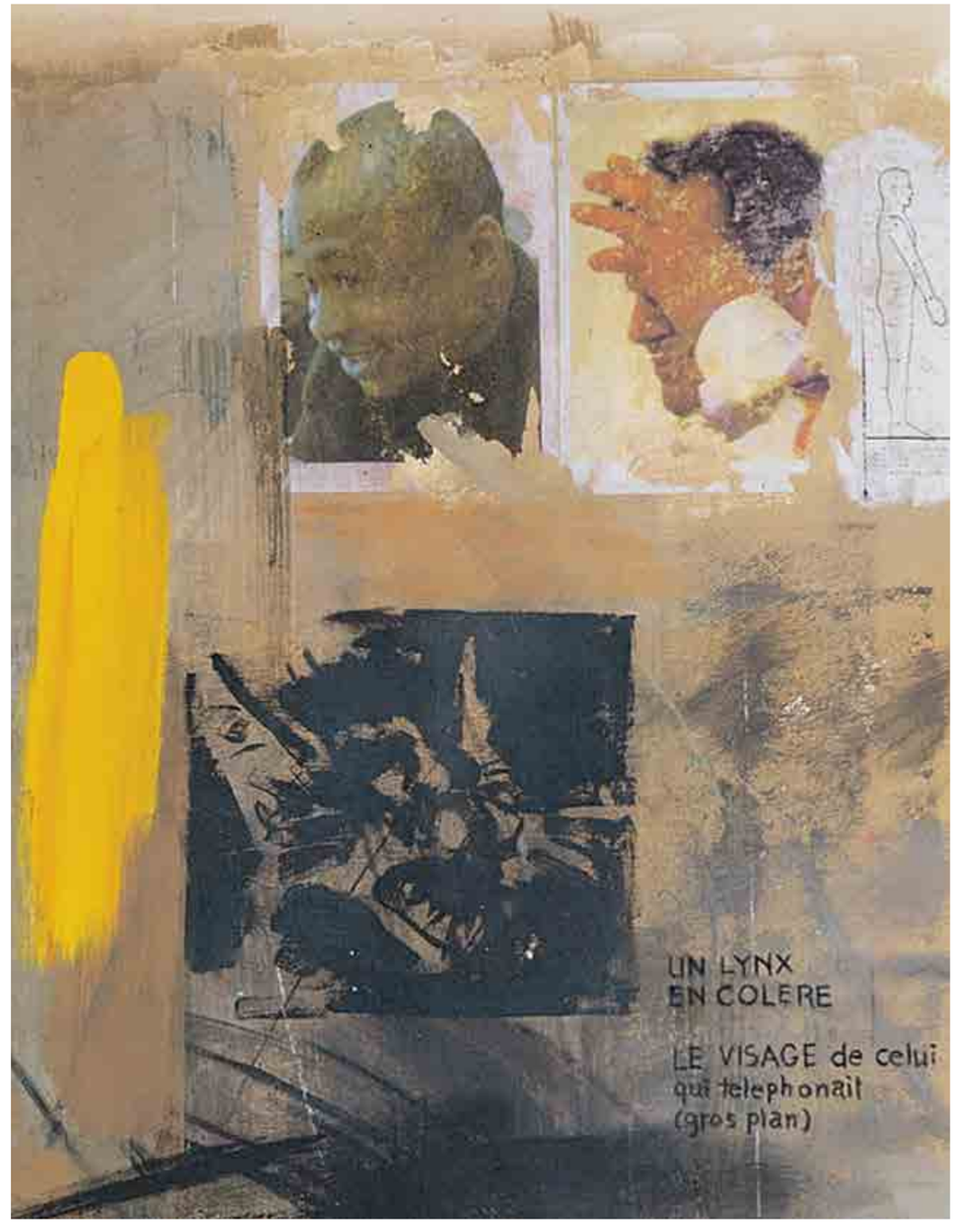

10

ΝΑΥΑΓΙΟ

Ακρυλικό σε πανί
260 εκ. x 330 εκ. – 2001

SHIPWRECK

10

ΝΑΥΑΓΙΟ
Λεπτομέρειες

αριστερά 80 εκ. x 90 εκ.
πάνω 90 εκ. x 90 εκ.

SHIPWRECK
Details

11

DIE KUNST IST TOT

Ακρυλικό σε πανί
260 εκ. x 330 εκ. – *2001*

11

DIE KUNST IST TOT
Λεπτομέρειες

πάνω 100 εκ. x 100 εκ.
δεξιά 100 εκ. x 75 εκ.

Details

Λεπτομέρεια 100 εκ. x 70 εκ.
Detail

12

ΜΕΝΙΔΙ

Ακρυλικό σε πανί
230 εκ. x 160 εκ. – *2001*

MENIDI

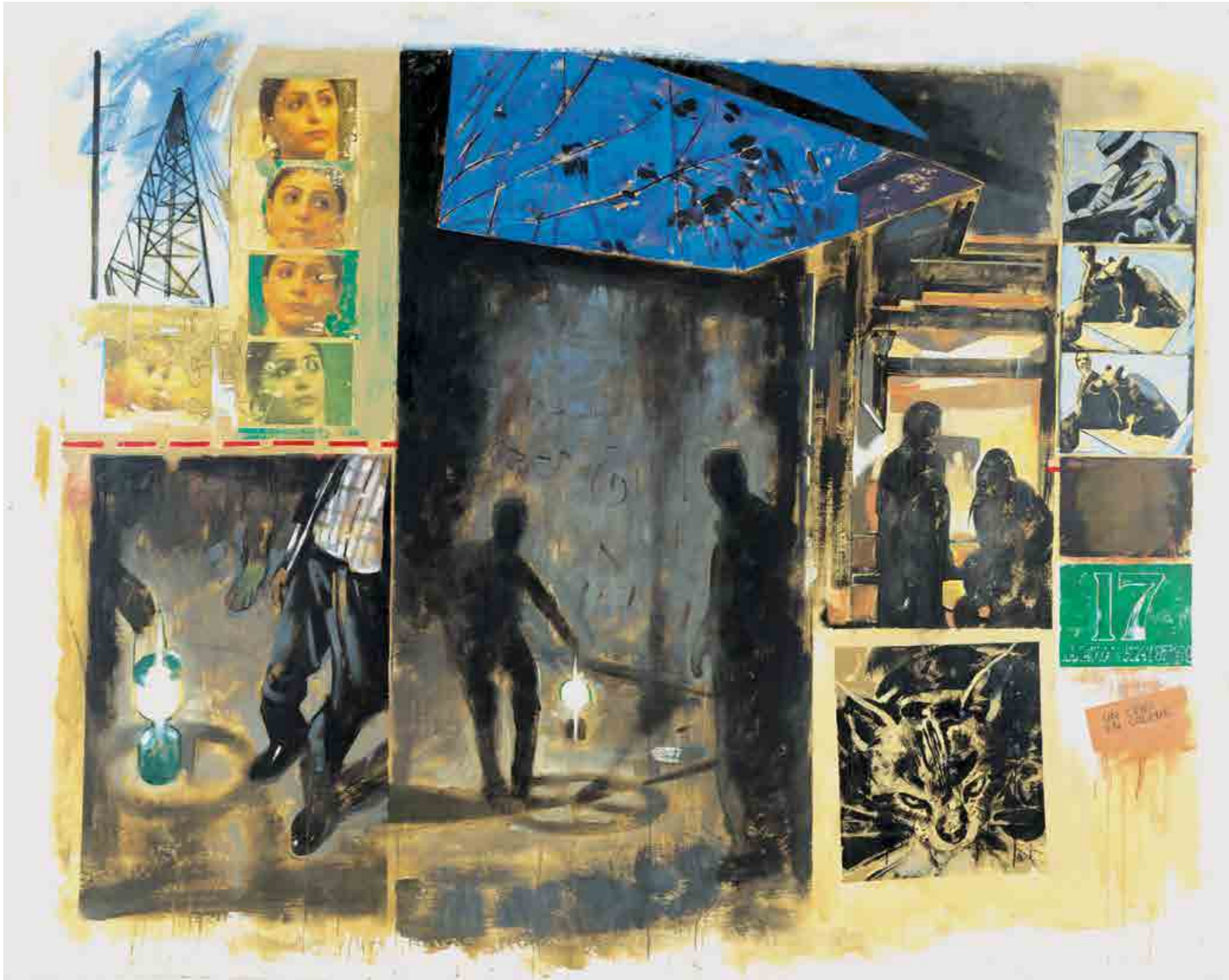

13

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Ακρυλικό σε πανί
230 εκ. x 160 εκ. – *2001*

ANTIGONI

Υ λ ι κ ό π ρ ο ς ε ξ α φ ά ν ι σ η

ΣΙΡΟΥΑΝ

ΦΡΑΝΚ

ΒΑΛΜΠΟΝΑ

ΒΙΟΛΑ

ΕΣΜΕΡΑΛΔΑ

(5 έργα – ακρυλικά και τυπώματα σε χαρτί, 150 εκ. Χ 100 εκ.)
(5 works)

14

SIROUAN

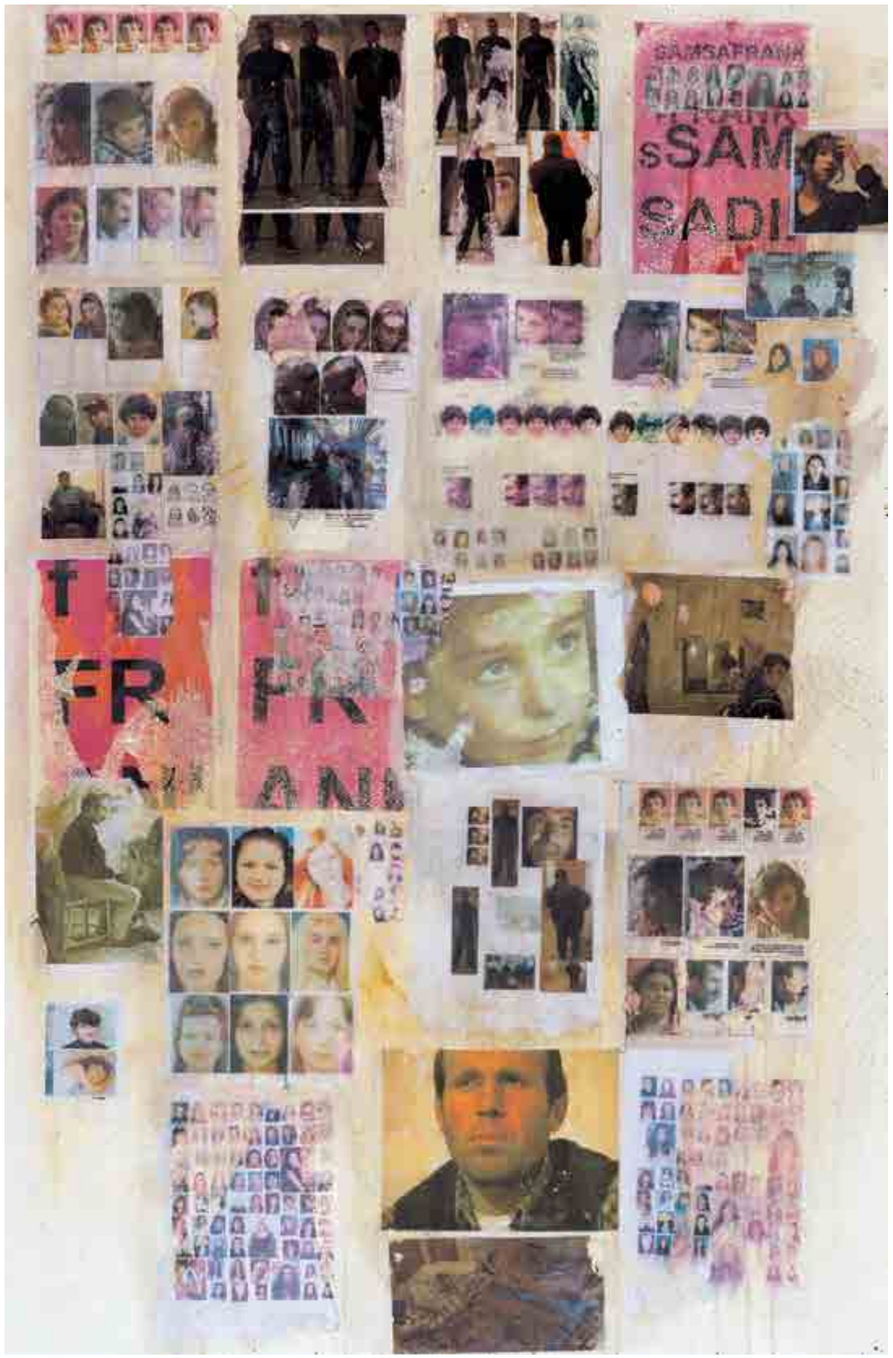

15

FRANK

16

VALBONA

17

VIOLA

18

ESMERALDA

Έ ρ γ ο σ τ ο χ ώ ρ ο

ΑΝΤΑΝΑΚΛΑΣΗ

REFLECTION

Υλικά:

Έπιπλο-σκαμπό

Τύπωμα

Καθρέφτης

Λάδι

Ήχος

Κάτι όμορφα πρόσωπα που κρυσταλλίζουν στον καθρέφτη περνάνε σα διαφάνειες και έχουν σκιά δίπλα τους. Πρόσωπα που κοιτάζουν ότι κοιτιούνται, 15 χρονών, 20 χρονών, σα να 'χει φυσήξει αέρας και τα 'σπρωξε πάνω στον καθρέφτη, πάνω στο έπιπλο, μέσα στα συρτάρια... το μαχαίρι κολλημένο στο κόκκινο αίμα της... Το φως μπαίνει απ' τα σπασμένα τζάμια σαν προβολείς... μια μυρωδιά ξινού ξύλου... καμένα όλα από πάνω μέχρι κάτω... πώς σώθηκε αυτός ο καθρέφτης... σαν παράξενος μαγικός... τρομερός... δείχνει άλλα τη μια άλλα την άλλη... όπως τα φέρνει το φως

Κλείνω τα μάτια μου να μη βλέπω το χειρότερο.

Κλείνει τα μάτια να μη βλέπει, αλλά στα κλεφτά, ίσως και χωρίς να ανοίγει τα βλέφαρα, σαν αστραπή περνάνε εικόνες πίσω από τα κορμιά τα κολλημένα σα χαλκομανίες, εικόνες που είναι τόσο ζωντανές... έχουν μυρουδιά, έχουν ύλη...
Η εικόνα χάθηκε απ' τον καθρέφτη κι έμεινε το καμένο δωμάτιο.

Απόσπασμα από το σενάριο του φιλμ «Ο Δρόμος προς τη Δύση»
του Κυριάκου Κατζουράκη

19

ΑΝΤΑΝΑΚΛΑΣΗ
Λεπτομέρειες

REFLECTION
Details

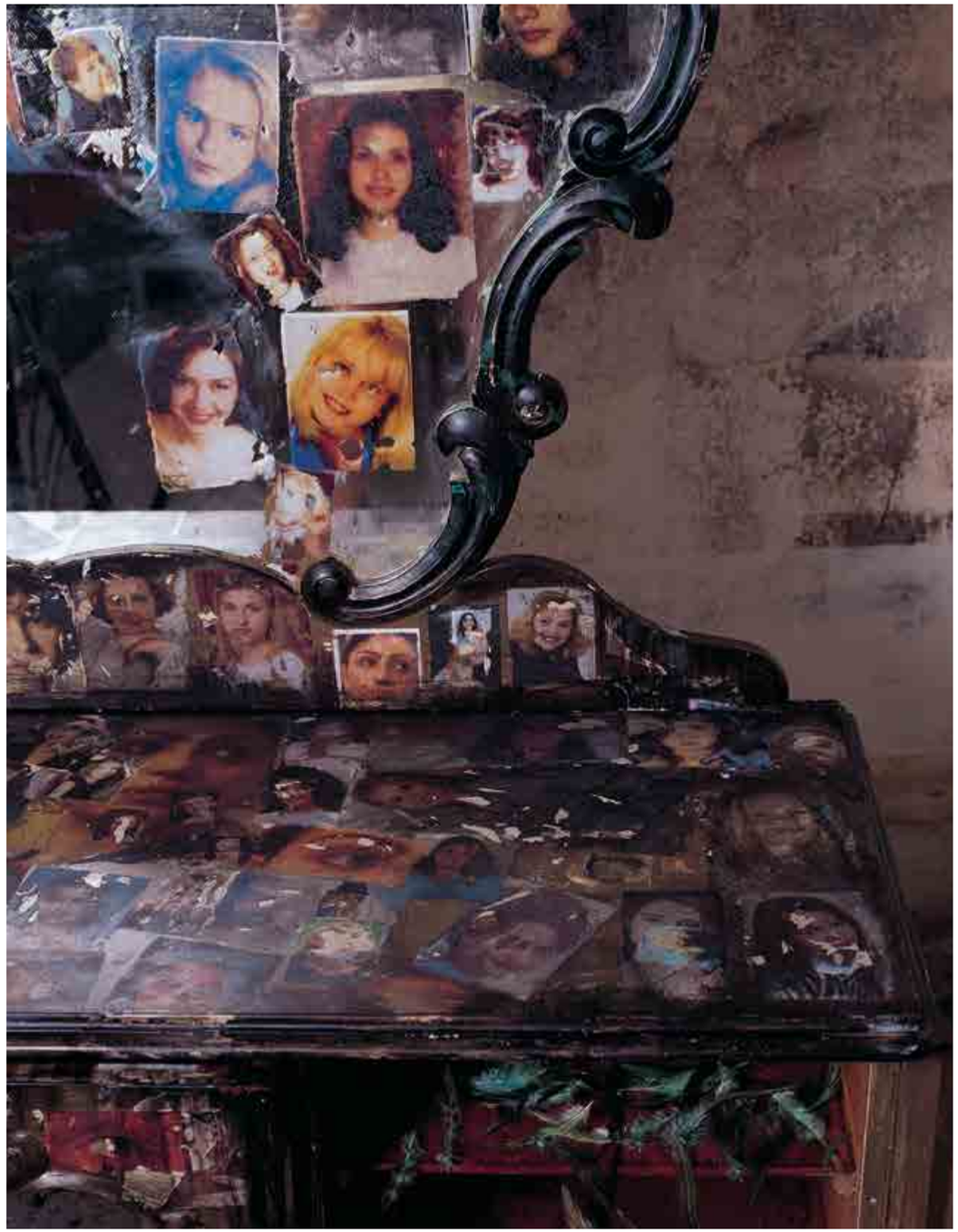

Πάνω: *χώρος*

20

Δεξιά: ΜΟΝΟΠΑΤΙΑ

Μακέτα του χώρου
Ζωγραφική στο δάπεδο

PATHS

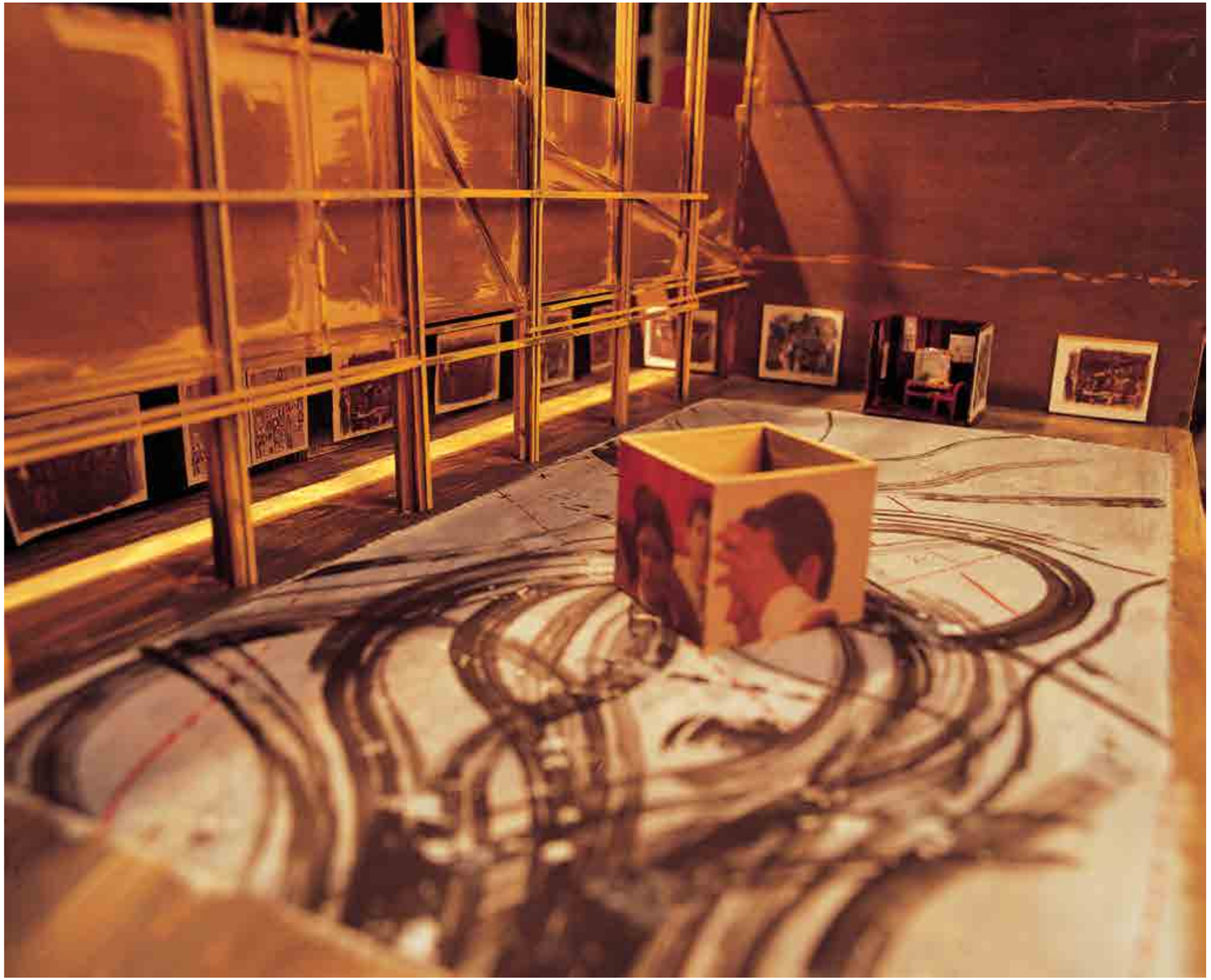

20

ΜΟΝΟΠΑΤΙΑ

Μακέτα του χώρου
Ζωγραφική στο δάπεδο

PATHS

21

ΚΥΒΟΣ ΜΕ ΠΡΟΒΟΛΕΣ

PROJECTIONS

Ο Δρόμος προς τη Δύση

Πρώτη γραφή

«Ιερά Οδός»

Γκάζι – Ιούνιος 1999

Η πρώτη γραφή έγινε τους μήνες Φεβρουάριο – Ιούνιο 1999 (κατά τη διάρκεια των βομβαρδισμών στη Γιουγκοσλαβία).

Αποτελείται από:
1. 70 έργα 100εκ. x 70εκ. (φωτογραφία και ζωγραφική)
2. Τρεις συνθέσεις στο χώρο
α. Ο τοίχος (500 φωτογραφίες, ένα στρώμα με φιγούρα που κοιμάται, σκεύη, ραδιόφωνο)
β. Ακορντεονίστας (γλυπτό από ξύλο και ακτινογραφία)
γ. Βροχή (γλυπτό από ξύλο, 600 κουτάκια-θήκες για παστέλ)

Οι φωτογραφίες είναι του Κυριάκου Κατζουράκη και της Χάρης Ψυχοπαίδη, οι εκτυπώσεις του Μπόρις Κιρπότιν, οι φωτισμοί του Φίλιππου Κουτσαφτή και του Ανδρέα Τρύφωνα.
Η μουσική του Αποστόλη Καπαρουδάκη.
Συνεργάστηκε η Χρύσα Βουδούρογλου.

Παρουσιάστηκε τον Ιούλιο του 1999, στο Γκάζι, στα πλαίσια των εκδηλώσεων της PANAFON.

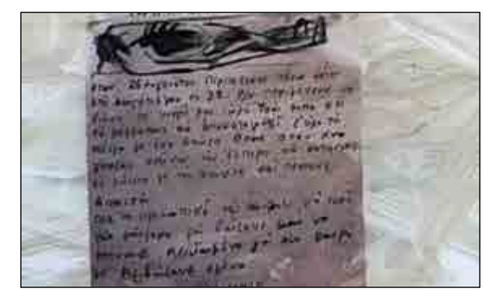

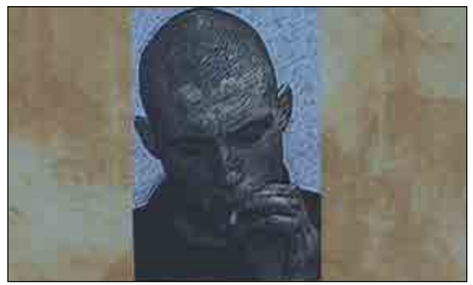

ΙΕΡΑ ΟΔΟΣ

Ακρυλικό σε καπαμάουντ
31 σχέδια, 30 εκ. x 40 εκ.
Γκάζι – 1999

IERA ODOS

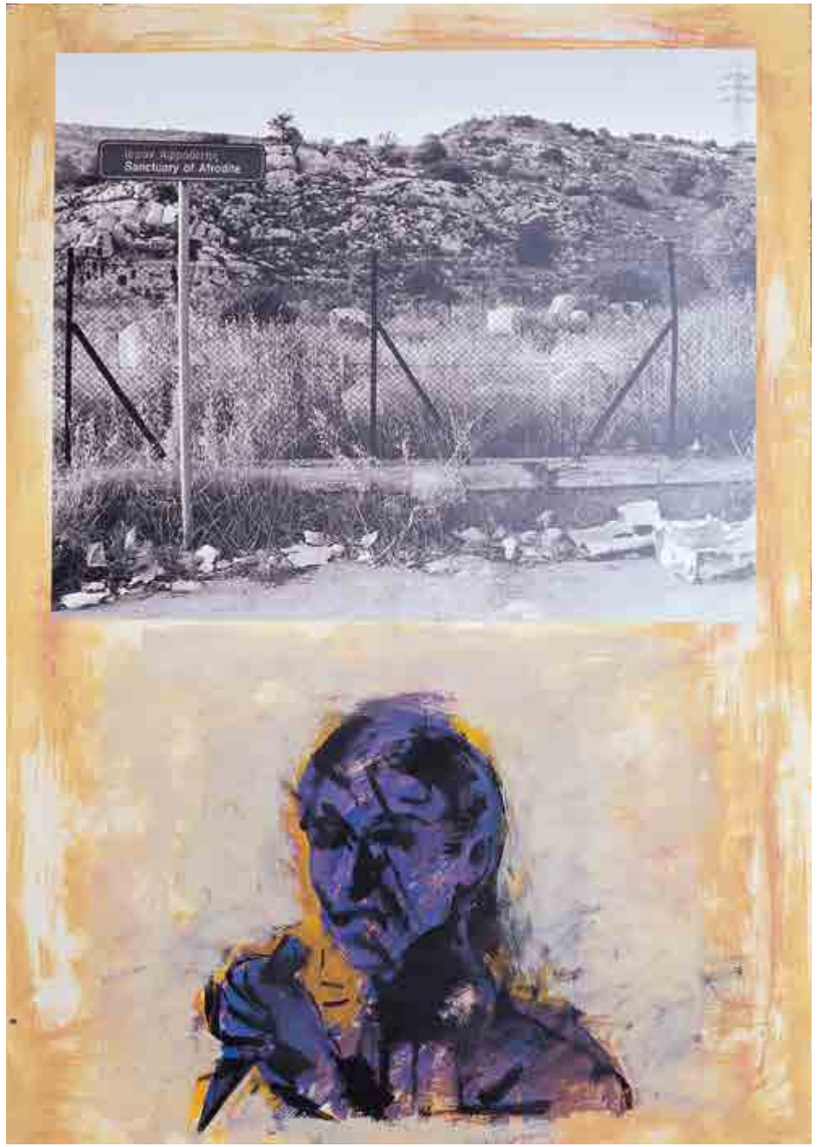

ΙΕΡΑ ΟΔΟΣ Ι

Φωτογραφία και ακρυλικό σε καπαμάουντ
70 εκ. x 100 εκ.
Γκάζι – 1999

IERA ODOS I

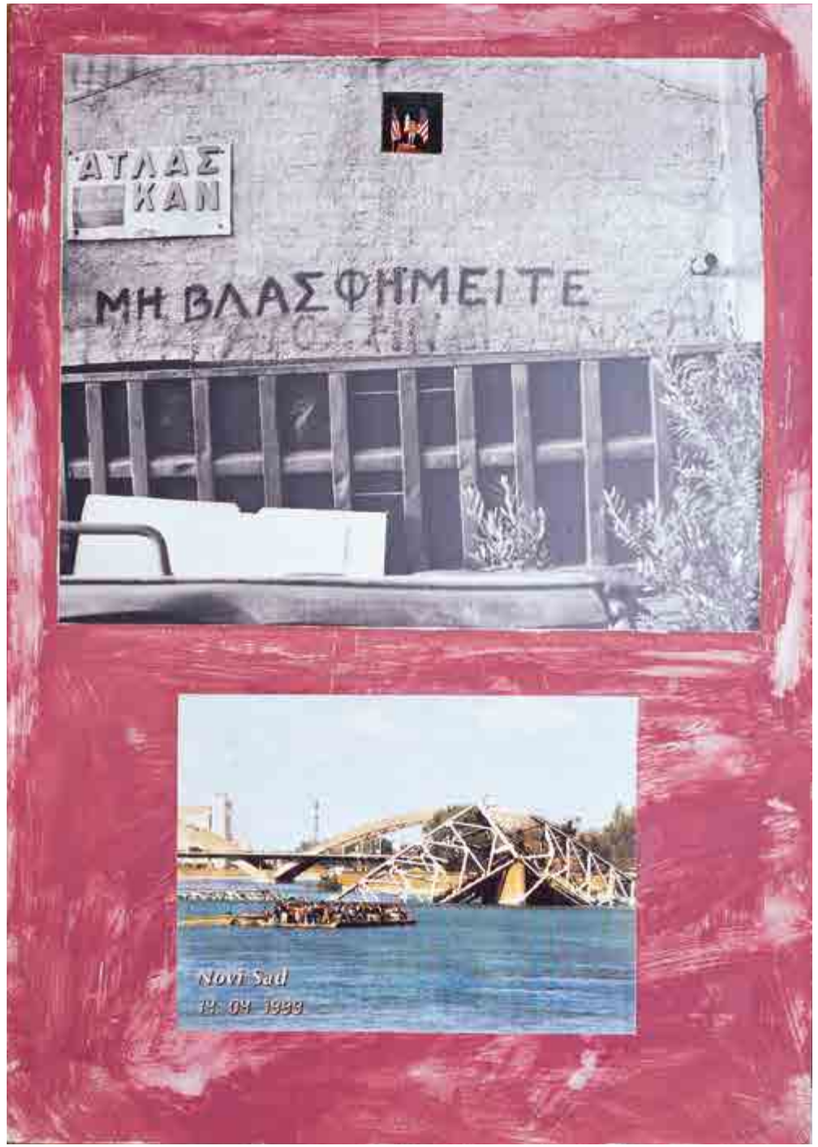

ΙΕΡΑ ΟΔΟΣ ΙΙ

Φωτογραφία και ακρυλικό σε καπαμάουντ
70 εκ. x 100 εκ.
Γκάζι – 1999

IERA ODOS II

Ο Δρόμος προς τη Δύση

1. Τέμπλο – 1991

2. Προσωπογραφία – 1997

1. ΤΕΜΠΛΟ

Αποτελείται από:
Μία μεγάλη ζωγραφική σύνθεση 300 εκ. x 800 εκ.
Ένα νιπτήρα
Ένα τραπέζι με δύο καρέκλες και ποτήρια με κρασί
Ένα μαγνητόφωνο

Μέσα στο χώρο που διαμορφώνει το τέμπλο, δύο γυναίκες εξιστορούν, σχολιάζουν το λοιμό του Θουκυδίδη και τη σημερινή πραγματικότητα.
Η ζωγραφική, το κείμενο και η σκηνοθεσία είναι του Κυριάκου Κατζουράκη, η μουσική του Γιώργου Χριστιανάκη. Τους ρόλους ερμήνευσαν η Κάτια Γέρου και η Ανέζα Παπαδοπούλου.

Το έργο παρουσιάστηκε για πρώτη φορά στην Γκαλερί Κρεωνίδης (1993) και ολοκληρωμένο στο «Μύλο», στη Θεσσαλονίκη (1994).

Το εικαστικό μέρος εκδόθηκε από τις εκδόσεις «ΜΥΛΟΣ» (1994).
Το θεατρικό μέρος εκδόθηκε από τις εκδόσεις «ΕΞΑΝΤΑΣ» (1994).

Αν υπάρχει κάτι γι' αύριο, για την άλλη βδομάδα,
είναι μια βαρετή ανησυχία.
Μείναμε με το ρομαντισμό
να νοσταλγούμε πράγματα που κάποτε
μόνο εμπόδιο και οπισθοδρόμηση ήτανε.

Λάσπη από λέξεις σαν τσιμέντο
ενώνει τα σπασμένα αγάλματα
σαν νέος Φρανκενστάιν που φιάχνει το τέρας του
με κομμάτια της BMW, της FIAT και της MITSUBISHI.
Το πορτραίτο του Ρήγα.
Το βαλκανικό όνειρο.

Απόσπασμα από το «Τέμπλο – οίκος ενοχής»

ΤΕΜΠΛΟ

TEMPLO

2. ΠΡΟΣΩΠΟΓΡΑΦΙΑ

Αποτελείται από:
1. 11 πίνακες (οκτώ – 200 εκ. x 300 εκ. και τρεις 200 εκ. x 150 εκ.)
2. Αντικείμενα, δύο τραπέζια, 10 καρέκλες, νυφικό

Η προσωπογραφία, θέαμα, ακρόαμα και δρώμενο, αποτελείται από μία μεγάλη ζωγραφική σύνθεση, μέσα στην οποία διαδραματίζεται μία απλή ιστορία.
Οι θεατρικοί μονόλογοι δύο γυναικών και ενός αφηγητή διαπλέκονται με τις εικόνες και τη μουσική, συγκλίνουν και αποκλίνουν, συμφώνονται και ξεχωρίζουν, αποβλέποντας και οι τρεις, στην περιπέτεια ενός μόνο προσώπου που αγωνίζεται να πραγματοποιηθεί και να μας αντικρίσει.
Η ζωγραφική και η σκηνοθεσία είναι του Κυριάκου Κατζουράκη.
Το κείμενο είναι του Διονύση Καψάλη και η μουσική του Γιώργου Χριστιανάκη. Τους ρόλους των δύο γυναικών και του αφηγητή ερμήνευσαν η Κάτια Γέρου και η Ανέζα Παπαδοπούλου.

Παρουσιάστηκε για πρώτη φορά στην αποθήκη 1 του λιμανιού, στη «Θεσσαλονίκη – Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης 1997».

ΥΠΟΚΛΙΣΗ

Λάδι σε πανί
200 εκ. x 300 εκ.

BOWING

Ρ ο υ θ

Πως ήμουν, λέει, πρόσφυγας ή μετανάστης,
γέννημα άλλων ουρανών, άλλων καιρών,
κι άλλων ανθρώπων που εποίκισαν τον κόσμο,
τον λίγο κόσμο τους, βουνά μόνο και πέτρα,
με τον ιδρώτα και τον πόνο της κοιλιάς·
πως είχα κιόλας παντρευτεί κι είχα χηρεύσει,
μ' ένα παιδί εφτά χρονώ, ένα κορίτσι,
κι έχοντας χάσει την πατρίδα μου, ερχόμουν
σε ξένο τόπο να δουλέψω, στην Ελλάδα,
γη των νευρώσεων και της επαγγελίας,
πατρίδα κάποιων συγγενών μου – δε θυμάμαι·

Απόσπασμα από την «Προσωπογραφία»

ΜΕΣΗΜΕΡΙ ΤΟΥ OTTO DIX ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ

Ακρυλικό σε πανί
200 εκ. x 300 εκ.

OTTO DIX IN ATHENS

ΥΑΚΙΝΘΗ

Λάδι σε πανί
200 εκ. x 300 εκ.

YAKINTHI

Θεατρικο Μερος

«ΣΑΣ ΑΡΕΣΕΙ Ο ΜΠΡΑΜΣ;»

*(Οι φράσεις που περικλείονται στα σημεία /.../ λέγονται και στα ρώσικα. Οι ερωτήσεις που η Ιρίνα φαντάζεται ότι της απευθύνονται σημειώνονται με παύλα.
Οι σκηνικές υποδείξεις είναι σε παρένθεση με πλάγια γράμματα.)*

(Σαν να προβάρει συνέντευξη. Αλλάζει στάσεις. Προσπαθεί να βρει θέση για να μιλήσει. Ψιθυρίζει.)

Και τώρα ακόμα μυρίζω ποτάμι. Είχα εκεί το σημάδι μου. Στεκόμουνα μικρή και κοιτάω. Δεν μπορώ να πω. Ένα σημείο μέσα στα νερά. Λέω μπορεί ακόμα να υπάρχει. Μόνο εγώ το έβλεπα. Και έκανα όνειρα. Όλο όνειρα. Ταξίδια... *(παύση)*

Με είχανε... και κλείνω τα μάτια και λέω: δε βλέπω τίποτα, τίποτα δε βλέπω... και κλείνω τα μάτια... *(παύση· σιγοτραγουδάει)*

– Δε θυμάμαι... δεν καταλαβαίνω... δεν ξέρω... ναι καταλαβαίνω αλλά δε θέλω πω. Δε θέλω μιλήσω... *(αφηρημένη τρώει τα νύχια της, τα κοιτάζει, τα δείχνει προς το κοινό)*

Δεν ήταν πάντα έτσι. Μικρή τα έτρωγα όλη μέρα. Μετά είδα φωτογραφία σε περιοδικό αυτά είναι νύχια λέω και άρχισα να τα μακραίνω. Τότε κοντά άρχισαν οι φασαρίες. Κατάλαβα ότι κάτι γίνεται αλλά δεν ήθελα να ξέρω. Δεν άκουγα ειδήσεις δε διάβαζα εφημερίδες. Μόνο ο πατέρας... «μη φοβάστε... πιο κάτω δεν υπάρχει» έλεγε... και η μητέρα «ό,τι είναι να γίνει να γίνει, χωρίς αίμα» έλεγε...

Εγώ μάκραινα τα νύχια μου. Μεγάλωνε τότε και το στήθος μου. Αλλά πλάκα έμεινε. *(παύση)* Ο πατέρας μου δεν ήξερε ότι υπάρχει και πιο κάτω. Ή μπορεί και να ήξερε. Δεν μπορώ να πω. *(παύση)* Εμένα τα νύχια μου μεγάλωναν.

– Ήθελα να αγοράσω μπογιά να τα βάφω. Να γίνω γυναίκα να ζήσω *(αναστενάζει)* σε διαμέρισμα δικό μου να έχω δουλειά. Αυτά. Άμα περάσει η φασαρία όλα θα φτιάχνουνε. Και ήθελα τα χέρια μου να είναι με νύχια. Βαμμένα νύχια. Και μαλλιά ξανθά. Κοιταζόμουνα στον καθρέφτη...

(Δείχνει τα πόδια της) Ακόμα και τώρα κοίτα πόδια!

– Σαν άνθρωπος... ήθελα να ζήσω... ελεύθερα... *(προς το κοινό γρήγορα)* Στην Ευρώπη η γυναίκα τα έχει όλα. Δουλειά, σπίτι, ρούχα, παπούτσια, φίλους... όπως σινεμά. Να έχω αυτόματο τηλεφωνητή. Να γυρίζω από τη δουλειά και να ακούω μηνύματα: Σήμερα σ' αυτό το κλαμπ. Με τραγούδια και χορό. Ποτά. Ήθελα να είμαι δικηγόρος στη Νέα Γιόρκη. Αλλά και στο Λονδίνο, στο Παρίσι...

– Τρία δωμάτια σε μεγάλο παλιό σπίτι που μένανε και άλλοι. Κήπος με τριανταφυλλιές. Άσπρες κόκκινες. Κοντά στο ποτάμι. Ακόμη και τώρα μυρίζω ποτάμι. Είχα εκεί το σημάδι μου... και έκανα όνειρα. Ήθελα να πάω και στη Μόσχα. Όλο όνειρα. Ταξίδια. Είχαμε στο σπίτι και βιβλία. Ο πατέρας ήτανε καθηγητής, η μητέρα νοσοκόμα.

Όμως να φάμε δεν είχαμε. Κάθε μέρα ίδια σούπα. Ψωμί μία φετούλα. Κι ο αδερφός μου το ίδιο. Ήθελε να φύγει. *(παύση)* Ο πατέρας φώναζε: Καλύτερα πεινασμένοι στον τόπο σας παρά χορτάτοι σε ξένο τόπο. *(παύση)* Θύμωνα τότε. Αλλά τώρα που το σκέφτομαι μπορεί και να είχε δίκιο. Δεν ξέρω. Τι να ξέρω; *(παύση)*

– Είχα... παλιά είχα ελπίδα. Τώρα δεν έχω. Μάνα μου... λέω. *(παύση· κάθεται· δύσπνοια)*

Ανεβαίνω κατεβαίνω σε βουνό χωρίς παπούτσια. Και είναι να πατήσω αγκάθια. Το ξέρω... προσέχω μην πατήσω και ανεβαίνω κατεβαίνω. Ύστερα πατάω κάτι ζεστό. Αυτά όλα στον ύπνο μου. Άμα κοιμάμαι περιμένω με λαχτάρα να πατάω αυτό το ζεστό... για να μαλακώνει ο πόνος στην πατούσα που πονάει. Και άμα ξυπνάω έχω αηδία. Θέλω να... γιατί στον ύπνο μου πάτησα σκατά. *(παύση)*

– Νορμάλ έφυγα. Κανονικά. Μας θέλανε επίσημα να δουλεύουμε στην Ελλάδα. Έπρεπε να περάσουμε από γιατρούς για εξέταση. Ήτανε εκεί ένας σαράντα και... με ρόλεξ. Τότε δεν το ήξερα...

– Για το ρόλεξ... τι πάει να πει ένα ρολόι ρόλεξ... δεν το ήξερα. Σοβαρός έτσι φαινότανε. Μία μία χωριστά μας έκανε συνέντευξη. Εσένα λέει θα σε στείλω σε πλούσιο νησί. Θα δουλεύεις σ' ένα σπίτι. Τίποτα. Θα ανοίγεις την πόρτα και θα δέχεσαι τους ξένους. *(παύση)* Πολύ έξυπνος.

– Κατάλαβε αμέσως ότι φοβήθηκα. Ήμουνα μικρή... ήθελα να ξεφύγω... φοβόμουνα όμως... τόσα ακούγαμε... δεν ήμουνα χαζή... όνειρα μόνο.

Μη φοβάσαι. Σε ξεχώρισα γιατί έχεις κάτι το άλλο εσύ. Μιλάς και αγγλικά. Στα αγγλικά μού μίλαγε. Αξίζεις κάτι το πιο παραπάνω εσύ. *(παύση)*

Και είπα μέσα μου: και τι θα πάθω; Άμα με θέλουνε για... θα σηκώνομαι να φύγω. Είχα πολλή εμπιστοσύνη στον εαυτό μου. Οι γυναίκες που την πατάνε είναι γιατί δεν έχουνε /personality/.
Λέω στη μάνα φεύγω Ελλάδα φυλάω μωρά. Να τα χαρτιά όλα εντάξει. Θα σου γράφω θα σου στέλνω λεφτά. Έκλαιγε αυτή... τέλος πάντων το αποφασίσαμε. Τάδε μέρα τάδε ώρα θα μπαίναμε δέκα κορίτσια στο αεροπλάνο. Το βράδυ ετοίμασα τη βαλίτσα μου. Είχα χαρά... είχα και φόβο... *(μουρμουρίζει ένα σκοπό… απασχολείται σαν να θέλει να αποφύγει τη συνέχεια)*

– Στην αρχή εντάξει. Είμαι σε μία πόλη. Το σπίτι στην εξοχή. Μεγάλο σπίτι. Καμαριέρα, κηπουρός, chauffeur. Ο κύριος του σπιτιού μόνος. Ούτε γέρος ούτε νέος. Πέρασε μια βδομάδα... έρχονται διάφοροι και παίζουνε χαρτιά μέχρι το πρωί. *(παύση)* Απέξω... σκυλιά... πολλά σκυλιά. Άκουγα που γαβγίζουνε. Όλοι επίσημοι και πλούσιοι *(σκέφτεται)* το χρήμα δεν μπορεί να κρύβεται. Ο ένας φώναζε στον άλλο πρόεδρος. Κύριος πρόεδρος άκουγα. Όλοι πρόεδροι. Μερικοί είχανε και όπλο. Λέω τι γίνεται εδώ... What is going on here;... Λέει η καμαριέρα... τίποτα τίποτα... it is a habit here as in Chicago...

Έγραψα στη μάνα μου έδωσα στον chauffeur να το στείλει... έμαθα μετά ποτέ δεν...

– Στεναχωριόμουνα γιατί δε μ' αφήνανε να περπατήσω στην πόλη.

Πέρασε κι άλλη βδομάδα. *(παύση)* Μόλις έκλεινα τα μάτια το όνειρο... ανεβαίνω κατεβαίνω σε βουνό χωρίς παπούτσια... και είναι να πατήσω αγκάθια...

(Στέκεται μετωπικά, μιλάει γρήγορα) Έλεγα μέσα μου πρέπει να μιλήσω στον κύριο. Τι θέλουνε από εμένα; Γιατί μ' έχουνε φυλακή; Αλλά δεν πρόλαβα. Εμφανίστηκε ο άλλος...

– Με το ρόλεξ... Έστειλε και με φωνάξανε. Άνοιξα την πόρτα. Στάθηκα στη μέση από το δωμάτιο. Μου έκανε... *(κάνει νεύμα)* να πάω κοντά. Δε μίλαγε. Πήγα κοντά... λέει: take off your clothes. Εγώ ζάρωσα. Ήθελα να γίνω τόση τόση... να εξαφανίζομαι... να πετάω όπως στο σινεμά...

ή να έχω μαχαίρι και να... λέει: take off your clothes... με τραβάει... έβγαλα φωνή... σα να ήμουνα στο δάσος. Και άκουσα τη φωνή μου. Και πόνεσα.

Άκουσα τη φωνή μου. Ξεκόλλησε η φωνή. Έφυγε. Πρώτα έφυγε η φωνή. Μετά έφυγε εδώ *(δείχνει το κεφάλι)* μετά εδώ *(δείχνει το στήθος)* τώρα το σπίτι άδειο. Το σώμα άδειο. Κανείς δε μένει.

– Είπα να φύγω. Όμως να πάω πού; Να βγαίνω στο δρόμο; Να φωνάζω; Να με πιστεύει ποιος; Χαρτιά δεν είχα τα πήρανε. Να με ακούει ποιος; Ποια ήτανε αυτή η πόλη; Ούτε και τώρα δεν το ξέρω το όνομα. Ποιος μένει εδώ; Τι γλώσσα μιλάει; *(παύση)*

Έτρεμα. Πονούσα. Φοβόμουνα. Πλυνόμουνα από αίματα... έτρεχε ζεστό νερό πάνω μου... στην πατρίδα δεν έχουμε ζεστό νερό ούτε πετσέτα μαλακιά ούτε αφρολουτρό. *(παύση)*
Το ίδιο βράδυ δεν ήταν ένας. Ήτανε τρεις. Και ο καθένας τα δικά του. Έμεινα ακίνητη. Πέτρα. Σε μαύρο σεντόνι γυαλιστερό. Σα σκοτωμένη. Αυτοί τα δικά τους εγώ σκεφτόμουνα...

(Μιλάει γρήγορα) Εμένα η οικογένειά μου... τίποτα δεν ήτανε η οικογένειά μου. *(παύση)* Και έλεγε ο πατέρας θα τινάζει τα μυαλά του αλλά μας λυπότανε και δεν τα τίναζε και έπινε και ο αδερφός μου στη μαύρη αγορά... *(παύση)* Μαθαίναμε στο σχολείο ότι Ευρώπη είναι γεμάτο μπορντέλα. Σε μας ήτανε μόνο κρυφά. Το έλεγε ο πατέρας. Και σήμερα πιο χειρότερα. Αλλά σήμερα ελεύθερα. Η δικιά μου ιστορία αρχίζει από '90. Τότε κανένας δεν ήξερε τι γίνεται.

– Όχι τίποτα δεν ξέρατε. Τι ξέρετε; Λέγατε ότι οι άλλοι είναι ρατσιστές όχι εσείς, παλιά ήσασταν immigrants και σεις γι' αυτό καταλαβαίνετε, τι καταλαβαίνετε; Το συμφέρον σας μόνο.

Τι είναι ο Δρόμος προς τη Δύση; Όχι μόνο να ρωτάς... κάνε το μυαλό να δουλεύει και λίγο. Η δικιά μου ιστορία αρχίζει από '90... *(μιλάει στον εαυτό της)* Γιατί τα λέω αυτά; Γιατί κοιτάω πίσω; Οι πονεμένοι άνθρωποι δε γυρίζουνε ποτέ να κοιτάζουν πίσω για να μη βλέπουν την κακή την τύχη που τους έχει από κοντά. Το έλεγε ο πατέρας. Εγώ κοιτάω όλο πίσω. Τη βλέπω την κακή την τύχη και τη φτύνω. Σκέφτομαι ότι μπορεί άμα τρέχω πολύ να με χάνει... αλλά δε με χάνει...

(Μετωπικά) Σε βλέπω που με κοιτάς... *(ειρωνικά)* Λυπάσαι; Τι κοιτάς τα νύχια μου; Τότε είχα μεγάλα νύχια βαμμένα. Και ήμουνα ωραία. Τι κοιτάς τα μαλλιά μου; Ήμουνα ξανθιά. Τα είχα βάψει και ήμουνα κούκλα.

Περνούσανε βδομάδες... κοιμόμουνα όλο το πρωί... περίμενα τη νύχτα... έλεγα να μιλήσω στον πρώτο... να τον παρακαλέσω... αλλά μετά δεν... μπορεί και κάτι να μου 'βάναν στο φαΐ... ήμουνα πολύ ελαφριά. Έβλεπα και δεν έβλεπα. Το κορμί φτερό. Μετά βαρύ. Δεν μπορούσα να περπατήσω.

– Δεν εμφανιζότανε. Καταλαβαίνω ότι αλλού έμενε ο αφεντικός. Αυτό το σπίτι δεν ήταν το κανονικό του. Ήταν μπορντέλο lux έξω από την πόλη.

– Όχι δεν μπορώ να το περιγράφω... *(προσπαθεί να θυμηθεί)* ούτε αυτόν μπορώ... δε θυμάμαι... *(ταραγμένη)* Θυμάμαι απογέματα... ξυπνούσα... και ήθελα μιλάω. Ακούσω τη φωνή μου. Και δεν είχα κανένας. Λέω στην καμαριέρα: I kill myself. Λέει: Ok, nobody ask for you. *(παύση)*

Nobody ask for you. *(παύση)*

Γιατί μιλάω τώρα; *(παύση)*

Στο κρατητήριο... *(παύση)* όχι αυτό μετά... *(προσπάθεια να θυμηθεί)*

Εμφανίζεται ένας... μίλαγε ευγενικά. Ρώταγε για μένα, πατρίδα, γονείς. Είπε ήθελε με πάρει κοντά του.
Δεν μπορώ λέω εδώ είμαι φυλακή.

Μη σε νοιάζει εγώ μιλήσω μ' αυτούς και σε πάρω, σε σώσω.

Άρχισε να με φιλάει. Με χαϊδεύει εδώ... εδώ...

Μην είσαι κρύα θέλω το καλό σου.

Ξέρεις ποιο ήτανε το καλό μου; *(ειρωνικά)* Σ' ένα σπιτάκι κλειδωμένη. Ερχόταν και έκανε τη δουλειά του. Μία μόνο φορά τον κοίταξα στο πρόσωπο... σφιγμένο πρόσωπο. Ξέχασα να σου πω με πήγε και για αίμα για εξέταση. Ακόμα δεν κατάλαβες; *(γελάει)* Το ήξερε λέει η γυναίκα του... δεν μπορούσε να κάνει παιδί... και ήθελαν εγώ να τους γεννήσω το παιδί.

Μετά άμα ήμουνα έγκυος η γυναίκα του με φρόντισε. Και μου τα είπανε. Όχι όλα ακριβώς. Όμως εγώ καταλαβαίνω ότι και αυτός που με πήρε από την πατρίδα μου και ο άλλος με το σπίτι μαζί δουλεύαν. Και είχαν θέση στην κοινωνία. Ήταν και οι δυο /honorable persons/. Αργότερα είδα και το όνομά τους σε περιοδικό στο κομμωτήριο. Λες να κάνω καταγγελία! Τι μου λες τώρα; Εγώ θα πληρώνω. Ποιον να κάνω καταγγελία!

Και γέννησα. Αγόρι. Ούτε να το πάρω αγκαλιά μ' αφήσανε ούτε και που το ήθελα... *(προσποιητά επιθετική)* Γιατί να το πάρω αγκαλιά;

Μου δώσανε τρακόσα χιλιάρικα. Τίποτα άλλο δεν μπορούμε, σ' ευχαριστούμε για όλα. Τους άκουγα. Πέτρα. Άφηνα να με αγγίζουνε. Πέτρα. Σαν πράμα. Αλλά; Τι ήμουνα;

Έρχεται μία μερσεντές. Εγώ... *(αυτοσχεδιάζει σωματική αντίσταση· σκουπίζει ανύπαρκτα δάκρυα)* Λένε: ήσυχα... ήσυχα. Ένας κρατάει ένεση για να έχω φόβο. Άλλη πόλη. Άλλο σπίτι. Πρώτα εμφανίζεται μία κυρία που ήθελε παιδί. Πρώτα αυτή. Μεγαλούτσικη μπορεί και πενήντα δεν ξέρω. Από κοντά ο άντρας. Πολύ πιο νεότερος.

Τη δεύτερη φορά δεν ήμουνα τόσο χάλια. Φυλακή αλλά lux.

– Τότε. Τότε έμαθα καλά τη γλώσσα. Στην αρχή αρχή ακούω... και μαθαίνω γλώσσα αλλά δε μιλούσα τίποτα γιατί φοβάμαι να μιλάω και όλα στο κεφάλι... μαθαίνω κρυφά. Όμως τη δεύτερη εγκυμοσύνη διαβάζω. Πολύ. Με τετράδιο με λεξικό. Για να έχω όπλο. Πόσο θα κρατάει αυτό; Θα τελειώνει κάποτε. Άμα ξέρεις τη γλώσσα που σε βασανίζουνε έχεις μικρή ελπίδα να γλιτώνεις.

Πάει κι αυτό.

Δεκαεννιά έφυγα από το σπίτι... μέχρι εικοστρία γέννησα δυο παιδιά για ξένους.

(Πλάτη στο κοινό· αφουγκράζεται)

Γελάς; Ναι. Γελάς. Όχι στα φανερά. Αλλά την ξέρω την ειρωνεία σου.

(Μετωπικά) Πιστεύεις σε Θεό; Να σου μαθαίνω τότε μία προσευχή. Θεούλη μου παρακαλώ μην είμαι στον τόπο εκεί όταν γράφει η Ιστορία. *(παύση)*
Παρακάτω. Μου δώσανε για δώρο βραχιόλι ακριβό. Κρύψ' το λέει η κυρία. Θα 'ρθούνε να σε πάρουνε λέει ο κύριος. Καλή τύχη.

Με φέρανε Αθήνα. Σε διαμέρισμα κλεισμένη με άλλες πέντε. Από Βαλκάνια όλες. Μικρές κοπέλες. Λέξη Ελληνικά. Ούτε καλημέρα. Μας είχε αναλάβει ένας που μας έδερνε όποτε του κάπνιζε.

Πόσος κόσμος πέρναγε τη μέρα από 'κει! Φόβος... φόβος...

Εκεί άρχισε... πώς να το λέω... ίλιγγος... πού είναι το πάνω... το κάτω... το έξω... φουρτούνα. Το κορμί δεν είναι όλο μαζί. Κοιτάς το χέρι... ξένο είναι. Αγγίζεις πρόσωπο και δε νιώθεις. *(αυτοσχεδιάζει την κίνηση)*

Εκεί έχασα την ώρα. Όχι πώς να το λέω καλύτερα... έχασα το χρόνο. Δεν ήξερα τι χρόνος είναι... '94... '95... '96... δεν ήξερα ποιο μήνα έχει. Κάνει ζέστη λέω καλοκαίρι είναι. Ένα θολό φως. Ένα σκοτεινό νερό... πιάνουνε τα βυζιά μου και τον κώλο μου... αλλά την ψυχή μου ποτέ. Άμα δε θυμάμαι, άμα δεν έχω ελπίδα, άμα δεν κλαίω, έχω ψυχή; *(παύση)* Πού είμαι; Πουθενά.

Δε θυμόμουνα το σημάδι μου στο ποτάμι... *(σιγοτραγουδάει)* σκύβουν χαμηλά οι ψηλές ιτιές τις βλέπω μέσα στο νερό... *(μικρή παύση)* Δε θυμόμουνα τις τριανταφυλλιές στον κήπο. Σαν όνειρο. Μακριά... μακριά. Ακόμα και το χώμα. Αλλιώς μυρίζει το δικό σας χώμα αλλιώς το δικό μας. Αλλιώς τα δέντρα. Άλλο πράσινο. Άλλος ουρανός. Αυτό δεν το καταλαβαίνεις. Στην αρχή όλα φαίνονται ίδια. Για να καταλάβεις τη διαφορά πρέπει ν' αρχίζεις να ξεχάσεις. Γιατί ό,τι βλέπεις δε βοηθάει να θυμάσαι. Και τότε λες: πόσο αλλιώς ήτανε... και τότε καταλαβαίνεις πως όλα φύγανε μπροστά... τα παίρνει καράβι. Και μετά καταλαβαίνεις πως εσύ τα έδιωξες. Ξέρω τώρα... εγώ τα έδιωξα. Τι είμαι; Τίποτα. Το τίποτα παθαίνει τίποτα; Τίποτα! Κατάλαβες; Έτσι γίνεται. Κατάλαβες; Κάποια στιγμή η ζωή κόβει στα δυο. Δεν είσαι πια εαυτός σου. Είσαι άλλο. Είσαι το άλλο.

Παλιά αγαπούσα την τέχνη. Έτσι ζούσαμε στην πατρίδα μου. Έλεγε ο πατέρας... η τέχνη είναι σαν ψωμί. Τόσο την έχουμε ανάγκη. Τότε τον πίστευα. Όχι τώρα. Τώρα ούτε φίλμ τίποτα. Μόνο να ακούω κλασική μουσική. Γλυκαίνει την ψυχή μου. Ο πατέρας αγαπούσε Ρίχτερ. Εγώ αγαπάω Γκλεν Γκουλντ. Έχεις ακούσει; Μπαλάντες και ραψωδίες... Μπραμς... αυτά μου πάνε.

Αλλοδαπή πουτάνα ακούει Μπραμς; ΟΚ δεν ακούω. Ξέρω όμως ότι μπορώ ακόμα να ακούω και να χαίρομαι. Τον είχα ζητήσει και τη δεύτερη εγκυμοσύνη. Η κυρία... πο πο... το παιδί μας θα ακούει Μπραμς! «Σας αρέσει ο Μπραμς;». Φίλμ λέει με την αγαπημένη της ηθοποιό. *(παύση)*

/Τώρα παρακάτω δε θέλω. Δε θέλω άλλο. Να φύγεις. Τώρα αμέσως.../ *(μεγάλη παύση· πηγαινοέρχεται εκνευρισμένη στο χώρο)*

Παρακάτω. Ήτανε κάποιος έμπορας που έλεγε όλο για τη γυναίκα του. Που ήτανε πολύ ψυχρή. Και έκλαιγε στην αγκαλιά μου.
Και λέει μία μέρα ο έμπορας: αυτό που μπορώ να κάνω για σένα είναι να σε αγοράσω και να σε αφήνω ελεύθερη. *(παύση)*

Να σε αγοράσω! *(παύση)*

(Με ύφος ανθρώπου που δίνει συνέντευξη. Σοβαρή και κάπως σκωπτική)

Η συνέχεια: με αγοράζει. Αλλά δεν μ' ελευθερώνει... γιατί με είχε ερωτευτεί. Έκλαιγε και με ήθελε μόνο για δικιά του. Πάλι με κλειδί. Από έρωτα τώρα. Πάλι έκανε τη δουλειά του χωρίς εγώ να έχω κανένα κέρδος. Πέρασε καιρός... μ' άφηνε να βγαίνω λίγο μαζί του πάντα... *(παύση)*

Λέω ένα βράδυ: άφησε παρακαλώ μιλήσω μητέρα μου. *(παύση)*

Με λυπήθηκε και ξεκλειδώνει το τηλέφωνο.

Δε σου το είπα αυτό. Είχε μ' ένα λουκετάκι κλειδώσει το τηλέφωνο.

Κλάματα η μάνα.

Είχε πεθάνει ο πατέρας... ο αδερφός μου χαμένος... κάπου εκεί έλεγε η μάνα... Αθήνα... με παίρνει αραιά στο τηλέφωνο αλλά δεν είναι καλά... στην παρανομία... παιδιά μου... σας έχασα... παιδιά μου, παιδιά μου. Κλάματα και 'γω... είχα καιρό να κλάψω.

Καλά /μάμα/ όλα καλά να έχεις εμπιστοσύνη. Ο Θεός παιδί μου... λέει. Παλιά δεν πίστευε... *(παύση)* Περίμενε μάνα... υπομονή... όλα φτιάχνουνε.

Γιατί με κάνεις να θυμάμαι! Έχω χρόνια να τα πιάνω. Χαρτιά, ντοκουμέντα, φωτογραφίες, κοίτα 'δω. *(δείχνει μια φωτογραφία)* /Πού πήγε αυτό το πρόσωπο;/ *(μουρμουρίζει ένα τραγούδι)* Μην έχεις λύπη. Εγώ κανέναν δε λυπάμαι. Είμαι πέτρα εγώ. Ούτε και τον εαυτό μου δε λυπάμαι. Καλά να παθαίνω. Εγώ φταίω. Ήθελα ζωή καλή να πληρώνω πρέπει.

– Τι έγινε μετά; Τι έγινε μετά; Ρωτάς εμένα; Εγώ να παθαίνω εγώ να εξηγήσω; Χάθηκα στις μεγάλες φασαρίες. Αυτό έγινε.

– Πώς έγινε; Να έτσι έγινε. *(αυτοσχεδιάζει με τα ρούχα της)* Ω, σε μισώ. /Φωτιά να καίει την Ευρώπη σου.../ σαν εμένα να γίνεις. Να κοιτάς πίσω σου και να φοβάσαι. Να μετράς χαρτιά και να σου λείπουνε. Και χωρίς χαρτιά να μην έχεις πρόσωπο. Να είσαι ο κανένας. Τα μάτια που σε κοιτάνε να μη σε βλέπουνε. Να περισσεύεις παντού. Να μη χωράς πουθενά. Να σου πει η πατρίδα σου: φύγε είμαστε πολλοί και φτωχοί. Να σου πούνε αλλού: Φύγε. Με ενοχλείς. Με στριμώχνεις.

/Πώς θα 'θελα να είχα ένα στήθος να ακουμπήσω το κεφάλι μου./ *(παύση)*

Για πρώτη φορά με κοιτάς. Και 'γω. *(παύση)* Έχω ανάγκη αυτή τη στιγμή. Δε θέλω να είμαι όλο απέναντι. *(παύση)* Ποιο είναι εσένα το όνομά σου; *(παύση)*
Μπορείς να το ακούς; Σκέφτομαι μία parade... παρέλαση... μεγάλη παρέλαση... με χρώματα. Να είναι όλοι οι ξένοι. Να βγουν από υπόγεια. Με σημαίες... μουσικές... και βλέπω μεγάλες φωτιές. Γιορτή. Να περπατάνε μέσα στις φωτιές οι ξένοι και να μην καίγονται.

– Το ξέρω. Υπάρχουνε και καλοί Έλληνες. Το συμφέρον βέβαια πρώτα αλλά καλοί. Πώς να το λέω; Όχι καλοί... αλλά με φόβο μέσα τους. Πρέπει να υπάρχει φόβος. Ούτε νόμος ούτε τίποτα δεν τον κρατάει τον άνθρωπο άμα δεν έχει φόβο μέσα του.

Πώς το είπες; Ανθρωπιά; Ναι αλλά τι είναι αυτό; Αλλάζει η ανθρωπιά. Σήμερα έτσι αύριο αλλιώς.

Να έχεις κάτι μέσα σου και να φοβάσαι ότι άμα το χάνεις δεν είσαι άνθρωπος.

Καλά... εσύ με έχεις για υλικό. Μια αλλοδαπή που μιλάει. Θες τη συνέχεια. *(Αφήγηση σε αυστηρό ύφος… λίγο κουρασμένα)*

Το έσκασα απ' αυτόν... με πιάνουνε στο δρόμο... κρατητήριο σαράντα μέρες. Άλλο το σόου στην τηλεόραση άλλο η αλήθεια. Μέσα στη βρώμα σ' ένα μικρό δωμάτιο κόλαση... όλες μαζί... φως αναμμένο συνέχεια... μία μικρή έκλαιγε και φώναζε... mamika mea... την παίρναν δυο και τρεις μαζί.

Με θυμήθηκε εκεί ένας με βαθμό. Του έκανα παλιά όλα τα κόλπα. Με φώναξε. Μέσα σε φάκελο χαρτιά αληθινά. Με σφραγίδα αληθινή. Νόμιμη... *(γελάει θλιμμένα)*

Και είπα: μπάστα. Θα δουλεύω για πάρτη μου.

(Ξαφνική έκρηξη οργής) – Τι κάνεις; Ανάκριση; Πας να με μπλέξεις; Να βγάλεις την είδηση; Και ούτε και που το θυμάμαι το όνομά σου. *(μικρή παύση)*

– Να κάνω τι δουλειά; Να φυλάω γέρους... να φυλάω παιδιά; *(παύση)* Να κάνω μετάφραση; Ανοίγω βιβλίο και το πετάω. Δε θέλω. *(απελπισμένα)* Τι να κάνω; Τι να κάνω; Το μυαλό δεν υπάρχει.

(Στη σκηνή άλλος ηθοποιός. Η Ιρίνα πλάτη στο σκοτάδι βάφεται. Μακιγιάζ και δάκρυα φτιάχνουν μια διαλυμένη μάσκα.)

Κάλεσα τη μάνα μου να 'ρθεί. Χαρές... κλάματα... στην αρχή δεν ήθελε. Μετά κατάλαβε. Μα άμα είσαι άτυχος είσαι άτυχος. Πέθανε σε λίγο. Από καρδιά. Έφτιαξα τάφο lux. *(ειρωνικά)* Τάφος lux. Και ψάχνω τον αδερφό μου... και πουθενά ο αδερφός μου... και πουθενά εγώ η Ιρίνα. Γιατί άμα φτιαχτώ κάτι λέω... αλλιώς τι είμαι; Και άλλα πολλά... και σου το έδωσα το υλικό σου. Άλλα δε λέω.

(Αποδιοργανώνεται, μιλάει ελληνικά και ρώσικα.)
– /Άδειο νιώθω./ Νιώθω άδειο. Όχι άδειο... ένας πόνος /συνέχεια.../ δεν ξέρω... ένα βάρος... /ένα πηχτό μέσα μου.../ δεν μπορώ να ανασαίνω... *(παύση… ακούγεται η ανάσα της)*

– Να ζήσω θέλω. /Κοίτα όμως νύχια./ Μπορεί μία γυναίκα με τέτοια νύχια να ζει; Κάθομαι και τα τρώω /χωρίς να το καταλαβαίνω./

– Πού να πάω; Μένω εδώ. Αθήνα. *(παύση)*

(Χάνεται στις σκέψεις της, ψιθυρίζει συλλαβιστά.)

Σωκράτους, Μενάνδρου, Ευριπίδου, Αριστοφάνους, Ιάκχου... Οι δρόμοι που αντέχουνε εμάς, τη μυρωδιά μας και τη λύπη μας. Κοιτάγανε το σκοτάδι οι αρχαίοι σας... θυμάμαι από σχολείο... δεν είχανε το φόβο δεν κλείνανε τα μάτια.

Κοίτα τα κορίτσια γύρω... *(δείχνει στο κενό)* κοίτα τη Βουλγάρα, τη Ρουμάνα... κοίτα ομορφιά... στολίστηκαν... θεές... λίγο μετά δε θα τις γνωρίζεις. Σαν εμένα θα γίνουνε.

(Σαν να της ήρθε στο μυαλό για πρώτη φορά) Κατάλαβες; Και τα δύο ζευγάρια ήτανε μελαχρινά. Γι' αυτό με διαλέξανε. *(παύση)* Δυο παιδιά... δικά μου παιδιά...

Ευχαριστώ πολύ που με άκουσες. Ευχαριστώ ιδιαιτέρως.

Όταν τα παίξεις αυτά εγώ δε θα είμαι εδώ. *(φέρνει τις παλάμες στο πρόσωπο)* Μπορεί και να με έχει πατήσει αυτοκίνητο.

(Σαν να υποδύεται ρόλο.)

/«Θά 'ρθει ο καιρός που θα μάθουμε όλοι γιατί γίνονται όλα αυτά, γιατί αυτά τα βάσανα... »[1]/ *(παύση)*

Και τίποτα ποτέ δε θα μιλήσω.

Και τίποτα ποτέ δε θα μιλήσω.

/Καλύτερα έτσι./

(Το αρχικό κείμενο είχε τη μορφή διηγήματος. Η τελική του μορφή προσαρμόστηκε στις ανάγκες της σκηνικής αναπαράστασης με τη συνεργασία της συγγραφέως.)

ΜΑΡΩ ΔΟΥΚΑ

1 *Απόσπασμα* από τις «Τρεις Αδερφές» του Α. Τσέχοφ, μτφ. Αθηνά Σαραντίδη, Εκδόσεις Γκοβόστη, σελ. 92.

ΕΙΜΑΙ ΑΠΟ 'ΚΕΙ

(Σημειώσεις για ένα μονόλογο που θα αλλάξει και θα εξελιχθεί από τον ηθοποιό στην πρόβα.)

Έρχονται. *(παύση)* Έρχονται. *(παύση)* Βγαίνω λίγο μπροστά. Μην πει ο δίπλα ότι έσπρωξα. Λίγο μπροστά μόνο. Τεντώνομαι να δείχνω. Σοβαρός. Κάνω έτσι με τα χέρια μου. *(δείχνει τις παλάμες)* Χέρια δυνατά. Χτυπάει καρδιά μου... τρεις μέρες χωρίς... όμως ελέγχω... δεν αφήνω να φαίνεται. Είδα όνειρο... θα έχω τύχη σήμερα. *(παύση)*

Όχι. Φεύγουνε πήρανε άλλους. *(παύση)* Φταίει η εμφάνιση. Κάθε μέρα και πιο χειρότερα. Κατακίτρινος. Σαν Άπω Ανατολή. Θα λένε: είναι αυτός για οικοδομή; Να τον φυσάς θα πέφτει. *(παύση)*

Και άλλοι μείνανε χωρίς. Έρχεται ένας... θέλει κουβέντα. Κάνω πως κάτι γράφω... κλείνω την όψη μου... και μ' αφήνει. Δε μπορώ σήμερα. *(παύση)* Τι θα κάνω; *(παύση)* Άστε με ήσυχο. Άι στο διάολο άι στο διάολο. Γνωστοί και ξένοι φίλοι και όχι φίλοι. Άι στο διάολο.

Ο ήλιος βγήκε. Παλιά την αγαπούσα τη στιγμή. Το φως γλιστράει στο κρεβάτι σιγά σιγά, γλυκά γλυκά, από τον ύπνο θάνατο ζωντάνεψες πάλι. Τώρα το φως δίνει κλωτσιά. Άλλη κατάσταση. Ξυπνάω... ανοίγω το στόμα σαν να βγει φωνή αλλά δε βγαίνει. Κοιμάμαι μόνος μου. Καλύτερα. Άμα είχα κορίτσι θα φοβότανε. Φταίει το φως; Αποκλείεται. Φταίει αυτός ο τόπος; Μπορεί. Φταίει η αγωνία: θα έχει σήμερα δουλειά δε θα έχει; Μπορεί. Αυτό φταίει. Μάλλον.

Αδειάζει η πλατεία. Με ξεχάσανε. Αέρας γίνομαι άμα το θέλω. Πρώτος στην εξαφάνιση. «Τι δουλειά ξέρεις;» «Πρώτος στην εξαφάνιση.» *(παύση)*

Φύγανε. Καλύτερα. *(παύση)*

Βρέχει και κάνει κρύο. Άθλια μέρα. Μέχρι μέσα πάγωσα. Πώς μ' αρέσει η βροχή άμα ήμουνα μικρός. Η πρώτη σταγόνα με έκανε το άνω-κάτω. Παλάβωνα. Πέντε έξι χρονών... τρέχω έξω... χτυπάω κάτω τα πόδια χορεύω... και γίνομαι το μούσκεμα. Κανένας δεν τολμάει να με σταματά. Μετά με δέρνουνε γιατί χαλάνε τα παπούτσια αλλά ούτε που. Δε μ' ένοιαζε. Μετά μου φέρνει η γιαγιά το τσάι... τρίβει με πετσέτα... μου αστράφτει και το ξύλο της... όλα μαζί. Γλύκα πόνος. Πόνος γλύκα. Έχανα σειρά. Όμως καλά ήτανε.

Τώρα...
Κρύο! Βελόνες. *(κινείται να ζεσταθεί)* Ησυχία ξαφνικά... ο ουρανός κι εγώ.... σαν φωτογραφία είμαστε.

Αδερφέ τώρα καταλαβαίνω τη φωτογραφία που μας έστειλες. Και συ σε μια πλατεία με γκρίζο ουρανό. Ίδια με μένα τη στιγμή αυτή. Και είπα τότε: ω Ευρώπη τι ρομάντζα! Σαν σινεμά. Ο βλάκας. Να λέω τη λύπη σου ρομάντζα!

Εσύ χαμογελάς... για να μας ησυχάσεις φαίνεται... είχες πάντα έγνοια για τους άλλους... εγώ γάιδαρος σκέτος. Δε με νοιάζει. Ούτε πού. Τίποτα. Άμα πάρω τώρα πόζα για φωτογραφία έτσι θα είμαι. *(κάνει γκριμάτσες, αλλάζει στάσεις)*

Για να μαζεύομαι. Κοιτάει ο άνθρωπος γουρλώνει τα μάτια. Θα λέει: στέλνουνε αλλοδαπούς από τρελάδικα. Φοβήσου και συ άνθρωπε άντε μπράβο! Γιατί εγώ μόνο; Για να μαζεύομαι. Φαίνομαι ξένος μπαμ. Με βρίσκουνε αμέσως. «Από 'κει είσαι;» ρωτάνε «από 'κει» απαντώ. Είμαι καλούπι δείγμα. Μαζέψου *(χτυπάει το μάγουλό του)* μη ξεφτιλίζεις την πατρίδα. Κι ας μην τη χωνεύεις. *(χορεύει για να ζεσταθεί· τραγουδάει: δεν πάω πίσω δεν πάω πίσω...) (παύση)*

Άκουσε μάνα... *(παύση)* Δεν τη θέλω την πατρίδα. Δεν τη θέλω. Στέκομαι μπροστά της και της λέω: ποιος μου έμαθε εμένα το μη μιλάς μην έχεις γνώμη θα βρεις μπελά; Εσύ. Μου σφράγισες το στόμα έκλεισε το μυαλό. Ποιος μου έμαθε το κάνε πως δε βλέπεις μη σε νοιάζει ετούτο μη σε νοιάζει το άλλο; Εσύ. Άμα τίποτα δεν με νοιάζει μένω μόνος μου. Με το φόβο. Μοναχοί στεκόμαστε και ανάμεσα άγρια νερά.

Και στο τέλος μου λες: πήγαινε. Δεν έχει δουλειά. *(παύση)*

Τι λες; Τι κάνεις; *(παύση)* Ντροπή σου και ντροπή σου. Με τινάζεις από πάνω σου; Τόσο είμαι βαρύς; Ο μαφιόζος άνθρωπος έχει πατρίδα τον κόσμο ολόκληρο. Ο νορμάλ ο άνθρωπος δεν έχει γωνία να σταθεί; Τι είσαι εσύ χωρίς εμένα; Χώμα ντουβάρι. Ποιος θυμάται την ομορφιά

σου και τη γλύκα σου; Ποιος θα την πει πιο πέρα; Εγώ θυμάμαι πολύ καλά. Πολύ καλά θυμάμαι. Αλλά τίποτα δε λέω. Έτσι. Επίτηδες. Να σε ξεχάσουνε. Να τρελαθείς. Και συ. Στη μοναξιά. Να σου το γυρίσω το κακό που μου 'κανες. Που είμαι τίποτα. Που παντού με κάνουνε ό,τι θέλουνε. Γιατί έχω προπόνηση. Από σένα. *(παύση)*
Τώρα που είμαι μακριά πολύ, μήπως ακούς τη φωνή μου πιο καλύτερα; Άκουσε. *(συγκεντρώνεται· μοιάζει να μην ξέρει τι θέλει να πει· μετέωρος· μεγάλη παύση)* Αρχίζω να σε λυπάμαι σα να 'σαι πλάσμα. Ζωντανό. Και δεν το θέλω. Τι... να παίρνω τις αμαρτίες σου απάνω μου; Είναι πολύ βαριές. Εδώ εσύ εμένα δεν μπόρεσες να σηκώνεις. Έναν σκέτο άνθρωπο. Άκουσε. *(παύση)* Έσπασες τον καλό καθρέφτη. Δηλαδή είσαι πατρίδα είσαι η μάνα. Έτσι πάει το σχέδιο. Θέλεις δε θέλεις. Πατρίδα μάνα. Και δε με κοίταξες καλά. Ενώ κοιτάει η μάνα το παιδί και να η εικόνα: το παιδί: όμορφο έξυπνο και δυνατό. Όπως και να το βλέπουνε μετά άλλα μάτια το παιδί ξέρει. Είναι δυνατό. Και δε φοβάται. Και δεν αρχίζει: ποιος είμαι; πώς είμαι; άσχημος; ωραίος; έχω την αξία μου ή μήπως δεν την έχω; *(παύση)* Δεν ήσουν ο καλός καθρέφτης. *(παύση)* Και... τελείωσε. Άλλη ζωή να ζήσω για διόρθωση αδύνατον. Θες και αγάπες από μένα; Άι σιχτίρ! *(η φωνή του σπάει)*

Όμως προχτές... έρχονται αφεντικοί λέει ο ένας: είδαμε φιλμ από πατρίδα σου. Πολύ κουλτούρ. Ανατρίχιασα. Ύπερήφανος. Λέει ο άλλος στα ξινά: ναι αλλά πολύ δυστυχία. Τι θέλεις κύριε να έχει το φιλμ από τα μέρη μας; Την κωμωδία;

Μάνα. *(παύση)* Εφεύρεση... τηλεφωνάω στον αέρα... και μιλάω και την απάντηση γλιτώνω... μάνα... *(παύση)* Αυτόν τον ξένο τόπο δεν τον αντέχω. Παγώνω μέσα στη μεγάλη πόλη... κοιτάω πράματα που δεν μπορώ να αγγίζω... περνώ δίπλα σε άνθρωπους που δεν καταλαβαίνω... που ούτε και με θέλουνε... μα ούτε και τους θέλω... δε βλέπω όνειρα τη νύχτα... ότι πετάω, ότι τρέχω... είμαι ακίνητος... βαρύς σαν πεθαμένος... έκανα τόσο δρόμο... και τώρα μένω ακίνητος. Μιλώ τη γλώσσα μου μην την ξεχάσω. Κάθομαι μόνος μου και δίνω όνομα σε ό,τι βλέπω... και ψιθυρίζω αργά την κάθε συλλαβή... πώς κουδουνίζουνε οι λέξεις και πώς χαίρομαι... σαν το παιδί την πρώτη μέρα στο σχολείο... ή σαν τρελός... εγώ και η γλώσσα μου... σε ένα μικρό κυκλάκι μέσα... οι δυο μας μόνο. Τα χρόνια φεύγουν σαν βδομάδες... μου λείπουνε τα βασικά... ελπίδα και γιορτή... ξέρεις... κανείς ποτέ του δεν με κάλεσε...

Μου λείπουνε τα βασικά... και τώρα είμαι σίγουρος... ποτέ δε θα τα έχω. *(παύση)* Αυτός εδώ ο τόπος... θα κάνω λίστα για να 'χεις εικόνα:

πρώτο: αφεντικοί σκύλοι. Υπάρχουνε και εντάξει βέβαια... μα το εντάξει δεν έχει περιγραφή. Έτσι πρέπει έτσι και γίνεται. Θα μιλάω για το άλλο... δηλαδή που δουλεύεις δωρεάν. Λες: δώσε λεφτά για τους δύο μήνες. «Έχεις χαρτιά;» Λες όχι. «Τότε να φέρω αστυνομία, είσαι τίποτα». Λες: κύριε ο τοίχος που σου σήκωσα είναι τίποτα; Αόρατος; Και μετά φεύγεις. Το λες και φεύγεις. *(παύση)*

Δεύτερο: τηλεόραση: μεγάλο σχολείο. Μαθαίνεις γλώσσα μαθαίνεις γενικώς.

(Μιμείται την εκφώνηση με μανία) Αλλοδαπός έκανε το τάδε. Αλλοδαπός έκανε το τάδε, το τάδε, το τάδε. Αλλοδαπός. Δηλαδή ο από αλλού. Δηλαδή εγώ. Γενικό το όνομα μεν. Αλλά είμαι μέσα σίγουρα. Είναι και όνομά μου. Σίγουρα. Εκεί παγώνω. Ντρέπομαι φοβάμαι. Εγώ. Ο πανταχού, ο παντού και ο παρών. Είμαι εδώ είμαι και 'κει. Είμαι αυτός που φταίει. Παγώνω. Έχω πρόβλημα. Βεβαίως και δεν πρέπει. Όταν ο αποδώ ακούει για σκάρτον αποδώ το παίρνει στο προσωπικό; Σαν να 'ν' ο άλλος ίδιο σόι; Όχι βέβαια. Μα παίζουνε άλλοι κανόνες.

Έχει και τοκ-σόου που λένε τη ζωή τους. Όχι οι σπουδαίοι. Οι σαν εμάς. Πώς ακούω! Παρηγορούμαι πως υπάρχει και πιο χειρότερα. Θυμωμένοι άνθρωποι. Μόλις πάνε να πιάνονται λέει κάποιος: Επ! Μη! Όμως στο μάτι του χαρά κρυφή. Τι κρυφή δηλαδή. Φαίνεται μπαμ. Άσχημους ανθρώπους δείχνουνε. Μα κιόλας τους λυπάμαι όμως. Λέω άμα βλέπεις τώρα εμένα έχεις εντύπωση καλή; Όχι. Πιο μεγάλος φαίνομαι από τα χρόνια μου... που θα μιλάω... δύο κουβέντες όλο ίδιες... αυτός είμαι εγώ; *(παύση)* Εσύ ξέρεις... Τις θυμάμαι τις λέξεις σου... «ό,τι κοιτάς αγόρι μου το ομορφύνεις». Πάει αυτό. Έχω μάτι χωρίς χρώμα. *(παύση)* Εξήγηση υπάρχει. Δεν κοιτάω. Από φόβο. Για να μην με κοιτάνε. Και είμαι ήσυχος. Περνάω αέρας. Και τη φωνή μου τη θαμπώνω μα και ακόμη και την ανάσα μου τη σταματώ άμα το θέλω. Δεν είμαι εδώ. *(παύση)*

Εντάξει... εδώ είμαι... να μένω πού; Καίγεται η χώρα μου...
Να μένω εκεί; Εγώ να έμενα... αλλά το σώμα δεν ακούει...
Φεύγει τυφλό... φεύγει τρελό... δεν ακούει τίποτα...
Εσύ θα έμενες; *(ουρλιάζει)* Εσύ θα έμενες; *(παύση)*

(Συνεχίζει ήρεμα.)
Εδώ όλοι τρέχουνε. Σαν να ξεχάσανε το ραντεβού και στήσαν κάποιονε στο δρόμο. Όμως και σαν να μην το θέλουνε αυτό το ραντεβού. Γιατί τα μούτρα μέχρι κάτω.
Ο αέρας μαύρος. Όμως... μία φορά... που φύσηξε... βγαίνουνε κάτι χρώματα... πού ήτανε κρυμμένα; Χρώματα καρτ-ποστάλ, ψεύτικα. Τόσο

τρομερά. Και λέω: άνθρωποι το χάσατε και σεις το κατιτί σας...
γι' αυτό σκοτείνιασε η όψη σας. Και ποιος ξέρει άλλο τι σας τρώει.
Είναι μικρή η ζωή για να χάνεις τα βασικά σου. *(παύση)*

Τόσα τόσα θέλω να μιλήσω μα να μιλήσω μήνες πρέπει για να χωρέσουνε. Τίποτα το άλλο να μην κάνω ούτε ύπνος. Μόνο λόγια. Και συ ούτε ύπνος τίποτα μόνο ακούς. Και δεν προλαβαίνω δεν υπάρχει ώρα. Πώς να τα βάζω όλα σ' ένα σχέδιο; Θέλει το τσακ... αν δε το βρω κλείνω το στόμα μου καλύτερα δε μιλώ. *(παύση)* Άκουσε:
Φιλμ πολεμικό. Θυμάσαι, βλέπαμε μαζί. Ένα που όλο δείχνανε συνέχεια.
Τι έκανε αυτός εκεί;
Σουρ σουρ το κορμί πάνω στο χώμα σαν φίδι κρυφό
Οπ! σάλτο στη γέφυρα σαν... σαν να μην έχει βάρος... σαν πίθηκος σε ντοκουμαντέρ.
Να το κορμί μια στάλα και κάνει το θάμνο που περπατάει. Άντρας τεράστιος... και το κορμί του μία τελίτσα.
Βουτάει στο ποτάμι... ρουφήχτρες, δίνες, χαμός... αυτός τίποτα. Βγαίνει απέναντι... κύριος.
Μετά πέφτει σε μπλόκο. Λες: ως εδώ ήτανε. Κι αυτός τίποτα. Περνάει άερας.
Μετά τρώει το ξύλο. Λες: τώρα τελείωσε. Αυτός βογγάει... μαύρος... σε λίγο... οπ ανασταίνει.
Ε... όλα αυτά εγώ τα έζησα και άλλα πολλά. Μα πιστέψεις μα δεν πιστέψεις εγώ τα έζησα και άλλα πολλά. Παράδειγμα... έκανα τη βαλίτσα στο πορτ-μπαγκάζ μια φορά στο σύνορο από τις πολλές...
Παράδειγμα... όταν υπάρχει ανάγκη παίζω τον άγριο... μα μέσα μου πλαντάζω. Εσύ λες: ήρθε η ώρα μου. Πού να ξέρεις... ή... ή... *(ξαφνικά με απόγνωση)* Μα εγώ δεν είμαι άνθρωπος. Είμαι ο ηθοποιός!
Ή κλαίω χωρίς να μου 'ρχεται για να 'χει ο άλλος λύπη για μένα. Έτσι απότομα. Τεντώνομαι... κλάψε κλάψε... και κλαίω. Και κλαίω! *(δείχνει πώς γίνεται)*

(Χάνεται. Προφέρει φράσεις από άλλες γλώσσες. Μπαίνει σε άλλο ρυθμό.)
Μη... χτυπάς... κύριε... είμαι... δεν μπορώ... άλλο... πεθαίνω... πονάω... φοβάμαι... κύριε...
μην ξεσπάς για δικά σου... δε φταίω εγώ... κακός δεν είμαι... Θεέ βοήθεια... ήρθε η ώρα μου... τελείωσα... άσε με... άσε με λέω... σταμάτα γαμώτο... πεθαίνω γαμώτο... τι είσαι συ;... μην πατάς απάνω μου...
θα σπάσω... πατάνε πάνω μας... δίπλα οι φίλοι... μπρούμυτα... στόμα στο χώμα... δεν πιστεύω ότι συμβαίνει...
αυτό... εδώ... τώρα... πατάνε πάνω μας...
δρόμος αίμα

δρόμος άνθρωπος
δρόμος ποτάμι
δρόμος χιόνι
δρόμος που πέθανε ο φίλος μου
στο χιόνι απάνω
αχ είπε και έφυγε
σαν το σπουργίτι
γιατί και γιατί
πόλεμος...
στην ειρήνη μέσα... γιατί και γιατί
Μη... άλλο... χτυπάς... έχω ντοκουμέντ... εδώ... και διαβατήριο... και άδεια-εργασία άδεια-ζωή και σύμβαση-εξάρτηση... σφραγίδα... όλα κανονικά... και περιμένω... απάντηση... και την έγχρωμη φωτογραφία έχω... εγώ είμαι αυτός... δε μοιάζω ναι... έχασα το χρώμα... από φόβο...
Και πιστοποίηση για την υγεία έχω... όλα καλά... είμαι εντάξει... μόνο πονάει το μυαλό... μέσα βαθιά... μα δεν κολλάει... δεν κολλάει... μη φοβάσαι... *(μεγάλη παύση)*
Άμα περάσει ο καιρός και καταφέρνω να γεράσω... θα 'χω να λέω ιστορίες. Ατελείωτες. Θα είμαι αγαπητός με τις ιστορίες μου. Περιζήτητος.

(Αγγίζει το σβέρκο του, τον πιέζει. Έκφραση πόνου) Πάλι ο πόνος. Δε φταίει η δουλειά. Από πάντα δουλεύω και πρόβλημα κανένα. Τι είναι; Τι είναι; Μήπως που τρόμαξε η ψυχή και με χτυπά από τα μέσα; Μήπως να μαλάζω την ψυχή μου καλύτερα; *(γελάει με την ιδέα του· μιλάει στον εαυτό του, τον μαλώνει)*

Έλα κύριε μη γελάς. Το είπες το έβγαλες άσ' το μην το χαλάς. Είπες: άρρωστο κορμί άρρωστη ψυχή. Δεν είν' ντροπή η αρρώστια κύριε. Σεβάσου την λίγο. *(παύση)* Ω πατρίδα που δε σε χωνεύω, ω ντόπιε τόπε που σε φτύνω, ω εαυτέ με τις βελόνες που σε κόβουνε. Η όψη σας αρρώστησε. Τόποι που διώχνετε... τόποι αγριεμένοι κι άκαρδοι...
Κάποτε δεν ήσασταν έτσι. Το ξέρω. Για το ένα λεπτό σάς τον δίνω το σεβασμό μου. *(μεγάλη παύση)*

Δεν το θέλω αυτό που γίνεται... κάτι παθαίνω σήμερα... χάνω το θυμό μου...
Χωρίς αυτόν δεν είμαι άνθρωπος. Είμαι νερό είμαι αέρας.
Δε θέλω να λυπάμαι. Τίποτα και κανέναν.
Άσε Θεέ μου το θυμό μες στην καρδιά μου...
Τι είμαι εγώ χωρίς;
Να θέλω όλοι να πάθουν όσα έπαθα...

αυτοί που διαλύσαν την πατρίδα μου
κι αυτοί που με πειράξανε επίτηδες...
αυτοί που έχουν όλα όσα θέλησα
αυτοί που στο φανάρι κλείνουν το παράθυρο
και κάνουνε πως ψάχνουν το τσιγάρο τους.
Άσε το θυμό μες στην καρδιά μου αυτό ζητάω μόνο.
Έχει γλυκό όμορφο χρώμα... χρώμα μαύρο... είναι σαν κουρτινάκι...
αφήνει απέξω αυτά που δεν αντέχω να κοιτάω... είναι ζεστό παλτό στην πλάτη... κυλάει πιο γρήγορα το αίμα κι είμαι ζωντανός... καλπάζει το μυαλό ευχάριστα...
κράτα με Θεέ μου θυμωμένο.
Μου παίρνεις την ελπίδα δε με νοιάζει.
Κράτα με θυμωμένο αυτό ζητάω μόνο.
Πέντε χρόνια εξορία κι αυτό το αίσθημα ούτε μία στιγμή δεν έφυγε. Και πριν να έρθω εδώ. Ούτε μία. *(παύση)* Ψέματα. Θυμάμαι μια στιγμή αλλιώτικη. Το 'χα ξεχάσει. *(παύση)*

(Συγκεντρώνεται. Μπαίνει στην ανάμνηση, τη ζωντανεύει αργά.)
Δύο χρόνια πριν... οικοδομή... ήμαστε πέντε. Τέσσερις ξένοι ένας από 'δω... και συμβαίνει η κατάσταση: δεν έχετε χαρτιά δε δίνω λεφτά... πάμε οι τέσσερις πιο πέρα και δε μιλάμε. Κηδεία. Ούτε κουβέντα. Τίποτα. Σιωπή. Περνάει η ώρα. Μιλιά. Μία κούραση πώς να το λέω. Ούτε κοίταγμα ούτε τσιγάρο ούτε κίνηση. Η απάθεια. Και πάνω 'κει έρχεται ο πέμπτος. Ο ντόπιος. Δε μιλάει... κάθεται δίπλα... περνάει η ώρα. Ξαφνικά σηκώνεται... το μάτι του γυαλίζει... και τραγουδάει κάτι... από τα μέρη του... για να μας ελαφρύνει... του διπλανού κάτι του έκανε αυτό... και απαντάει με δικό του... χωρίς κοίταγμα όλα αυτά... και το δικό του κάτι έκανε σε μένα... και απαντώ... και ένας ένας όλοι τον μουρμουρίσαμε το στίχο μας. Πάντα χωρίς κοίταγμα. Και με ρωτάει ο δίπλα... σε σπασμένη γλώσσα... χωρίς να στρίψει το κεφάλι: «Από πού είσαι;» «Από 'κει» απαντώ. Και σαν κάποιος να έδωσε το σύνθημα... μετά από τόση ώρα όλοι κοιταχτήκαμε. Εκείνη τη στιγμή είχα τα πάντα... και πιο περισσότερα ακόμα... δεν είχα έλλειψη. Και ένιωσα καλά σε δύο τόπους: και στον αρχικό μου και στον ντόπιο. Μα ακόμη και στον αλλονών. Λίγο κράτησε η διαδικασία. Μετά το αίσθημα σταμάτησε.
Και δεν ξαναήρθε.

Αφιερωμένο στη Μάρω Δούκα και στον Γιώργο Λαζάνη.

ΚΑΤΙΑ ΓΕΡΟΥ

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ ΠΡΟΒΩΝ: ΖΩΗ ΓΑΜΠΙΕΡΑΚΗ

Κινηματογραφικο Μερος

❀

Εργο σε εξελιξη

Κείμενα και υλικά που χρησιμοποιήθηκαν
για την επεξεργασία του έργου

(Οι φωτογραφίες που συνοδεύουν τα κείμενα είναι του Αλέξη Γρίβα)

Τα λάθη στην προσέγγιση χώρων και ανθρώπων. Π.χ. αφήνουμε κάποιον να μιλάει χωρίς να τον διακόπτουμε, κι έτσι στο τέλος ερωτήσεις που είχαμε στο μυαλό μας να κάνουμε δε γινόντουσαν. Άλλοτε πάλι, κάνουμε απανωτές διευκρινιστικές ερωτήσεις και εμποδίζουμε τη ροή της αφήγησης.

Όμως η έρευνα δεν προχωρούσε μόνο με λάθη. Όταν αφήναμε τους ανθρώπους να κάνουν τους δικούς τους συνειρμούς, τότε η άγρια πραγματικότητά τους έπαυε να είναι μόνο άγρια και γινόταν μια πολλαπλή πραγματικότητα.

Και διαπιστώναμε σιγά σιγά ότι ο «Δρόμος προς τη Δύση» διασχιζόταν από ανθρώπους όχι μόνο δυστυχισμένους και απελπισμένους, και σίγουρα όχι ανώνυμους, αλλά από ανθρώπους με χιούμορ, με κουλτούρα, με προσωπική ιστορία μοναδική, που δεν έμοιαζε με κανενός άλλου, με αξιοπρέπεια, με γοητεία. Από ανθρώπους με αντοχή. Σαν των γονιών μας, των παππούδων μας και των προπάππων μας.

Κάθε δημιουργική διαδικασία συνοδεύεται από άγχος. Και κάθε επαφή με την πραγματικότητα συνοδεύεται από άγχος. Πολύ περισσότερο με μια πραγματικότητα που απέχει πολύ από ό,τι έχουμε συνηθίσει. Όταν έπρεπε να λύνονται προβλήματα όπως: πόσο δικαίωμα έχουμε να πιέζουμε κάποιον να θυμηθεί κάτι που τον διαλύει; Πόσο μπορούμε να αφήνουμε κατά μέρος τις «έτοιμες» ερωτήσεις και να προσαρμοζόμαστε στον άνθρωπο με τον οποίο μιλάμε; Πώς θα χρησιμοποιήσουμε το υλικό μας μετά; Θα χρησιμοποιηθεί αντάξια της εμπιστοσύνης που μας προσφέρθηκε; Όμως αυτό το άγχος που μοιραστήκαμε όλοι όσοι δουλέψαμε μαζί, σύντομα περιορίστηκε. Και τη θέση του πήραν άλλα αισθήματα.

Το σώμα μου είναι το σπίτι μου λέει η Αμπράμοβιτς. Και πολλές φορές το σώμα τους δεν τους ανήκει. Είναι τραυματισμένο, ή κουρασμένο και φοβισμένο πολύ. Και το κυριολεκτικό τους σπίτι είναι μακριά ή γκρεμίστηκε ή το κατοικούν άλλοι. Το άδειο σύμπαν. Ο Μπέκετ.

Ντανιελ *(Αιθιοπία):*

Να πάρω δάνειο; Άμα ανοίξει ο Θεός τράπεζα, θα πάρω δάνειο. Άμα ασπρίσει η φάτσα μου, θα πάρω δάνειο.

Ιμπραημ (*Κούρδος από Συρία*):

Το μεγάλο πρόβλημα είναι η γραφειοκρατία. Δεν είσαι σίγουρος για τίποτα... είσαι όλο άγχος...

Από στιγμή που έρχεσαι εδώ... δηλαδή πας σε μία χώρα... δεν έχεις τίποτα... αρχίζεις από... σαν τώρα γεννήθηκες, αλλά γεννήθηκες χωρίς μάνα και πατέρα.

Όταν μένεις έναν καιρό σε κάποιο μέρος, παίρνεις, χωρίς να το ξέρεις, συνήθειες και νοοτροπίες, χωρίς εσύ να το έχεις καταλάβει... και όταν πας πίσω, αντιμετωπίζεις τον εαυτό σου... το άλλο μισό... δηλαδή δεν μπορείς να θεωρείς τον εαυτό σου, ούτε από εκεί από όπου προέρχεσαι και ούτε από κει που μένεις.

Pozin (*Κούρδισσα από Συρία*):

Οι άνθρωποι που ζήσαν σαν και μας έχουνε πολύ πρόβλημα... ζεις τα παιδικά σου χρόνια σε ένα κόσμο, μετά μεγαλώνεις σε έναν άλλον, μετά ζεις τα χρόνια της ζωής σου που πρέπει να είναι πιο σταθερά σε έναν άλλο... στο τέλος δεν αισθάνεσαι τίποτα... δεν ξέρεις τι είσαι... δε γνωρίζεις τον εαυτό σου στον καθρέφτη.

(Περιγράφει τη στιγμή της φυγής από το Σεράγεβο όπου σπούδαζε Ιατρική.) Μπήκαμε σε στρατιωτικό αεροπλάνο κάποιοι φοιτητές, μαζί με γυναίκες και παιδιά που ζούσαν στο Σεράγεβο. Το αεροπλάνο θα πήγαινε Βελιγράδι. Όταν άρχισε να πετάει... άκουσες ένα κλάμα από τις γυναίκες... σαν να είχανε σύνθημα... βάζουνε ένα κλάμα... έκλαιγα και 'γω μαζί τους. Σαν να ήξεραν ότι φεύγουνε για πάντα και ότι χάνουνε τα πάντα. Και πραγματικά μετά που βλέπαμε στη Σερβία τους Σέρβους από Βοσνία λέγαμε: να άνθρωποι που χάσαν την ψυχή τους.

Το δρόμο που κάνουνε οι μετανάστες μέχρι εδώ τον πληρώνουνε με τη ζωή τους... περνούνε ναρκοπέδια... έχουμε δει ανθρώπους που χάσανε τα πόδια τους... και μπορεί να τύχει κάποιος υπάλληλος να λέει: εσύ δεν έχεις δικαίωμα να γίνεις πολιτικός πρόσφυγας.

Ιμπραημ (*συνεχίζει*)

... μόνο γι' αυτόν το δρόμο που πέρασε αυτός ο άνθρωπος το αξίζει, έχει το δικαίωμα. Αυτός ο άνθρωπος έχει κάνει όνειρα... οι άλλοι που μένουνε πίσω έχουνε κάνει όνειρα πάνω από τα δικά του... και ένας υπάλληλος μπορεί να λέει, έτσι απλά: όχι.

Γιλμαζ (*Κούρδος από Τουρκία*):

Η Ευρώπη, λένε σήμερα, ενώνεται. Στην Ανατολή δεν ενώνεται τίποτα. Γνώρισα φυλακές, έζησα βασανιστήρια, τα είπα και στη Διεθνή Αμνηστία.

Γκαζι *(Αλβανία):*

Ο ξένος είναι πρόκληση συμπόνιας, υπερηφάνειας, ταυτότητας. Έχεις υποχρέωση να τον κατανοήσεις όχι να τον αγαπήσεις. Λίγους αγαπάμε.

Μουσταφα *(Κούρδος από Τουρκία):*

Τι θα ήθελα να έβλεπα στο έργο σας; Να μιλήσετε για τους ξένους εσείς δεν μπορείτε, γιατί δεν μπορείτε να μπείτε στη θέση τους. Γι' αυτό να κάνετε ένα χαρούμενο έργο. Να τους δείχνετε να γυρίζουνε στον τόπο τους.

Φρανκ *(Γκάνα):*

(Ακρωτηριάστηκε από κρυοπαγήματα περνώντας τα ελληνοτουρκικά σύνορα.) 1η Ιανουαρίου του 2000 ήρθα από την Τουρκία με τα πόδια, το ποτάμι ήταν παγωμένο, αφού το περάσαμε ήμασταν όλοι αδύναμοι, είχαμε πάνω μας φαγητό αλλά δεν μπορούσαμε να φάμε... και το χιόνι σκαρφάλωνε στα πόδια μου και σκαρφάλωνε, και σκαρφάλωνε... κάναμε ένα ταξίδι θανάτου... το να 'σαι μαύρος και Αφρικανός είναι δύσκολο... στα σύνορα της Ελλάδας άρχισα να φωνάζω βοήθεια, δεν μπορούσα να περπατήσω, μας βρήκαν οι συνοροφύλακες και μας κουβάλησαν. Αν ήταν κακοί άνθρωποι, θα μας είχαν αφήσει να πεθάνουμε. Εκφράζω τη βαθιά μου ευγνωμοσύνη γι' αυτούς όπως και για τους γιατρούς, τις νοσοκόμες και τους κατοίκους της Κομοτηνής. Ο Θεός να τους ευλογεί... ο Θεός να τους ευλογεί...

Μωχαμετ *(Γκάνα):*

Έστειλα φωτογραφία με το κομμένο πόδι στους δικούς μου για να ξέρουνε... έφυγα απ' την Γκάνα στην Τουρκία να βρω δουλειά να συντηρήσω την οικογένειά μου.

(Η συζήτηση με τον Φρανκ και τον Μωχάμετ γίνεται στο γραφείο ηλεκτρονικής μεταφοράς χρημάτων του Σαμ.)

«Είμαι ολότελα Ισπανός και θα μου ήταν αδύνατο να ζήσω έξω από τα γεωγραφικά μου σύνορα. Ταυτόχρονα, μισώ όποιον είναι Ισπανός, απλώς και μόνο διότι γεννήθηκε Ισπανός. Είμαι αδελφός με όλους τους ανθρώπους και απεχθάνομαι εκείνον που θυσιάζεται για ένα αφηρημένο εθνικιστικό ιδεώδες, επειδή αγαπά τη χώρα του φορώντας παρωπίδες. Αισθάνομαι πιο κοντά σε έναν καλό Κινέζο παρά σε έναν κακό Ισπανό. Την Ισπανία εκφράζω στο έργο μου και τη νιώθω ως το μεδούλι των οστών μου· μα πρώτα και πάνω απ' όλα, είμαι πολίτης του κόσμου και αδελφός όλων».

Ίαν Γκίμπσον, Φεδερικο Γκαρθια Λορκα, μτφ. Σπύρος Τούγκος, Εκδόσεις Μικρή Άρκτος, 1999, σελ. 505.

Σαμ *(Γκάνα)*:

Γιατί φεύγει ο οικονομικός πρόσφυγας; Γιατί δεν μπορεί να ζήσει. Είναι φυσικό. Και τα ζώα όταν δεν βρίσκουν πόσιμο νερό, πάνε εκεί που έχει...

Υπάρχει εγωισμός σήμερα... κοιτάζεις μόνο τον εαυτό σου. Πριν, αρκεί ο άλλος να ήταν άνθρωπος για να τον βοηθήσεις... το χρήμα σαν μέσο ανταλλαγής έχει καταστρέψει όλο τον κόσμο. Αν έχεις πολλά λεφτά όλοι σε σέβονται και μπορείς να κάνεις ό,τι θέλεις χωρίς τιμωρία.

Είναι τρομερό να βλέπεις οι χώρες που λέμε Δύση να ξοδεύουν τόσα λεφτά για να πάνε στο φεγγάρι και τα παιδιά να πεθαίνουν από πείνα... όμως είναι εύκολη δικαιολογία να λες συνέχεια: η Δύση φταίει. Έχεις και συ ευθύνες. Γιατί τους άφησες να σου κάνουν ό,τι θέλουν. Ο Νέλσον Μαντέλα ήταν φυλακή είκοσι πέντε χρόνια. Υπέκυψε; Είπε: Εντάξει θα κάνω ό,τι θέλετε; Η ψυχική δύναμη μετράει τελικά. Πιο πολύ απ' όλα.

«...μέσα σε αυτή την περίοδο ταλάντευσης των παλαιών μορφών της εθνικής κυριαρχίας (η οποία δεν είναι, κάθε άλλο, η εξαφάνιση των κρατών-εθνών), ο αγώνας των χωρίς-χαρτιά και των υπερασπιστών τους προώθησε, έστω και λίγο, το ζήτημα του εκδημοκρατισμού των συνόρων και της ελεύθερης κυκλοφορίας των ατόμων που τα κράτη έχουν την τάση να τα αντιμετωπίζουν ως παθητικά αντικείμενα μιας εξουσίας διακρίσεων».

Ετιεν Μπαλιμπαρ, «Για το δικαίωμα διαμονής των μεταναστών», στο *Χωρίς Χαρτιά: ο μοιραίος αρχαϊσμός*, μτφ. Ανδρέας Πανταζόπουλος, για την *Κυριακάτικη Αυγή*, 3 Ιουνίου 2001.

Τζοζεφ και Σαμσαντιν (*Σιέρρα Λεόνε*):

(Ακρωτηριάστηκαν από κρυοπαγήματα περνώντας τα ελληνοτουρκικά σύνορα. Στην πατρίδα τους υπάρχει εμφύλιος.)

«Όταν σε πιάνουν σου κόβουνε τα χέρια». Τη μέρα της φυγής τους έγινε επίθεση στο χωριό τους. «Οι άνθρωποι τρέχαν προς τα πλοία, μπήκαμε σε ένα... δεν ξέραμε πού πάει. Μας έκρυψαν στο αμπάρι. Ταξιδεύαμε δύο ή τρεις εβδομάδες, δεν μπορούμε να υπολογίσουμε. Υπήρχε απόλυτο σκοτάδι. Ανοίγεις κλείνεις τα μάτια το ίδιο, χάνεις το μυαλό σου. Η κίνηση του πλοίου μάς έκανε να θυμόμαστε πού βρισκόμαστε. Γρήγορα τέλειωσε και το φαγητό. Αυτό το κομμάτι του ταξιδιού ήταν το χειρότερο. Δεν το συζητάμε ούτε μεταξύ μας». Τους άφησαν στη Βουλγαρία, περπάτησαν μέχρι τη Θεσσαλονίκη όπου και συνελήφθησαν. «Μετά λίγες μέρες μας πήγαν μέχρι τα ελληνοτουρκικά σύνορα και μας άφησαν. Δεν αρνιέμαι την απέλαση, μπήκα παράνομα, όμως δεν θα 'πρεπε να μας είχαν αφήσει εκεί. Συναντήσαμε μια ομάδα που προσπαθούσε να μπει στην Ελλάδα, πήγαμε μαζί τους. Εννιά μέρες περπατούσαμε, έπεφτε χιόνι... στην Αφρική δεν ξέραμε τι είναι χιόνι. Στο δρόμο είδαμε σκελετούς. Κάποιοι από την ομάδα πέθαναν. Όταν ήμασταν στη Σιέρρα Λεόνε είπαμε: καλύτερα να πεθάνουμε αλλού. Όταν ήμασταν στο χιόνι είπαμε: καλύτερα να πεθαίναμε στη Σιέρρα Λεόνε».

Εννιά μέρες περπατούσαμε, τα παπούτσια μας χάλασαν, δε νιώθαμε τα πόδια μας προσπαθούσαμε να σηκωθούμε και πέφταμε, τα δάχτυλα των χεριών ήταν κλειστά. Μετά από πολλές μέρες άνοιξαν στο νοσοκομείο της Κομοτηνής. Όταν συνήλθαμε είπαμε: ευχαριστούμε Θεέ μου που είμαστε ζωντανοί, η ζωή συνεχίζεται».

Ντενκα *(Βουλγαρία)*:

Στο χωριό μας κόσμος πολύς. Ζωντανό πολύ. Μετά δεν είχε δουλειά. Όλοι φύγανε. Τώρα κανείς στο δρόμο. Σαν Κυριακή μεσημέρι.

Εντι *(Αλβανία)*:

Έχω περάσει τα σύνορα δεκατρείς φορές. Την πρώτη φορά που τα πέρασα ήμουνα δεκατριών χρονών. Ανέβηκα στις κεραίες που λέμε εμείς, εκεί που χωρίζει το σύνορο, που δεν είναι κανενός. Όταν ανέβηκα πάνω 'κει, στου κανενός μέρος, βλέπω η Αλβανία χωρίς φώτα... μόνο κηράκια... λάμπες με καθαρό πετρέλαιο... και φαινόταν σκοτεινιά... η Ελλάδα φώτα... Ήταν πολύ ωραίο για μένα να το βλέπω.

Λένε οι Έλληνες: στα '90 εμείς δεν κλειδώναμε πόρτες. Και αυτό είναι αλήθεια. Λένε: δεν κλείναμε πατζούρια, που κι αυτό είναι πολύ αλήθεια. Εμείς λέμε: Ήμασταν κλεισμένοι σε χώρα που έμοιαζε με σπίτι χωρίς πόρτες και παράθυρα... πάντα φοβισμένοι... δεν είδαμε εμείς ελευθερία.

Όχι δεν το έχω για ζόρι που περπατάω τα σύνορα με τα πόδια. Πώς να σου το εξηγήσω; Να, εσείς τρώτε άσπρο ψωμί, εμείς με το καλαμπόκι. Είμαστε μαθημένοι. Γι' αυτό δεν το έχω για ζόρι.

Δεν παραπονιέμαι, καλά είμαι, μόνο δύο ατυχίες είχα μέχρι τώρα, στα 22 μου. Η πρώτη, που είχα το ίδιο αίμα με τη γυναίκα μου και οι γιατροί δεν μας το είπανε και αρρώστησε ο Δημητράκης μας από αιμορροφυλία, και η δεύτερη που έχασα την ευκαιρία για πράσινη κάρτα, επειδή πήγα φαντάρος στην Αλβανία.

«Τι σε εκπλήσσει περισσότερο στη ζωή;» «Η υπομονή των φτωχών».

Χαϊνριχ Μπελ, *Ασφυκτική Προστασία*, μτφ. Ιάκωβος Κοπέρτι, Εκδόσεις Πόλις, 1994.

Αμιν *(Σουδάν)*:

Ήρθα στην Ελλάδα πριν 19 χρόνια για σπουδές. Στην αρχή έμενα στην Καισαριανή. Μου άρεσε εκεί. Οι γείτονες ήταν πρόσφυγες. Ένιωθα πολύ καλά δίπλα τους. Είχαμε την ίδια εμπειρία. Η προσφυγιά σε σημαδεύει δεν ξεχνιέται...

Είμαι μουσικός. Σίγουρα αυτό έκανε τα πράγματα πιο εύκολα για μένα. Η τέχνη είναι πάσο. Χαίρομαι για τον εαυτό μου αλλά λυπάμαι όταν σκέφτομαι άλλους... τι δυσκολίες χρειάζεται να αντιμετωπίσουν.

Έχω δυο παιδιά. Οι μητέρες τους είναι Ελληνίδες. Έχω σκεφτεί πολλές φορές πώς θα γράψει μέσα τους το θέμα της διπλής ταυτότητας. Δεν μπορώ να το φανταστώ, επειδή η φαντασία σήμερα δε σε βοηθάει να προβλέψεις. Βοηθούσε παλιότερα. Εύχομαι να ζήσουν σε μια ανοιχτή κοινωνία, με ισότητα, και όχι σε κοινωνία των γκέτο...

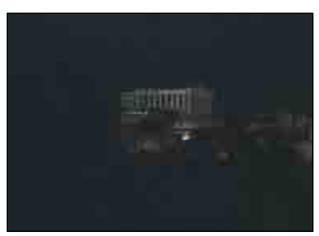

Όταν σκέφτομαι μια μελωδία τη βλέπω με χρώματα. Σαν ζωγραφική ή φωτογραφία. Η μουσική είναι για μένα εικόνα. Και αίσθημα. Ενέργεια που πηγάζει από την καρδιά και διοχετεύεται στα χέρια που παίζουν το όργανο, στη φωνή που τραγουδάει, στις νότες που γράφονται.

Ιμπραημ *(Κούρδος από Τουρκία):*

Μπήκαμε πεντακόσιοι άνθρωποι στο καράβι... σε λίγο μας πιάνει η Τουρκική Αστυνομία. Μπαίνουμε φυλακή μια βδομάδα... μετά μας άφησαν να συνεχίσουμε το ταξίδι μας προς την Ελλάδα. Ταξιδέψαμε αρκετά και ξαφνικά το καράβι σταματάει μέσα στη θάλασσα. Μείναμε δέκα μέρες χωρίς φαγητό και νερό. Τα μικρά παιδιά και όσοι δεν άντεχαν άρχισαν να λιποθυμούν. Πήγα με κάποιους άλλους στη μάφια του καραβιού –αυτοί είχανε πάνω τους κινητά και όπλα– και είπαμε να μας βγάλουν κάπου να βρούμε νερό και φαγητό για τα παιδιά. Ένας τράβηξε όπλο και είπε: «Θα σου ρίξω σφαίρα στο κεφάλι αν κάνεις φασαρίες». Τα παιδιά αρρωστήσανε, κάποιοι πεθάνανε βέβαια. Μετά έρχεται Ελληνική Αστυνομία. Η μάφια πετάει όπλα και κινητά στη θάλασσα. Βγήκαμε έξω, μας βάλαν φυλακή, μας δώσανε λίγο ψωμί που το δίναμε στα παιδιά μας. Είπαν θα μας στείλουν πίσω. Μερικούς τους έστειλαν. Οι υπόλοιποι τους είπαμε: άμα πάμε πίσω κινδυνεύουμε, θα κάνουμε απεργία πείνας. Μετά ένα μήνα μας αφήσανε...

Όταν έβαλα τα παιδιά μου στο καράβι, είπα μέσα μου: Τα σπρώχνω στο θάνατο.

Εδώ τα παιδιά δεν πάνε σχολείο, δουλειά δεν έχει, προσπαθώ να φύγω αλλού.

Παρακαλώ μη δείξετε το πρόσωπό μου. Θα έχουν οι δικοί μου πρόβλημα πίσω.

Αλι *(Κούρδος από Ιράκ):*

Φύγαμε γιατί δεν είχαμε άλλη επιλογή. Υπάρχει άνθρωπος στον κόσμο που να αφήνει το σπίτι του χωρίς λόγο;

Μυρτε *(Αλβανία):*

Μπήκαμε λαθραία από την πλευρά της Καστοριάς. Μας πιάσανε οι φύλακες... μας βάλαν σε ένα στενόμακρο δωμάτιο, υπήρχε μια τουαλέτα που έφταναν τα σκατά και τα νερά μέχρι το γόνατο. Καθόμασταν κολλημένοι ο ένας στον άλλον για να ζεσταθούμε... ήρθε μια άλλη ομάδα αργότερα έλεγαν «ελάτε εσύ και εσύ» και μας έδερναν... πίσω από μια πόρτα υπήρχε ένας μεγάλος σκύλος και ένα στρατιώτης. Μπαίνει ο πρώτος από μας, του λέει ο στρατιώτης, «φάτον πιάστον», και ο σκύλος άνοιξε το στόμα του, έβαλε μέσα το πόδι του παιδιού αλλά δε δάγκωσε. Ο στρατιώτης ξεκαρδίστηκε στα γέλια. Έρχεται η σειρά μου... έπρεπε να περάσω από το στόμα του σκύλου. Κι ο σκύλος μού δάγκωσε μόνο τα ρούχα όχι το σώμα, με φύλαξε δηλαδή, έτσι περάσαν όλοι από το στόμα του σκύλου και δεν έπαθαν τίποτα κακό. Εκείνη τη στιγμή σκέφτηκα μα κι ο σκύλος ένιωθε πιο έλεος για μας από ό,τι οι άνθρωποι.

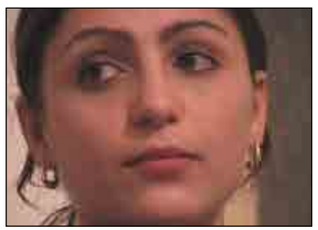

«Είναι πάντα δυνατό σ' ένα πλήθος ανθρώπων να ενωθούν οι μεν με τους δε με δεσμούς αγάπης με μόνη προϋπόθεση να μείνουν κάποιοι εκτός για να ξεσπάμε πάνω τους».

Φροϋντ, 1929.

Σβετλανα *(Ουκρανία):*

«Πριν είχε δουλειά. Τώρα όχι. Έκλεισε το εργοστάσιο στην πόλη μου. Οι γυναίκες φύγαμε. Τώρα οι άντρες μας φυλάνε το σπίτι».

Περιγράφει ένα στιγμιότυπο και γελάει. «Μια φίλη μου δουλεύει σ' έναν παππού και ο παππούς ρωτάει: Στη Ρωσία έχει μακαρόνια; Και αυτή απαντά: Όχι, μόνο χιόνι και αρκούδες». Κατόπιν συνεχίζει: «τώρα γελάω... αλλά μέσα μου... ξέρετε... άγχος πολύ...».

Βαλμπονα, Εσμεραλντα, Βιολα *(Αλβανία):*

Η Βαλμπόνα σπουδάζει ζωγραφική, η Εσμεράλντα έχει τελειώσει φιλολογία στην Αλβανία, η Βιόλα είναι μαθήτρια λυκείου. Δύο από αυτές εργάζονται ως οικιακές βοηθοί και εξοικονομούν κάποια χρήματα για να στέλνουν πίσω στους δικούς τους, μηδενίζοντας τις προσωπικές τους ανάγκες. Τραγουδούν υπέροχα αλβανικά τραγούδια, γράφουν ποιήματα, φτιάχνουν έναν δικό τους κόσμο, ονειρεύονται καλύτερες μέρες. Η Βιόλα μιλάει για την πρώτη της δουλειά στην Ελλάδα. Δεκατριών χρονών πρόσεχε μια ενενηνταπεντάχρονη Ελληνίδα. «Έμεινα ένα χρόνο μαζί της, όταν έφυγα ήμουν άλλος άνθρωπος, μου έμαθε τόσα πράγματα, μιλούσαμε για τον έρωτα. Το παρελθόν της το είχε ξεχάσει, αλλά ήταν πολύ ζωντανή και έξυπνη, μπορούσε να μιλάει για όλα τα θέματα». Εσμεράλντα: «Δεν έχω χαρτιά, τρέμω όταν βλέπω αστυνομία, γιατί αν με πιάσουν δε θα μπορώ να στέλνω το νοίκι στους γονείς μου. Θα αναγκαστούν να μείνουν σε σκηνή». Μας απαγγέλλει στίχους δικούς της: «Κάθομαι σταυροπόδι και πίνω τα χρόνια μου. Μέθυσε μοναξιά! Μέθυσε! Όμως τα χρόνια μου δε θα σε φτάσουν για να μεθύσεις». Η Βαλμπόνα λέει: «Δεν ακούω ειδήσεις, δε θέλω να ξέρω. Φτιάχνω έναν δικό μου κόσμο: Το χαρτί, το μολύβι κι εγώ».

Στην ερώτηση: «νιώθεις ξένη;», η Βιόλα απαντάει αυθόρμητα με μία ερώτηση: «πού;» και μετά συνεχίζει «όχι δε νιώθω ξένη».

Ό,τι και να σημαίνει αυτό το «πού» –ότι είναι πολύ νέα για να φέρει επάνω της το τραύμα του «ξένου», ότι βρέθηκε σε καλό περιβάλλον

«Καλό δεν είναι ότι οι άνθρωποι είναι διαφορετικοί, αλλά ότι είναι όμοιοι. Οι όμοιοι αρέσουν ο ένας του άλλου. Οι διαφορετικοί βαριούνται ο ένας τον άλλον».

Μπερτολντ Μπρεχτ,
Ιστορίες του κ. Κόυνερ: η διαλεκτική σαν τρόπος ζωής,
μτφ. Πέτρος Μάρκαρης,
Εκδόσεις Θεμέλιο, 1991, σελ. 92.

«Πού να μάθω γερμανικά. Έχω τόσες σκοτούρες, δουλεύω βάρδιες, έχουμε παιδιά, να μάθεις γλώσσα θέλεις και ησυχία…».

Γ. Ζ. Ματζουρανης,
Έλληνες εργάτες στη Γερμανία: Γκασταρμπάιτερ,
Εκδόσεις Gutenberg, 1974, σελ. 139.

εδώ, ή οτιδήποτε άλλο– όσοι την ακούμε κάνουμε μία ευχή. Να έρθει κάποτε μια στιγμή όπου κανείς δε θα αισθάνεται ξένος. Πουθενά.

Μοαβια *(Σουδάν):*

Έχει γραφείο ηλεκτρονικής μεταφοράς χρημάτων. Ήρθε στην Ελλάδα πριν 23 χρόνια για σπουδές. Τότε οι μετανάστες περνούσαν σχεδόν απαρατήρητοι. Περιγράφει το αίσθημα του ξένου. «Νιώθεις συνεχώς ανασφαλής. Φοβάσαι κι αυτό δεν το συνηθίζεις ποτέ, αλλά μαθαίνεις να ζεις με το φόβο. Είναι τρόπος ζωής». Το γραφείο του είναι πάντα γεμάτο με φίλους και πελάτες και πάντα ανοιχτό ακόμη κι αν ο ίδιος λείπει.

Μπαραν & Μαρουαν (*Κούρδοι από Τουρκία*):

Ζούμε εδώ πέντε χρόνια. Προσπαθήσαμε να πάρουμε πολιτικό άσυλο αλλά δεν τα καταφέραμε. Όταν είσαι παράνομος... χωρίς χαρτιά... δεν υπάρχει ούτε μια στιγμή χαράς. Πίνεις έναν καφέ με το φίλο σου και την ίδια ώρα σκέφτεσαι: πώς θα γυρίσω σπίτι μου; Μήπως με πιάσει η αστυνομία στο δρόμο;

Θέλω να έρθω σε επαφή με την κουλτούρα της Ελλάδας, αλλά η γλώσσα είναι εμπόδιο. Και πώς να συγκεντρωθείς να μάθεις τη γλώσσα, όταν το μυαλό σκέφτεται συνέχεια τα προβλήματα;

Δεν κάνω πια σχέδια, γιατί όλα μου τα σχέδια χαλάνε. Έτσι, αρχίζω να μην εμπιστεύομαι ούτε τον εαυτό μου ούτε τα σχέδιά μου. Προσπαθώ να ζω μέρα με τη μέρα...

Δε θέλω να μου φέρνονται άσχημα. Σε κανέναν δεν αξίζει αυτό. Θέλω να ταξιδεύω ελεύθερα... να γνωρίζω κουλτούρες... να συναντώ ανθρώπους... να δίνω και να παίρνω. Αφού δεν μπορώ να μείνω στον τόπο μου, η επιθυμία μου είναι να μετακινούμαι.

Ίσως πάω Αυστραλία ή Νέα Ζηλανδία. Είναι μεγάλες χώρες... εκεί όλοι είναι ξένοι... ίσως και 'γω να μη νιώθω τόσο ξένος...

Ο μεγαλύτερος φόβος του μετανάστη είναι μήπως πεθάνει στον ξένο τόπο.

Περπάτημα την Κυριακή στη Μενάνδρου, στη Σωκράτους, στην Ευριπίδου, στην πλατεία Κουμουνδούρου, στην πλατεία Θεάτρου. Μοναχικοί άνδρες σε ομάδες. Η συνεύρεση αυτή είναι η κυριακάτικη διασκέδαση. Στην άκρη της πλατείας τηλεφωνικοί θάλαμοι. Από κάθε θάλαμο ακούγεται μία διαφορετική γλώσσα.

Πολυκατοικία στον Κεραμεικό. Γύρω στους 150 άνδρες από Μπαγκλαντές. Συνθήκες άθλιες. Σπασμένες πόρτες –μετά από μία ξαφνική έφοδο της αστυνομίας– μπαλωμένες με κόντρα-πλακέ. Τα τζάμια μπαλωμένα με χαρτί. Κουβέρτες στο πάτωμα. Καφάσια με μπανάνες και λουλούδια μέσα σε νερό, που θα πουλήσουν την επόμενη μέρα. Ζουν με ελάχιστα για να μπορούν να στέλνουν λεφτά πίσω. Μια ηλικιωμένη Ελληνίδα στο απέναντι σπίτι: «Είναι καλά παιδιά. Όλη μέρα κάνουνε δουλειές. Κανέναν δεν πειράζουνε».

Νυχτερινό κέντρο. Στριπ-τηζ. Τα περισσότερα κορίτσια προέρχονται από χώρες της ανατολικής Ευρώπης. Lap dance. Χορεύουν χωρίς ούτε ένα ελάχιστο ρούχο πάνω τους, εκτεθειμένες εντελώς, οι πελάτες, πιθανόν πληρώνοντας κάτι παραπάνω, μπορούν να τις αγγίζουν. Ο ήχος των χεριών πάνω στο δέρμα. Το σώμα κινείται προκλητικά, το πρόσωπο δε συμμετέχει, τα μάτια κοιτάνε απλανώς μπροστά.

Κολωνός. Εγκαταλελειμμένη αποθήκη χωρίς πόρτες και παράθυρα. Ζουν εκεί, γύρω στους 55 άνδρες, Κούρδοι από Ιράκ. Στην αυλή σκουπίδια και μπάζα. Στο εσωτερικό απλωμένες κουβέρτες· είναι τα κρεβάτια τους. Δεν υπάρχει ηλεκτρικό ούτε νερό. Κουβαλάνε το νερό με μπιτόνια από μια βρύση στο δρόμο. Στους τοίχους, όρντινο στα αραβικά, ποιος κάνει τι κάθε μέρα. Σ' ένα δωμάτιο ποίημα στον τοίχο: «Αν η ξενιτιά ήταν τα μάτια μου, θα τα είχα βγάλει από καιρό. Και έτσι ούτε τώρα εδώ θα βρισκόμουνα, ούτε θα ήμουνα συνέχεια δακρυσμένος». Περιγράφουν τα βιβλικά τους ταξίδια, την έλλειψη ελπίδας ότι μπορούν να πάρουν πολιτικό άσυλο και τα πλάνα τους να φύγουν για Ιταλία. Το βράδυ φωτίζονται με γκαζάκι. Καμιά φορά τραγουδάνε. Κάνουν γύρω στα δύο μεροκάματα τη βδομάδα. Μιλάνε για τους διωγμούς που υφίστανται στα χωριά τους, για τους σκοτωμένους τους συγγενείς και για τις μανάδες τους που κλαίνε στο τηλέφωνο. «Το Κουρδιστάν είναι πεδίο μάχης. Ο Σαντάμ, οι Τούρκοι, ο εμφύλιος. Γι' αυτό φύγαμε». Ο Αλί, ο Αμπάντ, ο Ζιλουάν, ο Ρεμπουάρ, ο Αχμέτ, ο Χαλίλ, ο Σαμάν, ο Ταΐρ, ο Σαχουάν. Όταν γίνονται κουβέντες σε καφενείο, δίνουμε μάχη να τους κεράσουμε τον καφέ. Θέλουν αυτοί να κεράσουν.

Στην αυλή απλωμένα ρούχα και μια φωτιά που ζεσταίνει νερό. Κάποιος γράφει σ' ένα μικρό τετράδιο ελληνικές λέξεις και δίπλα αραβικές προ-

«Σ' αυτό το σπίτι έμεινα τρία χρόνια. Τα βράδια κάρφωνα την πόρτα με βελόνες.
Τι βελόνες;
Με καρφιά που λένε και σφυρί.
Και το πρωί την ξεκάρφωνα κι έφευγα.
Γιατί φοβόμουν την κάρφωνα.

Γιατί, δεν είχε κλειδί;
Πού να τα 'χει τα κλειδιά, δεν είχε τίποτα. Φως είχε γκάζι, δεν είχε ρεύμα, μπουκάλι.
Το νερό από την τουλούμπα.
Τι τουλούμπα;
Να τουλούμπα, πηγάδι, δεν είχε βρύση…».

Γ.Ζ. Ματζουρανης, *Έλληνες εργάτες στη Γερμανία: Γκασταρμπάιτερ,*
Εκδόσεις Gutenberg, 1974, σελ. 195.

«Ακόμη και αν η ξενοφοβία δεν πρέπει να συγχέεται με το ρατσισμό, τα δύο αυτά συνδέονται και έχουν ως αφετηρία την ίδια απόρριψη αυτού που είναι διαφορετικός από σένα. Δεν μπορώ να λησμονήσω τις μακρές ακίνητες ουρές μπροστά στη Διεύθυνση της Αστυνομίας, όπου Μαύροι, Κίτρινοι, Μελαμψοί ή Λευκοί όπως εγώ, έρχονται να πάρουν για πρώτη φορά ή να ανανεώσουν μια άδεια παραμονής· σφιγγόμασταν ο ένας δίπλα στον άλλον, για να αντέξουμε το κρύο και την περιρρέουσα εχθρότητα. Νιώθω, λοιπόν, την ανάγκη... να προσπαθήσω να καταλάβω τις αιτίες του ρατσισμού· να αναρωτηθώ για τις δικές μου αντιδράσεις και να δω πού θα μπορούσαν να μοιάζουν μ' αυτές των άλλων».

Τσβεταν Τοντοροφ,
Ο Εκπατρισμένος,
μτφ. Οντέτ Βαρών-Βασάρ,
Εκδόσεις Πόλις, 1996, σελ. 144.

σπαθώντας να μάθει την ορολογία της δουλειάς του. Στην ερώτηση: «Πώς είναι το αίσθημα του ξένου;», κάποιος απαντά «Βλέπετε πώς ζούμε. Άμα αλλάξουν οι συνθήκες θα μπορώ να σας πω, τώρα δεν έχω χρόνο να σκέφτομαι». Στην ερώτηση: «Ποια ήταν τα αγαπημένα σας παραμύθια όταν ήσαστε παιδιά;» ένας άντρας απαντά, ανασηκώνοντας το πατζάκι του παντελονιού του και δείχνοντας το σημαδεμένο πόδι του «Τα παραμύθια μου τα ξέχασα. Τα ξέχασα τη στιγμή που χρειάστηκε να περάσω μέσα από μολυσμένα νερά στα ελληνο-βουλγαρικά σύνορα». Μιλώντας για τον ιδιοκτήτη της αποθήκης είπαν: «Είναι ένας γενναιόδωρος άνθρωπος».

Δρομάκι του Μεταξουργείου. Εγκαταλελειμμένο σπίτι. Βράδυ. Ένας άντρας γλιστράει μέσα απ' το σπασμένο τζάμι του ημι-υπόγειου με την πιο μεγάλη φυσικότητα. Όπως εμείς ανοίγουμε με τα κλειδιά μας. Στο βάθος, σε λίγο, φέγγει ένα κερί.

Κυριακή, στο παζάρι του Πειραιά. Νεαρός άνδρας από Ιράν: «Ήρθα από Ιράκ, Συρία, Τουρκία. Σαν τον Μάρκο Πόλο». Άνδρας από Αίγυπτο. Αγωνία για το νομοσχέδιο που ψηφίζεται αυτές τις μέρες: «Γιατί βγάζουν τα μέλη της οικογένειας από τις πράσινες κάρτες; Δεν το καταλαβαίνω, γιατί; Έτσι είμαστε στον αέρα».

Μεσημέρι Κυριακής, πλατεία Αγίου Κωνσταντίνου (έξω από την εκκλησία). Ένα πλήθος κόσμου, κυρίως γυναίκες. Φοράνε τα καλά τους. Ακουμπούν στα κάγκελα και στα παγκάκια και συζητούν. Από μακριά φαίνονται σαν να περιμένουν κάτι. Όμως αυτό είναι η διασκέδασή τους. Πλησιάζουμε μια κυρία. Τη ρωτάμε αν θα ήθελε να πει δυο λόγια. Λέει: «Εγώ να πω; Εσείς να πείτε, εσείς μπορείτε να μιλάτε να λέτε ό,τι θέλετε, στην πατρίδα σας είστε, εμείς όχι».
Το λέει κάπως απότομα αλλά ευγενικά και με απίστευτη πίκρα.
Στον ίδιο χώρο, νεαρός Αλβανός: «Τι θέλεις να σου πω; Το δράμα μου; Ότι βλέπω το ρατσισμό από το πρωί ως το βράδυ;».
Γυρίζει απότομα την πλάτη και φεύγει.
Στον ίδιο χώρο, κυρία από Ουκρανία. Λέει: «Είχα καλά αφεντικά και μου βγάλανε χαρτιά. Μεγάλωσα δυο παιδιά που μ' αγαπάνε και με φωνάζουνε μαμά. Η μαμά τους θυμώνει. Της λέω, άστα δεν πειράζει. Αφού τα δικά μου τα έχω μακριά και μου λείπουνε. Και λέω πως άμα φύγω από Ελλάδα θα έχω κάνει κάτι καλό, μεγάλωσα αυτά τα παιδιά». Δίπλα ένας συμπατριώτης της. Δούλευε πριν στη Γερμανία. Στην ερώτηση πού ήταν πιο εύκολα απαντά: «Ο ξένος παντού το ίδιο».
Στον ίδιο χώρο, παρέα νεαρών Τούρκων κάθονται σε καφενείο. «Δε θα θέλαμε να μιλήσουμε, έχουμε πρόβλημα».

Μικρό μπαρ στον Κολωνό. Κονσομασιόν. Κορίτσι από Βουλγαρία. Η κόρη της πίσω μένει με τη γιαγιά. «Τους στέλνω λεφτά για να ζήσουνε. Δουλεύω έντεκα με πέντε το πρωί και παίρνω έξι-οχτώ χιλιάδες. Θα προτιμούσα να καθαρίζω σπίτια, αλλά φοβάμαι να περπατήσω στο δρόμο γιατί δεν έχω χαρτιά».

Δεύτερη μέρα του Πάσχα 2001. Στην άδεια Αθήνα οι μετανάστες έχουν κατακλύσει πλατείες και δρόμους. Στην πλατεία Αγίου Κωνσταντίνου καμιά τριανταριά άντρες και γυναίκες από Ρωσία, Ουκρανία, Γεωργία χορεύουν και τραγουδούν σ' ένα μικρό κύκλο. Στη μέση ένας ακορντεονίστας.

Κατά τη διάρκεια της έρευνας άρχισε σιγά σιγά η συνειδητοποίηση μιας άμυνας πολύ μεγαλύτερης απ' αυτήν που φαντάζεται κανείς για τον εαυτό του και το περιβάλλον του. Μικρές φράσεις δικές μας, ή άλλων, ξεπηδούσαν απροσδόκητα και μιλούσαν για προκαταλήψεις και απλουστεύσεις. Παραδείγματα: ερώτηση στον Σαμ (είναι από την Γκάνα): *«Πόσες γλώσσες μιλιούνται στην Αφρική;»* Σαμ: *«Πόσες γλώσσες μιλάνε στην Ευρώπη;»* Ευτυχώς έχει χιούμορ. Ρατσισμός ίσον απλοϊκή ταξινόμηση και γενίκευση. Φράση όπως *«είναι τόσο γαλήνιος που σίγουρα φοράει μάσκα. Δεν μας εμπιστεύεται. Αλλιώς γιατί δεν εκδηλώνει το θυμό του για τα όσα πέρασε;»*. Μετά από 8 μήνες γνωριμίας καταλαβαίνουμε ότι ο αλλοδαπός φίλος είναι όντως γαλήνιος και χαίρεται με τα ελάχιστα. Έχει αυτή την ψυχική δυνατότητα. Επειδή δεν την έχουμε εμείς, εύκολα βγάλαμε συμπέρασμα ότι είναι ψεύτικη. Δηλώσεις-αστραπή όπως: *«Οι Κούρδοι είναι έτσι, οι Έλληνες έτσι, οι Αλβανοί έτσι»*. Το προνόμιο της αντίφασης, της πολυπλοκότητας και του γκρο-πλαν το κρατάμε για τον εαυτό μας. Οι άλλοι υπάρχουν σε γενικά μακρινά πλάνα. Μόλις που διακρίνονται. Ένας μακρύς κατάλογος που θα χρειαζόταν πολλές σελίδες. Σίγουρα το τελικό έργο θα είναι η καταγραφή μιας απόπειρας κατανόησης και επεξεργασίας και όχι καταγγελία.
Πώς να καταγγείλεις κάτι που κουβαλάς εσύ ο ίδιος;

ΚΑΤΙΑ ΓΕΡΟΥ
Στα κείμενα συνεργάστηκε ο ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΜΑΡΙΔΑΚΗΣ

1 Το ημερολόγιο γράφτηκε κατά τη διάρκεια των γυρισμάτων του φιλμ ο «Δρόμος προς τη Δύση». Διευθυντής φωτογραφίας είναι ο Αλέξης Γρίβας, σκηνοθέτης ο Κυριάκος Κατζουράκης.
2 Για την ομοιομορφία του ημερολογίου, χρησιμοποιούνται μόνο τα μικρά ονόματα όσων μίλησαν. Σε αρκετούς χώρους ή στο δρόμο, η συζήτηση γινόταν παρουσία πολλών ανθρώπων και η καταγραφή των επιθέτων δεν ήταν εφικτή.
3 Τη στιγμή της έκδοσης του βιβλίου τα γυρίσματα συνεχίζονται.
4 Όλες οι εικόνες που συνοδεύουν τα κείμενα είναι από τα γυρίσματα της ταινίας.

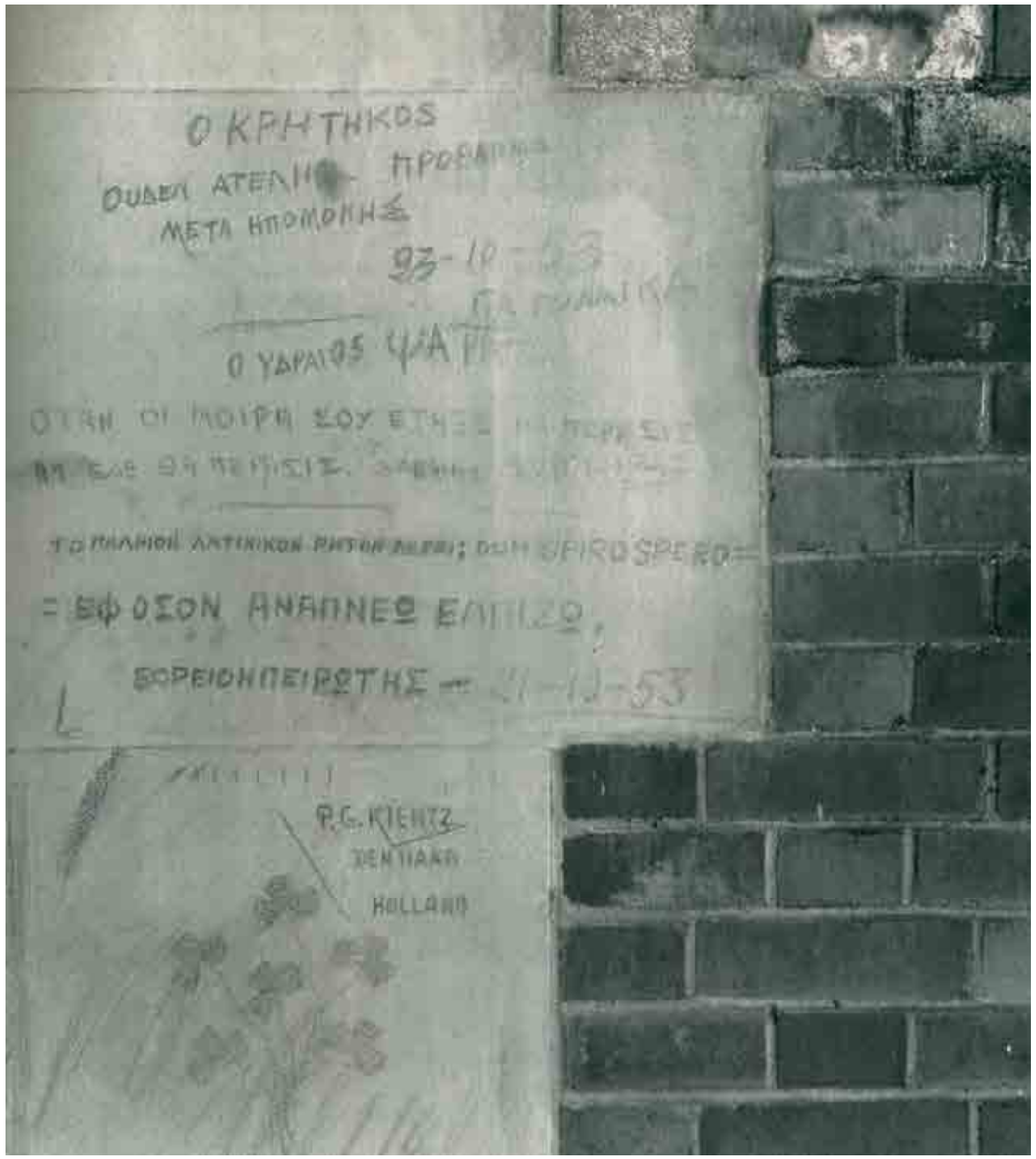

Ellis Island, 1950. *Εφόσον αναπνέω ελπίζω.*
(Φωτογραφία: Wilton S. Tifft)

Το Ellis Island, είναι ένα νησάκι στο λιμάνι της Νέας Υόρκης. Υπήρξε σταθμός υποδοχής και προώθησης μεταναστών. Από το 1892 μέχρι το 1954, περίπου 12 εκατομμύρια μετανάστες πέρασαν από εκεί.

Αποσπάσματα από το βιβλίο του John Berger
"A SEVENTH MAN"
Berger John, Mohr Jean, *A Seventh Man*, Writers and Readers Publishing, London, 1982.

(Μετάφραση: Μισελ Κοντογ)

[Σελ. 40]

(*Σ.τ.Μ.: εικόνες εσωτερικής μετανάστευσης*)

«...Η πόλη είναι μεγαλύτερη από ό,τι είχε φανταστεί, με πιο πολλούς ανθρώπους. Ξέρει ότι χρειάζεται θέληση για να τη διασχίσει. Σχεδόν όλοι μιλούν την ίδια γλώσσα με αυτόν, χρησιμοποιούν τις ίδιες λέξεις, ωστόσο ήδη υπάρχουν κάποια πράγματα που του είναι ανοίκεια: είδη ψαριών στην αγορά που ποτέ πριν δεν είχε δει να πωλούνται, ακριβά οικιακά είδη σε μια βιτρίνα καταστήματος, κέικ και γλυκά σε περίεργα σχήματα. Όλο και περισσότερο ό,τι συναντά θα του είναι ανοίκειο. Βλέπει πολλούς άλλους σαν κι αυτόν που έφτασαν μέχρι εδώ και μετά σταμάτησαν.

Η Αθήνα, όπως όλες οι διογκωμένες πρωτεύουσες των υπανάπτυκτων χωρών, δεν είναι βιομηχανική πόλη, παρ' όλο το μέγεθος και την ανάπτυξή της. Λιγότερο από το ένα τρίτο του καταγεγραμμένου "ενεργού" πληθυσμού απασχολείται στη βιομηχανία. Από αυτούς σχεδόν οι μισοί απασχολούνται σε μονάδες με λιγότερα από δέκα άτομα, συνήθως οικογενειακές επιχειρήσεις πρωτόγονου χαρακτήρα.

Το πλήθος στη μεγάλη πλατεία κοντά στο σταθμό μοιάζει με χάρτη όπου όλα τα χωριά της χώρας έχουν δραματικά αλλάξει θέσεις, έτσι ώστε οι αποστάσεις μεταξύ τους να έχουν συρρικνωθεί σε λίγα μέτρα. Αυτό που τα συνέχει είναι φήμες και φράσεις. Ένα αλισβερίσι βρίσκεται σε εξέλιξη. Όχι με εμπορεύματα αλλά με ευκαιρίες, πραγματικές ή φανταστικές: η ευκαιρία για μια δουλειά μερικής απασχόλησης, η υπόσχεση για ένα καλό λόγο σε κάποιο γραφείο, μια άκρη για ένα φθηνό εισιτήριο, το δάνειο για το κεφάλαιο που χρειάζεται για να αγορασθεί μια ζυγαριά...».

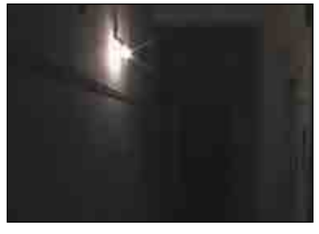

[Σελ. 43]

«...Αυτό που ο μετανάστης παίρνει μαζί του είναι η αποφασιστικότη-

τά του, φαγητό που έχει μαγειρευτεί από το σπίτι, το οποίο θα φάει τις επόμενες δύο ή τρεις ημέρες, η περηφάνια του, οι φωτογραφίες στην τσέπη του, τα μπαγκάζια του, η βαλίτσα του.

Παρ' όλα αυτά η μετανάστευσή του μοιάζει με ένα συμβάν σ' ένα όνειρο που έχει ονειρευτεί κάποιος άλλος. Και όπως μια φιγούρα σε ένα όνειρο που έχει ονειρευτεί ένας άγνωστος στον ύπνο του, φαίνεται να δρα αυτόνομα και κάποιες φορές απροσδόκητα· αλλά οτιδήποτε κάνει –εκτός αν εξεγερθεί– καθορίζεται από τις ανάγκες που υπάρχουν στο μυαλό εκείνου που ονειρεύεται. Αλλά ας αφήσουμε τη μεταφορά. Οι προθέσεις του μετανάστη διαποτίζονται από ιστορικές αναγκαιότητες, για τις οποίες ούτε ο ίδιος ούτε κανένας άλλος που συναντά έχει επίγνωση. Αυτό σημαίνει ότι η ζωή του μοιάζει σαν να την έχει ονειρευτεί κάποιος άλλος...».

[Σελ. 68]

«Η μετανάστευση συνεπάγεται τη μεταφορά μιας πολύτιμης πηγής οικονομικού πλούτου –της ανθρώπινης εργασίας– από τις φτωχές στις εύπορες χώρες».

[σελ. 75-78]

«Οι απολογητές του συστήματος ισχυρίζονται ότι τα πλεονεκτήματα (Σ.τ.Μ.: της μετανάστευσης) είναι αμοιβαία. Σύμφωνα με αυτούς η μετανάστευση ευνοεί την υπανάπτυκτη χώρα με τον ακόλουθο τρόπο:

1. Η μετανάστευση μειώνει την πίεση που ασκεί ο πληθυσμός. Οι νεαροί μετανάστες παντρεύονται αργότερα. Αυτοί που είναι παντρεμένοι –καθώς είναι μακριά από τις γυναίκες τους– τεκνοποιούν λιγότερο.
2. Η μετανάστευση μειώνει την ανεργία και αυξάνει τους μισθούς. Επιπλέον, η έλλειψη εργασίας στη χώρα προέλευσης του μετανάστη ενθαρρύνει τη μηχανοποίηση.
3. Οι μετανάστες αποκτούν βιομηχανικές δεξιότητες που τις παίρνουν μαζί τους. Η εμπειρία τους στη βιομηχανία έχει παιδαγωγικό χαρακτήρα.
4. Τα εμβάσματα που οι μετανάστες στέλνουν στο σπίτι βελτιώνουν το ισοζύγιο πληρωμών της χώρας τους. (Το 1972 τα εμβάσματα που στάλθηκαν από μετανάστες εργάτες στη Γερμανία έφτασαν συνολικά τουλάχιστον τα 3 δισεκατομμύρια δολλάρια.) Αυτά τα εμβάσματα συμβάλλουν στην παροχή κεφαλαίου για τις τοπικές βιομηχανικές επενδύσεις.

Πίσω από την επίφαση αυτού του επιχειρήματος, η ψυχρή πραγματικότητα παραμένει αναλλοίωτη:

1. Οι μετανάστες είναι οι πιο τολμηροί της γενιάς τους.
2. Η εργασία τους αποτελεί απώλεια για την ίδια τους τη χώρα.
3. Εάν μειώνεται η τοπική ανεργία, αυτό συνήθως σημαίνει ότι ολόκληρες περιοχές χάνουν σχεδόν όλους τους σωματικά ικανούς άντρες. Γύρω από αυτά τα «χωριά-φάντασμα» η καλλιέργεια της γης εξασθενεί περαιτέρω.
4. Οι εύπορες τάξεις σε μια υπανάπτυκτη χώρα ενδιαφέρονται ελάχιστα για βιομηχανική ή αγροτική εκβιομηχάνιση.
5. Οι μετανάστες παραμένουν ανειδίκευτοι εργάτες. Μαθαίνουν τη νέα δουλειά τους μέσα σε λίγες ημέρες.
6. Όταν επιστρέφουν στην πατρίδα τους, τα εργοστάσια δεν έχουν χτιστεί.
7. Οι υπανάπτυκτες χώρες είναι χρεωμένες στις αναπτυγμένες – σ' αυτό οφείλεται το πρόβλημα που έχουν στο ισοζύγιο πληρωμών. Τα εμβάσματα των μεταναστών είναι κατατεθειμένα σε τράπεζες, οι οποίες δανείζουν αυτά τα χρήματα πίσω στις αναπτυγμένες χώρες. Όταν γίνεται ανάληψη των εμβασμάτων από τις τράπεζες, ένα μεγάλο μέρος τους ξοδεύεται για την αγορά επιπλέον προϊόντων από τις αναπτυγμένες χώρες».

[Σελ. 89]

«...Ένας παράνομος μετανάστης εργάτης δεν μπορεί να απευθυνθεί στο γραφείο απασχόλησης. Δεν μπορεί να διαβάσει τις ξένες εφημερίδες. Και έτσι υπάρχει μια συναλλαγή με μεσάζοντες που διαβάζουν τις αγγελίες και πουλάνε τις πληροφορίες στον άρτι αφιχθέντα μετανάστη. Όταν παίρνει τη δουλειά, πληρώνει στο μεσάζοντα μεροκάματα δύο εβδομάδων».

[Σελ. 115]

«...Ένας μετανάστης εργάτης: Θα μπορούσες να μας ονομάσεις νέγρους της Ευρώπης».

[Σελ. 126]

«...Το ποσοστό ατυχημάτων στη Γαλλία για τους βιομηχανικούς μετανάστες εργάτες είναι οκτώ φορές υψηλότερο από ό,τι είναι για τους γηγενείς εργάτες».

[Σελ. 137]

«Κάθε φορά που πάει στη δουλειά, είναι το υποκείμενο τριών υπολογισμών: οι δύο γίνονται από άλλους και ο ένας από τον ίδιο».

«Κάθε ξένος εικοσιενός χρόνου, όστις κατοικώντας εις αυτό το βασίλειον προ ενός χρόνου ζει με το εργόχειρόν του, είναι πολίτης». (Άρθρ. 4. Περί της τάξεως των πολιτών)

«Όταν ένας μόνο κάτοικος του βασιλείου τούτου αδικηθεί, αδικείται όλον το βασίλειον». (Άρθρ. 34. Τα Δίκαια του Ανθρώπου)

Γιαννης Σπανδωνης, *Ρήγας Βελεστινλής: Ο Επαναστάτης με τα Τραγούδια*, Εκδόσεις Ωκεανίδα, 1994, σ. 231, 233.

[Σελ. 141]

(*Σ.τ.Μ.: Ο πρώτος υπολογισμός που κάνει η κυρίαρχη τάξη.*)

«...η εργατική τάξη, εάν αποδεχτεί τη φυσική κατωτερότητα των μεταναστών, τείνει να περιορίσει τα αιτήματά της μόνο στον οικονομικό τομέα, να κατακερματιστεί και να χάσει την πολιτική της ταυτότητα. Όταν ο γηγενής εργάτης αποδέχεται την ανισότητα ως αρχή για να συντηρήσει την αυτοεκτίμησή του, ενισχύει και συμπληρώνει τον κατακερματισμό που η κοινωνία ήδη του επιβάλλει...».

[Σελ. 146]

«Αντιφατικά στοιχεία:

Ο μετανάστης γνωρίζει ότι βρίσκεται εδώ κατόπιν ανοχής, επομένως κάθε αυθόρμητο ενδιαφέρον του είναι βραχυπρόθεσμο.

Ο μετανάστης επιζητεί να κερδίσει χρήματα όσο το δυνατόν γρηγορότερα. Έτσι είναι διατεθειμένος να δουλέψει υπερωρίες, να υπερβεί τις νόρμες παραγωγής σε εργασίες φασόν (με το κομμάτι/κατ' αποκοπή) και να αποδεχτεί, εάν είναι δυνατό, μια δεύτερη, μερικής απασχόλησης δουλειά.

Οι περισσότεροι μετανάστες έχουν παράνομα προσφύγει σε ιδιωτικές συμφωνίες με τους εργοδότες τους.

Οι μετανάστες έχουν την τάση να μην εμπιστεύονται όλους τους επίσημους και τους οργανισμούς.

Ο μετανάστης αναλαμβάνει δουλειές που κανείς άλλος δε θα αναλάμβανε.

Ο μετανάστης δεν μπορεί να πάρει προαγωγή.

Ο μετανάστης είναι ο πρώτος που θα καταστεί περιττός.

Ο μετανάστης είναι πάντοτε επιδεκτικός στο να γίνεται θύμα.

Ο μετανάστης διαχωρίζεται από τους άλλους μετανάστες και από τους γηγενείς μέσω ενός γλωσσικού φραγμού.

Ο μετανάστης εκτελεί πολλές από τις πιο επικίνδυνες δουλειές και έχει ελάχιστα ασφαλιστικά επιδόματα.

Ο μετανάστης δεν έχει κανονική ζωή, μόνο εργασία: δεν έχει κανονικές συνθήκες ζωής, μόνο συνθήκες εργασίας.

Αυτό ενδέχεται να απειλεί τη διαπραγματευτική ισχύ της γηγενούς εργατικής τάξης.

Αυτό σημαίνει ότι τους μετανάστες εργάτες τούς εκμεταλλεύονται περισσότερο από όλους».

[Σελ. 147]

(*Σ.τ.Μ.: Ο δεύτερος υπολογισμός που κάνει η ηγεσία των εργατικών συνδικάτων.*)

«...Τα συνδικάτα κρατούν την εκμετάλλευση των μεταναστών εντός τέτοιων ορίων, ώστε και το επίπεδο ζωής των γηγενών εργατών να μην επηρεάζεται και, σε περίπτωση που εξτρεμιστικά στοιχεία αναπτυχθούν ανάμεσα στους ξένους, ο μηχανισμός των συνδικάτων να είναι σε θέση να τα απομονώνει».

[Σελ. 147]

«*Ο τρίτος υπολογισμός:*

Ότι θα βγάλει σύντομα αρκετά χρήματα.

Ότι η γυναίκα του θα παραμείνει πιστή.

Ότι εν τω μεταξύ θα κανονίσει να έρθουν κάποια μέλη της οικογένειας.

Ότι όταν επιστρέψει στη πατρίδα δε θα χρειαστεί να φύγει ξανά.

Ότι θα έχει καλή υγεία».

«Τα στοιχεία του ΟΗΕ (1998) αποκαλύπτουν ότι, προκειμένου να διασφαλιστεί η επιβίωσή, η υγιειονομική περίθαλψη, η επάρκεια τροφής και ασφαλείς συγκτιστάλσεις ύδρευσης και αποχέτευσης για πάνω από δύο δισεκατομμύρια ανθρώπους (εκ των οποίων το ένα δισεκατομμύριο διαβιεί εισόδημα μικρότερο από ένα δολάριο την ημέρα) που στερούνται αυτά τα στοιχειώδη αγαθά, θα απαιτούνταν μόλις το 4% (ναι, το τόσο-ρα τοις εκατό) της περιουσίας των 225 πλέον πλουσίων του πλανήτη μας».

«Όλες οι βασικές ανάγκες του παγκόσμιου πληθυσμού μπορούν να ικανοποιηθούν με τη δαπάνη ενός ποσού μικρότερου των 30 δισεκατομμυρίων δολαρίων ετησίως, ενώ το 1997 ξοδεύτηκαν στον δυτικό κόσμο περίπου 50 δισεκατομμύρια δολάρια για τσιγάρα, 105 για αλκοολούχα ποτά, 400 για ναρκωτικά και 780 για εξοπλισμούς!!!
Εάν δηλαδή μειώνονταν οι δαπάνες για εξοπλισμούς μόλις κατά 4%, θα λύνονταν όλα τα προβλήματα που αναφέραμε».

Νίκος Κοζάς, «Ο διαχωρισμός του κόσμου», Πρόλογος στο Νόαμ Τσομσκί, *Οι Έχοντες και οι μη Κατέχοντες*, Εκδόσεις Καστανιώτη, 1999, σελ. 13-14.

«Ένα μεγάλο μέρος των προϋπολογισμών των χωρών του "τρίτου κόσμου" αφιερώνεται στην εξόφληση του χρέους τους σε διεθνείς χρηματοπιστωτικούς οργανισμούς, πράγμα που εμποδίζει κάθε πραγματική και διαρκή ανάπτυξη. Όμως, παρ' όλες τις θυσίες των λαών του, ο Νότος βρίσκεται σήμερα τέσσερις φορές πιο χρεωμένος απ' ό,τι το 1980, ενώ έχει πληρώσει πάνω από έξι φορές όσα χρωστούσε την ίδια εποχή. Το 1980 το χρέος του "τρίτου κόσμου" ήταν περίπου 530 δις δολάρια. Το 2000 έφτασε τα 2060 δις δολάρια. Το διάστημα 1980-2000 έχει καταβάλει για εξόφληση των χρεών του 3.350 δις δολάρια».

Ερίκ Τουσέν, «Το χρέος του τρίτου κόσμου και το μεθυσμένο καράβι της παγκοσμιοποίησης», μτφ. *Σπύρος Προβατάς*, Δελτίο Θυέλλης, Ιούλιος 2001, Τεύχος 17, σελ. 12.

Europe supported by Africa and America
by William Blake (1757-1827)

YA BASTA

«Θυελλώνα θα πει, όχι πολιτικής και μοχθηρής ανέστητος Παγκόσμιος Πολιτεία (πιθανώς Θρησκοκρατία), με ανέπαφες τις πτυχιακές και εθνικές ιδιοκτησίες εκλόγης εθνικής ολότητος, στις μίαν πλήρη και αρμονή αδελφοσύνην εθνών, λαών και ατόμων, με πλήρη σεβασμόν εκλότου, διότι αυτή μόνον εντέλει θα εμπορέσει δια της κατανοήσεως, δια της αγωνιστικής καλής θελήσεως, ουδόλως δε δια της βίας, τας τάξεις και την εκμετάλλευσιν του ανθρώπου από τον άνθρωπον να καταργήσει, να εκκαθαρίσει επιτέλους!».

Ανδρέας Εμπειρίκος, *Ο κτένας*, Εκδόσεις Ίκαρος, 2000 (Α' έκδοση, 1980), σελ. 78.

«Εβραίοι, αφήστε τα γκέτο σας! Κάντε τον κόσμο να λιμοκτονήσει, ώστε να μάθουν επιτέλους τη γεύση του φαγιού της πείνας! Κουνήσου Ινδία με τα χιλιάδες χέρια, μεγάλε μυθικέ Βράχμα! Αίγυπτος η σειρά σου! Και αφήστε τους λαθρεμπόρους ναρκωτικών να ορμήσουν στις τρομοκρατημένες χώρες μας. Αφήστε τη μακρυνή Αμερική να καταρρεύσει κάτω από το βάρος των κτιρίων της, εν μέσω των παράλογων απαγορεύσεών της. Κόσμε επαναστάτησε. Δες το χώμα πόσο ζερό είναι, έτοιμο για όλες τις φωτιές. Σαν έχυρο θα έλεγε κανείς».
Λ. Αραγκόν (από διάλεξη για τον σουρρεαλισμό στην Ισπανία, 1925)

Ίαν Γκίμπσον, *Φεδερίκο Γκαρθία Λόρκα*, μτφ. Σπύρος Τούγκας, Εκδόσεις Μικρή Άρκτος, 1999, σελ. 182.

Millions of fathers in rain
Millions of mothers in pain
Millions of brothers in woe
Millions of sisters nowhere to go

One million aunts are dying for bread
One million uncles lamenting the dead
Grandfather millions homeless and sad
Grandmother millions silently mad
...
Where are the helicopters of U.S. AID?
Smuggling dope in Bangkok's green shade
Where is America's Air Force of Light?
Bombing North Laos all day and all night?

Allen Ginsberg, «On Jessore Road», *Beat Generation*, Editions Subervie – Le Pellec, 1975, σελ. 236, 240.

ΟΤΑΝ Η ΑΠΕΛΠΙΣΙΑ ΣΥΝΑΝΤΙΕΤΑΙ ΜΕ ΤΗΝ ΕΛΠΙΔΑ

Υπάρχουν αισθήματα, όπως η απόγνωση και ο φόβος, που ο άνθρωπος της Δύσης και του Βορρά –και δεν εννοώ τον κάτοικο της ξεχασμένης ανώνυμης ρωσικής κωμόπολης, ούτε τον ρακένδυτο της λατινοαμερικάνικης παραγκούπολης, αλλά τον πολίτη του ανεπτυγμένου οικονομικά κόσμου– εκτός ελαχίστων περιπτώσεων, τα βιώνει μόνο όταν βρίσκεται ο ίδιος ή πολύ κοντινά του πρόσωπα αντιμέτωποι με το θάνατο. Κι όμως, αυτά τα αισθήματα, μαζί με εκείνα της παντελούς αδυναμίας και του απόλυτου εξευτελισμού, αποτελούν καθημερινό σύντροφο εκατομμυρίων ανθρώπων ή, για να ακριβολογούμε, την ίδια τους τη ζωή.

Αν ο μητροπολιτικός άνθρωπος χάνει την όρασή του από τον ασφυκτικό ορίζοντα της πολεοδομικής τρομοκρατίας και την ισοπεδωτική ομοιομορφία του μπετόν και του γυαλιού, τη γεύση του από τη μεταλλαγμένη πλαστικοποίηση της τροφής του, την ακοή του από τον ηχηρό, χωρίς ήχους, θόρυβο που τον περικυκλώνει, την αφή του από το κουκούλι της εξειδικευμένης εργασίας και της πολύωρης τηλοψίας και την όσφρησή του από το διαζύγιό του με τη φύση και την εξοικείωσή του με την πανταχού παρούσα δυσοσμία του υπερκαταναλωτισμού του, τούτος ο άνθρωπος –όλοι εμείς, δηλαδή– εγκαταλείπεται και από αισθήματα «αρχέγονα», όπως η απόγνωση και ο φόβος, κι αυτό δεν είναι κακό γιατί η ευημερία και η ασφάλεια αξίζουν σε κάθε άνθρωπο, αλλά εγκαταλείπεται και από αισθήματα αλληλεγγύης, μοιράσματος, ταύτισης με όσους νιώθουν απόγνωση και φόβο, ίσως γιατί δεν τα έχει νιώσει ποτέ, ίσως γιατί οι δικές του ανασφάλειες και φοβίες καλλιεργούνται –ή μήπως διασκεδάζονται;– από την ύπαρξη απελπισμένων και τρομαγμένων ανθρώπων.

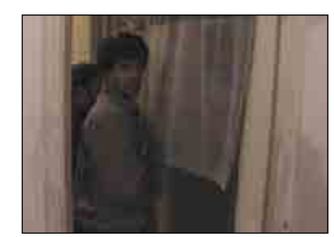

Ο πρόσφυγας, ο πολιτικός, ο οικονομικός, ο κοινωνικός πρόσφυγας νιώθει απελπισία ή, ορθότερα, ζει σε τέτοιες συνθήκες που αν τις

βίωνε ο «ασυνήθιστος» πολίτης του αναπτυγμένου κόσμου ή θα τρελαινόταν ή θα αυτοκτονούσε. Όμως, ο πρόσφυγας είναι «μαθημένος» στις κακουχίες, την εξαθλίωση, τους εξευτελισμούς, τις διώξεις, τους βομβαρδισμούς. Γι' αυτό και βρίσκει τη δύναμη να φύγει, να ελπίζει, ακόμα κι αν η ελπίδα του περιορίζεται στο ελάχιστο αυτού που θεωρεί δεδομένο ο Ευρωπαίος ή ο Βορειοαμερικανός. Δεν ξέρω τι κινεί περισσότερο τον πρόσφυγα, τι κάνει έναν ορεσίβιο Κούρδο να θαλασσοπνίγεται στο Αιγαίο ή μια οικογένεια Αφρικανών να περνάει νύχτα μέσα από τα ναρκοπέδια του Έβρου: η απόγνωση ή η ελπίδα;

Ό,τι και να συμβαίνει πάντως, ο δρόμος του πρόσφυγα εκτός από πορεία επιβίωσης είναι και δρόμος –άδικος αλλά πραγματικός– για να διατηρήσει την ανθρωπιά του. Για να μην αναγκαστεί να μετατραπεί σε πεινασμένη αγέλη – κυνηγημένη ή επιτιθέμενη, το ίδιο κάνει. Και ο δικός του δρόμος για τη διατήρηση της ανθρωπιάς του ή θα αποδειχθεί δύσβατο αλλά σωτήριο μονοπάτι για την επανοικειοποίηση της δικής μας ανθρωπιάς ή, για μία ακόμα φορά στην ανθρώπινη... προϊστορία, θα εμποδιστεί από τη λεωφόρο που οι στεγασμένοι θα αντιτάξουν στον ανέστιο και οι ακίνητοι επωχούμενοι στον πλάνητα.

ΝΙΚΟΣ ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ

μέλος του Δικτύου Κοινωνικής Υποστήριξης Προσφύγων και Μεταναστών

«...αν μου ζητούσαν να αναφέρω έναν βασικό νόμο, θα έλεγα πρώτα το νόμο της φιλοξενίας, τον αρχέγονο, από τον οποίο κατάγονται όλοι οι υπόλοιποι».

Πετερ Χαντκε, *Ρωτώντας μέ δάκρυα στα μάτια*, μτφ. Σπύρος Ιακώβου, Εκδόσεις Εξάντας, 2000, σελ. 29.

ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΟΝΤΑΣ ΚΑΙ ΠΕΘΑΙΝΟΝΤΑΣ

Θα μπορούσε να είναι ένα μνημείο πεσόντων, μια επίσημη ανακοίνωση με ονόματα εξαφανισθέντων, μια ύστατη παρουσίαση νεκρών. Ο κατάλογος αυτός που συντάσσεται από την United for Intercultural Action[1] είναι η τελευταία δήλωση ταυτότητας: όνομα, χώρα προέλευσης, συνθήκες θανάτου των μεταναστών που πέθαναν στα σύνορα της Ευρώπης και τους οποίους αυτή η οργάνωση μπόρεσε να αναγνωρίσει.

Έτσι, για το μήνα Μάιο του 2000: στις 2, δύο Μαροκινοί, εκ των οποίων ένας, ο Khouyi Mbarek, ήταν 13 ετών, βρέθηκαν νεκροί στην παραλία του Scicli (Ιταλία), πιθανότατα αφού τους πέταξαν από το πλοίο στο οποίο επέβαιναν παράνομα· στις 2 επίσης του μήνα, ο Richard Ibewke, Νιγηριανός, 26 ετών, πεθαίνει σ' ένα κρατητήριο στη Βιέννη (Αυστρία), αφού, σύμφωνα με παρευρισκόμενους, χτυπήθηκε από αστυνομικό μετά τη σύλληψη· στις 3 του μήνα, δώδεκα Αφρικανοί πνίγονται κοντά στο El Ayoun (Μαρόκο), όταν το πλοιάριο που θα τους οδηγούσε στις Κανάριους Νήσους ανατρέπεται. Στις 4, ένας σαραντάχρονος Σλοβάκος πεθαίνει σ' ένα αστυνομικό τμήμα όπου είχε συλληφθεί για παράνομη διαμονή· στις 5, δεκαπέντε Αλβανοί εξαφανίζονται, όταν χτυπά το πλοίο τους η αστυνομία των συνόρων κοντά στο Otrante στην Ιταλία· ανευρέθησαν επτά πτώματα· στις 6, η Naimah, Αλγερινή, αυτοκτονεί στο κρατητήριο του αεροδρομίου της Φρανκφούρτης· στις 10, εννέα άτομα (από το Αφγανιστάν, το Μπαγκλαντές και το Πακιστάν) σκοτώνονται από την τουρκική αστυνομία, καθώς διέσχιζαν παράνομα τα σύνορα με το Ιράν· στις 14, δεκατρία ακόμη άτομα πνίγονται κοντά στις Ισπανικές ακτές (Cadix), όταν ναυάγησε το πλοίο τους, και δύο ακόμη στον πορθμό του Γιβραλτάρ· στις 19, έξι Βορειοαφρικανοί (ανάμεσά τους και ένα κορίτσι 16 ετών) πνίγονται κοντά στην Tarifa (Ισπανία).

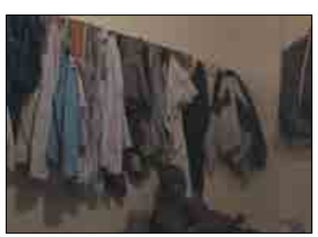

Η United έχει καταγράψει περισσότερα από 2000 ονόματα νε-

«Είναι επομένως βασικό, όταν εκφραζόμαστε δημόσια, να αποφεύγουμε τα υπέρμετρα και χυδαία λόγια. Μπορούμε να πούμε το ίδιο πράγμα, με την ίδια ένταση, σε μια γλώσσα μετρημένη και αποδεκτή από το ευρύ κοινό. Για να δώσουμε ένα τραβηγμένο, βέβαια, παράδειγμα, αντί να πούμε "πετάξτε τους Αφρικανούς στη θάλασσα", μπορούμε να πούμε "ας οργανώσουμε την επιστροφή των μεταναστών από τις χώρες του τρίτου κόσμου στα σπίτια τους"».

Pierre-Andre Taguieff, *Ο Ρατσισμός*, μτφ. Γεώργιος Σπανός, Εκδοτικός Οίκος Π. Τραυλός, 1998, σελ. 63.

κρών, πνιγμένων στις τάφρους του «φρουρίου Ευρώπη» μεταξύ 1993 και 2000. Κάποια από τα ονόματα που αναφέρονται έχουν φτάσει στην κοινή γνώμη: η Σεμίρα, που πνίγηκε με την «τεχνική του μαξιλαριού» (Σ.τ.Μ.: από αστυνομικούς, μέσα στο αεροπλάνο που την μετέφερε, για να εξουδετερώσουν την αντίδρασή της) μετά την απέλασή της από το Βέλγιο, ο Marcus, που φιμώθηκε και έπαθε ασφυξία μετά την απέλασή του από την Αυστρία, ο Koita και ο Tounkara, δύο παιδιά από τη Γουϊνέα, που σκέφτηκαν να φτάσουν στη Γηραιά Ήπειρο κρυμμένοι στο χώρο αποσκευών ενός αεροπλάνου της γραμμής Conakry-Bruxelles... Κάθε καλοκαίρι αυξάνονται οι παράλογες απόπειρες. Επικίνδυνα εγχειρήματα που ενθαρρύνονται από εγκληματίες μεταφορείς και ασυνείδητους εργοδότες. Μοναδικές διαδρομές μεταξύ αναζήτησης καλύτερων συνθηκών ζωής και απόδρασης από την καταστολή. Η ευρωπαϊκή πολιτική του «κλεισίματος» των συνόρων συνίσταται αφενός στον περιορισμό των πιθανοτήτων νόμιμης εισόδου, αφετέρου στη φυσική παρεμπόδιση των παράνομων εισόδων. Έχει ως συνέπεια να ενισχύεται η επικινδυνότητα των συνόρων και να παραδίδονται πολυάριθμοι μετανάστες στους σύγχρονους δουλέμπορους. Μια εβδομάδα μετά τη δημοσίευση αυτού του καταλόγου, 58 άτομα προερχόμενα από την Ασία ανακαλύφθηκαν στο Douvres (Ηνωμένο Βασίλειο) πεθαμένοι από ασφυξία στο πίσω μέρος ενός φορτηγού. Πόσοι από αυτούς τους θανάτους θα μπορούσαν να είχαν αποφευχθεί;

"Emigrer et mourir", *Le Monde Diplomatique*, Ιούνιος 2000

Μετάφραση: ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΑ ΜΠΕΝΙΣΗ

1 Ένωση για διαπολιτισμική δράση.

3 Σεπτεμβρίου 1900, Φιλαδέλφεια. 215 άτομα φτάνουν μετά από ταξίδι πενήντα οκτώ ημερών.

«Το μεγάλο γεγονός του έτους 1965 στη Γερμανία: η άφιξη του εκατομμυριοστού ξένου εργάτη. Υποδοχή στον σιδηροδρομικό σταθμό. Λόγοι, δώρα, αναμνηστικό μετάλλιο. Ο εκπρόσωπος της κυβέρνησης: "Οι ξένοι εργαζόμενοι συμβάλλουν αποφασιστικά στο γερμανικό οικονομικό θαύμα. Έχουν την ευγνωμοσύνη μας και τους θεωρούμε ισότιμους συμπολίτες μας"».[1] Γερμανία 2000: η κυβέρνηση αναζητά επειγόντως μετανάστες για να καλύψουν θέσεις εργασίας σε τομείς τεχνολογίας και πληροφορικής, αλλά και σε επαγγέλματα τα οποία δεν ασκούν ή δε θέλουν να ασκήσουν οι ίδιοι οι Γερμανοί παρά το υψηλό ποσοστό της ανεργίας.[2] Η σημερινή Ευρώπη ανακαλύπτει ξανά τις αρετές της μετανάστευσης. Η εποχή, όμως, του μεταναστευτικού πυρετού για τους Έλληνες ανήκει στο παρελθόν και παραπέμπει σε δίσεκτα χρόνια.

❀

Οι αιτίες της μετανάστευσης (ανεργία, φτώχεια, πολιτικές συγκρούσεις) παραμένουν οι ίδιες. Σήμερα στην Ελλάδα υπολογίζεται ότι ζουν περίπου ένα εκατομμύριο μετανάστες. Είναι αυτοί που κάποτε ήμασταν εμείς.

❀

Οι αριθμοί είναι αποκαλυπτικοί της έντασης του μεταναστευτικού φαινομένου στην Ελλάδα, καθώς περνάγαμε από τον 19ο προς τον 20ο αιώνα: «Η Ελλάδα έχασε στην περίοδο 1891-1920 συνολικά 601.000 χιλιάδες άτομα, που αποτελούσαν το 22,8% του πληθυσμού το 1907 και το 11,9% του πληθυσμού το 1920».[3] Η πρώτη αυτή μαζική έξοδος από τη χώρα οφειλόταν, κατά κύριο λόγο, στην κακή οικονομική κατάσταση που επικρατούσε στον γεωργικό τομέα. Ξεχωρίζει η περιβόητη «κρίση της σταφίδας», που μεγέθυνε την ήδη έντονη φτώχεια και μιζέρια κυρίως στην Πελοπόννησο, από όπου κατάγονται οι περισσότεροι μετανάστες της περιόδου αυτής.

❀

Σικάγο, δεκαετία του '50.
Γ. Κατσαρός και Μαρίκα

«Αμάν, αμάν, για... ρεμ!
Ω, ωχ! Την ξενιτιά, την ορφανιά,
την πίκρα και τη λύπη...
Για... ρεμ, αμάν, ε...ϊ, ε...ϊ, ε...ϊ!
Την ξενιτιά, την ορφανιά, την
πίκρα και τη λύπη...
όλα μου τα δωσ' ο Θεός,
κανένα δε μου λείπει».

(Ουσάκ – *Το τραγούδι της ξενιτιάς*,
Σ. Παγιουμτζης, 1936)

Είναι η εποχή στην οποία κυριαρχεί η υπερπόντια μετανάστευση και πιο συγκεκριμένα ο πόθος της μετακίνησης προς τις ΗΠΑ. Το αμερικάνικο όνειρο διαφημιζόταν από τους πράκτορες των ατμοπλοϊκών εταιρειών με διαλέξεις που έδιναν σε καφενεία. Από τα 383.000 άτομα που μετανάστευσαν σε υπερπόντιες χώρες, το 95% είχε ως προορισμό του τις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής. Χρησιμοποιήθηκαν ως εργάτες σε εργοστάσια τυποποίησης τροφίμων, σε χαλυβουργεία, σε ορυχεία και σε σιδηροδρομικά δίκτυα. Ορισμένοι έγιναν πλανόδιοι πωλητές φρούτων, γλυκών ή λουλουδιών, ενώ εξαιτίας της αυξημένης απασχόλησης Ελλήνων μεταναστών σε στιλβωτήρια παπουτσιών η λέξη *Έλληνας* ταυτίστηκε με τη λέξη *λούστρος*.

Σύντομα όμως, οι πύλες του «αμερικάνικου παραδείσου» θα κλείσουν για τους Έλληνες. Κατά το 1921 και 1924 θεσπίζεται στην Αμερική το σύστημα των ποσοστώσεων (quotas). Οι μετανάστες υποβάλλονται σε ποσοτικό αλλά και «ποιοτικό» έλεγχο. Αποκλείονται οι αναλφάβητοι και καθορίζεται ένα ποσοστό εισαγόμενων μεταναστών από κάθε έθνος.

❀

Στα πρώτα χρόνια του μεσοπολέμου η Ελλάδα θα σημαδευτεί από τα μεγάλα κύματα προσφύγων, που καταφθάνουν έπειτα από τις πρωτοφανείς «ανταλλαγές πληθυσμών» και το γενικότερο εχθρικό κλίμα απέναντι στις εθνικές μειονότητες. «Το 1928 υπήρχαν 1.221.849 πρόσφυγες στην Ελλάδα, αλλά μέχρι τότε πολλοί είχαν πεθάνει και πολλοί είχαν μεταναστεύσει στην Αίγυπτο, την Αμερική και σε άλλα μέρη. Περίπου 152.000 άτομα ήρθαν στο διάστημα 1913-1922. Πάνω από ένα εκατομμύριο εγκατέλειψαν πανικόβλητοι τη Μικρά Ασία και τη Θράκη μετά την ελληνική ήττα του 1922».[4] Οι ανταλλαγές των πληθυσμών έγιναν όπως προέβλεπαν οι συνθήκες του Νεϊγύ (1919) και της Λωζάνης (1923). Ο Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος όμως θα ξέσπαγε μέσα σε λίγα χρόνια.

Την ίδια περίοδο, μόνο το ένα τρίτο των 93.000 υπερπόντιων Ελλήνων μεταναστών κατέφυγε στην «αμερικάνικη λύση», καθώς, η οικονομική κρίση του 1929-1932 όρθωσε ένα ακόμα φράγμα στο δρόμο προς τις ΗΠΑ. Οι υπόλοιποι στρέφονται προς τον Καναδά, την Αυστραλία και την Αφρική. Ενισχύεται δραματικά η παλιννόστηση, ενώ ένα νέο ελληνικό μεταναστευτικό ρεύμα στρέφεται προς την Ευρώπη: «Στην περίοδο 1932-1939 μετανάστευσαν προς τις υπερπόντιες χώρες περίπου 30.000 άτομα, έναντι 101.000 ατόμων που μετανάστευσαν σε χώρες τις Ευρώπης, και 89.000 ατόμων που είχαν ως προορισμό τους τις μεσογειακές χώρες».[5]

Όμως, η περίοδος του μεσοπολέμου σημαδεύτηκε από ακόμα ένα σημαντικό γεγονός. Για πρώτη φορά μετά τη δεκαετία του 1890, η παλιννόστηση έφτασε στα επίπεδα της μετανάστευσης. Υπολογίζεται ότι μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή και μέχρι τις παραμονές του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, 116.685 άτομα αναζήτησαν μια καλύτερη τύχη σε κάποια χώρα του εξωτερικού, ενώ 115.470 άτομα επέστρεψαν στην Ελλάδα χωρίς να ικανοποιηθεί αυτή τους η προσδοκία.[6] Η τάση της επιστροφής ενισχύεται από τις διεθνείς συγκυρίες, όπως οι δυσμενείς όροι και περιορισμοί που εφάρμοσαν για τους αλλοδαπούς οι χώρες υποδοχής και τη σκιά που άφησε πίσω της η κρίση της «Μαύρης Πέμπτης» (κράχ). Η Ευρώπη του μεσοπολέμου είναι βυθισμένη στην οικονομική άβυσσο και οι πόρτες της Αμερικής κλειστές. Το ξέσπασμα του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου παγώνει κάθε μετακίνηση προς το εξωτερικό εκτός εκείνης των αιχμαλώτων.

❀

Κατά τη διάρκεια του πιο φονικού πολέμου στην ιστορία της ανθρωπότητας, οι Έλληνες δε μεταναστεύουν. Τα μόνα επίσημα στοιχεία που υπάρχουν, αναφέρονται στα χρόνια 1946-1954 και κάνουν λόγο για 70.000 Έλληνες μετανάστες που ταξίδεψαν με προορισμό τις ΗΠΑ, την Αυστραλία, τον Καναδά ή κάποια άλλη υπερπόντια χώρα.

Ωστόσο, ο εμφύλιος πόλεμος, που στάθηκε το σημαντικότερο γεγονός της πρώτης μεταπολεμικής περιόδου για την Ελλάδα, προκάλεσε μία αξιοσημείωτη μετακίνηση ανθρώπων από τη χώρα μας προς το εξωτερικό: πρόκειται για τους πολιτικούς πρόσφυγες που κυνηγημένοι απομακρύνθηκαν από την Ελλάδα τα χρόνια του εμφυλίου σπαραγμού ή αμέσως μετά την ήττα της Αριστεράς. Οι κατευθύνσεις που πήραν ήταν κυρίως προς τις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης, ενώ κάποιοι κατέφυγαν στον Καναδά ή την Αυστραλία και λίγοι από αυτούς σε χώρες της Δυτικής Ευρώπης. Οι εκτιμήσεις, που μπορούν να γίνουν, κάνουν λόγο για συνολικά παραπάνω από 100.000 πολιτικούς πρόσφυγες.[7]

Σε λιγότερα από 30 χρόνια μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή, οι πρόσφυγες επιστρέφουν δραματικά στο προσκήνιο, υποχρεωμένοι αυτή τη φορά να αναζητήσουν φιλοξενία σε κάποια ξένη χώρα.

❀

Η Ελλάδα του 1955 είναι διπλά πληγωμένη. Η κατοχή κι ο εμφύλιος έκαναν την μετανάστευση να μοιάζει σχεδόν ως η μόνη λύση επιβίωσης. Την περίοδο 1955-77, 1.236.280 άτομα θα πάρουν το δρόμο που οδηγεί στο εξωτερικό: «Από αυτά, 758.351 (61%) μετανάστευσαν στη Δυτική Ευρώπη και από αυτούς 638.141 (84%) αναχώρησαν για την Ομοσπονδιακή Γερμανία».[8] Είναι η σειρά των γκασταρμπάιτερ να πρωταγωνιστήσουν.

«Εμένα τα παιδιά πάνε στο ελληνικό σχολείο. Τσακώνονται με τα Γερμανάκια το απόγευμα στο δρόμο. Ξέρουν μερικά γερμανικά, τα μάθανε πιο μικρά στον παιδικό σταθμό.Τα Γερμανάκια τα βρίζουνε. Προχθές η κόρη μου –έξι χρονώ είναι– μ' αρώτησε, μπαμπά είναι κακό να είναι κανείς ξένος;».

Γ. Ζ. Ματζουρανης,
Έλληνες εργάτες στη Γερμανία: Γκασταρμπάιτερ,
Εκδόσεις Gutenberg, 1974, σελ. 108.

Τα χρόνια εκείνα η Ομοσπονδιακή Γερμανία αναζητούσε τρόπους να επουλώσει το δικό της διπλό τραύμα που της είχε προκαλέσει ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος και η ανέγερση του Τείχους. Γρήγορα θα φτάσει στο επίπεδο της πλήρους απασχόλησης του δικού της εργατικού δυναμικού και αναπόφευκτα θα στραφεί στη δεξαμενή του ευρωπαϊκού Νότου. Οι γκασταρμπάιτερ είχαν να παρουσιάσουν ένα τριπλό πλεονέκτημα για τους Γερμανούς: η εργασία τους κόστιζε φτηνά, ήταν πειθαρχικοί και η κουλτούρα τους ήταν κάπως συναφής με αυτήν της «πολιτισμένης» Ευρώπης.

Το Μάρτιο του 1960 υπογράφεται η περίφημη διμερής σύμβαση «περί της μεσολαβήσεως προς τοποθέτηση εργαζομένων» μεταξύ της Δυτικής Γερμανίας και της Ελλάδας.

Καθώς το 85% των Ελλήνων μεταναστών είχε αγροτική προέλευση (προερχόταν κυρίως από τη Μακεδονία) η γερμανική βιομηχανία τους χρησιμοποίησε ως ανειδίκευτους εργάτες. Οι λεγόμενες εργασίες «3D» (demanding, dangerous, dirty) απορρόφησαν τους αποφασισμένους με κάθε τρόπο να επιβιώσουν μετανάστες. Η μεταλλοβιομηχανία, η βιομηχανία υφασμάτων, ελαστικών και χαρτιού καθώς και η χημική, η οικοδομική βιομηχανία και τα ορυχεία προσλάμβαναν το μεγαλύτερο ποσοστό αυτών των εργατών.

Ellis Island. Αυλή καταυλισμού, 1950

Στις υπηρεσίες η δουλειά ήταν πολύ πιο εύκολη αλλά και η απορρόφηση πολύ περιορισμένη.

Σταδιακά από το 1970 και έπειτα, η Γερμανία γίνεται ολοένα πιο «αφιλόξενη». Μετά το 1974 η παλιννόστηση θα πάρει το πάνω χέρι υπερκαλύπτοντας τα ποσοστά της μετανάστευσης. «Υπολογίστηκε ότι οι μισοί περίπου Έλληνες της περιόδου 1960-1973 επέστρεψαν από τη Δυτική Γερμανία (49%), σχεδόν 1 στους 7 από την Αυστραλία (14,2%) και 1 στους 10 από τις ΗΠΑ και τον Καναδά (10%)».[9]

❀

Ένας μακροχρόνιος κύκλος της μεταναστευτικής περιπέτειας των Ελλήνων έκλεινε με μια δεύτερη μεγάλη επιστροφή. Τα ίδια περίπου χρόνια τα σύνορα της γεωγραφίας των αντιθέσεων μετατοπίζονταν. Το Τείχος έπεφτε και οι ηττημένοι του Ψυχρού Πολέμου έπαιρναν το δρόμο προς τη Δύση. Αυτοί είναι οι σημερινοί μετανάστες που ψάχνουν να βρουν την τύχη τους μακριά από τις λεηλατημένες χώρες τους. Είναι αυτοί που κάποτε ήμασταν και εμείς.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΜΑΡΙΔΑΚΗΣ

1 Γ.Ξ. Ματζουράνης, *Έλληνες εργάτες στη Γερμανία*, Αθήνα 1974, σελ. 7.
2 *Ελευθεροτυπία*, 8 Νοεμβρίου 2000.
3 Ήρα Έμκε-Πουλοπούλου, *Προβλήματα μετανάστευσης και παλιννόστησης*, Αθήνα 1986, σελ. 41.
4 Douglas Dakin, *Η ενοποίηση της Ελλάδας 1770-1923*, Αθήνα 1988, σελ. 365.
5 Ήρα Έμκε-Πουλοπούλου, ό.π., σελ. 42.
6 Β. Φίλιας, *Όψεις της διατήρησης και της μεταβολής του κοινωνικού συστήματος*, Β΄ τόμος, Αθήνα 1979, σελ. 115.
7 *Οικονομικός Ταχυδρόμος*, Φεβρουάριος 1984.
8 Λ.Μ. Μουσούρου, *Μετανάστευση και μεταναστευτική πολιτική στην Ελλάδα και την Ευρώπη*, Αθήνα 1991, σελ. 48.
9 Ήρα Έμκε-Πουλοπούλου, ό.π., σελ. 49.

Μουσείο Μετανάστευσης του Έλις Άιλαντ. Ό,τι απέμεινε.
Ellis Island Immigration Museum

«Η Ευρώπη δεν είναι δυνατόν αλλά και δεν πρέπει να μετατραπεί σε Κιβωτό του Νώε για τους λίγους επίλεκτους της ευημερίας».

ΖΗΣΗΣ Δ. ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ,
Ο Ευρωπαϊκός Ρατσισμός: Εισαγωγή στο φυλετικό μίσος.
Εκδόσεις «Ελληνικά Γράμματα», 2000, σελ. 287.

40 εκατομμύρια άνθρωποι σ' όλο τον κόσμο αφήνουν την πατρίδα τους κάθε χρόνο.[1]

❀

Στη Γερμανία και στο Βέλγιο οι μετανάστες φθάνουν στο 8,9% του πληθυσμού, στην Αυστρία το 9,1%, στη Γαλλία το 6,1%.[2]

«Ο δυτικός πολιτισμός έχει εγκαταστήσει τους στρατιώτες του, τα εμπορικά πρακτορεία του, σ' όλο τον κόσμο, έχει επέμβει άμεσα ή έμμεσα στη ζωή των έγχρωμων λαών...».

CL. LEVI-STRAUSS, *Φυλές και Ιστορία*,
μτφ. Γεώργιος Λύγγος,
Εκδοτικός Οίκος Μπάυρον, 1971, σελ. 48.

❀

Στην Ελλάδα οι μετανάστες υπολογίζονται περίπου στο ένα εκατομμύριο. Σύμφωνα με τα στοιχεία των απογραφών 1981 και 1991 και τα προσωρινά στοιχεία της απογραφής του 2001, η αύξηση του πληθυσμού οφείλεται κατά 75% στην καθαρή εισροή πληθυσμού από το εξωτερικό.[3]
Το 91% των μεταναστών που βρίσκονται στην Ελλάδα προέρχεται από 10 συγκεκριμένες χώρες. Πολυπληθέστερη μεταναστευτική ομάδα είναι οι Αλβανοί, με ποσοστό 65% του συνόλου. Ακολουθούν οι Βούλγαροι με 7%, οι Ρουμάνοι με 5%, οι Πακιστανοί και οι Ουκρανοί με 3%. Οι γυναίκες αποτελούν το 26% του πληθυσμού των μεταναστών, αλλά η αναλογία διακυμαίνεται εντυπωσιακά από υπηκοότητα σε υπηκοότητα.[4]
Σύμφωνα με τις μελέτες του ΟΗΕ για την Ελλάδα, υπολογίζεται πως το 2025 σε πληθυσμό 14,2 εκατομμυρίων κατοίκων τα 3,5 εκατομμύρια θα είναι μετανάστες.

❀

Πάνω στο χάρτη της Ευρώπης της SENGEN και των κλειστών συνόρων, οι δρόμοι του σύγχρονου δουλεμπορίου περνούν απ' όπου υπάρχουν σύνορα. Οι δύο βασικότεροι άξονές του, όμως, περνούν από την Κεντρική Ευρώπη, με κύριο σταθμό τη Βοσνία, και από τη Μεσόγειο, με βασικούς σταθμούς την Τουρκία και τα βόρεια παράλια της Αφρικής. Κύριοι προορισμοί της μεσογειακής οδού είναι τα παράλια της Ιταλίας, της Γαλλίας αλλά και τα νησιά του Αιγαίου.[5]
Μέσα σε τρία χρόνια, από το 1998 έως και το 2000, συνελήφθησαν από την ελληνική αστυνομία 358.000 αλλοδαποί για λαθραία είσοδο, ενώ

«Οι αντιθέσεις και αντιφάσεις που πηγάζουν από τις διαφορετικές ηπείρους, πολιτισμούς και θρησκείες –Πρώτος και Τρίτος κόσμος, η τρύπα του όζοντος και οι τρελές αγελάδες, η μεταρρύθμιση του συνταξιοδοτικού και οι δυσκολίες που αντιμετωπίζουν τα κόμματα– συναντιούνται πλέον ως αναπόσπαστο κομμάτι της ίδιας μας της ζωής. Το παγκόσμιο δεν εμφανίζεται και δεν ασκεί πιέσεις ως ένα Γενικό Όλον εκεί έξω – φωλιάζει και θορυβεί στον απόλυτα ιδιωτικό χώρο της απόλυτα ιδιωτικής μας ζωής».

ΟΥΛΡΙΧ ΜΠΕΚ,
Τι είναι η παγκοσμιοποίηση,
μτφ. Γιώργος Παυλόπουλος,
Εκδόσεις Καστανιώτη, 1999, σελ. 173.

από το 1997 και μέχρι τους πρώτους μήνες του 2001 οι κάθε λογής δουλέμποροι είχαν εγκαταλείψει σε βραχονησίδες και ερημικές ακτές του Αιγαίου περίπου 14.000 ανθρώπους.[6] Στην Ελλάδα, εκτός από την οδό του Αιγαίου, οι δουλέμποροι χρησιμοποιούν επίσης τα περάσματα του Έβρου και τα βουνά στα σύνορα με την Αλβανία και τη Βουλγαρία. Μόνο κατά το έτος 2000, 50 άνθρωποι έχασαν τη ζωή τους στα ναρκοπέδια του Έβρου. Άγνωστος παραμένει ο αριθμός των μεταναστών που έχουν πνιγεί μέχρι σήμερα στα νερά του Αιγαίου. Για όλη αυτή την περιπέτεια, που πολλές φορές σημαίνει ταξίδι μέχρι και για έναν ολόκληρο μήνα, οι Ασιάτες και οι Αφρικανοί μετανάστες πληρώνουν στα κυκλώματα δουλεμπορίας από 2000 εως 3000 δολάρια.

❀

«Δος μοι τούτον τον ξένον τον εκ βρέφους ως ξένον ξενωθέντα εν κόσμω. Δος μοι τούτον τον ξένον, ον ομόφιλοι μισούντες θανάτουσιν ως ξένον· δος μοι τούτον τον ξένον, ον ξενίζομαι βλέπων του θανάτου το ξένον· δος μοι τούτον τον ξένον όστις οίδε ξενίζειν τους πτωχούς τε και ξένους· δος μοι τούτον τον ξένον, ίνα κρύψω εν τάφω, ος ως ξένος ουκ έχει την κεφαλήν πού κλίναι».

(Ασματικόν· πλάγιος α΄ ήχος· όταν επιστρέφει ο επιτάφιος)

Κατά κανόνα οι μετανάστες βρίσκονται στην Ελλάδα λίγα χρόνια, δεν μένουν σε δικά τους σπίτια, δεν μπορούν να πάρουν δάνεια, δεν έχουν κανένα άλλο είδος βοήθειας (ενοίκια, κληρονομιά, συγγενείς), πληρώνονται λιγότερο από τους ντόπιους και συχνά πέφτουν θύματα των ιδιοκτητών που τους νοικιάζουν ακριβότερα τα σπίτια –όταν δέχονται να τους τα νοικιάσουν– πολλές φορές χωρίς συμβόλαιο. Προτεραιότητα είναι η αποταμίευση σε βάρος των αναγκών τους. Το 79,9% των μεταναστών μένει σε σπίτια πολύ μικρότερα από τις πραγματικές του ανάγκες, χωρίς βασικές υποδομές.[7] Είναι αδύνατο να μετρηθεί πόσοι μένουν σε εγκαταλελειμμένα κτίρια, εγκαταλελειμμένες αποθήκες ή στους δρόμους. Οι μετανάστες απασχολούνται στον αγροτικό τομέα, τον κατασκευαστικό (οικοδομή), τη βιοτεχνία και τα οικιακά επαγγέλματα. Ανασφάλιστοι συνήθως, με αμοιβές που δεν ξεπερνούν το μισθό του ανειδίκευτου εργάτη, ακόμη και όταν πρόκειται για βαριές και ανθυγιεινές εργασίες.

❀

Χάρη στους μετανάστες κρατήθηκε χαμηλά ο πληθωρισμός και κατάφερε να μπει η χώρα στην ΟΝΕ. Κράτησαν χαμηλά τους μισθούς στον αγροτικό και κατασκευαστικό τομέα και αύξησαν την προσφορά. Η Τράπεζα της Ελλάδος υπολογίζει ότι έριξαν τον πληθωρισμό μία ολόκληρη ποσοστιαία μονάδα. Οφέλη αποκόμισε και το ασφαλιστικό σύστημα, αφού επιβραδύνθηκε η πορεία επιδείνωσης της σχέσης εργαζομένων – συνταξιούχων.[8] Οι μετανάστες δημιουργούν νέες θέσεις εργασίας από την αύξηση του ΑΕΠ, που επενδύεται σε νέες επιχειρήσεις.[9] Ενδεικτικό του ρόλου των μεταναστών στην ισορροπία του κοινωνικοασφαλιστικού συστήματος είναι ότι ως το 2025 οι μετανάστες στην Ευρώπη θα πρέπει να αριθμούν 159 εκατομμύρια για να διατηρηθεί η

σχέση ανταπόδοσης του ασφαλιστικού συστήματος (4 ή 5 εργαζόμενοι προς ένα συνταξιούχο).[10]
Οι μετανάστες οδήγησαν ακόμα σε άνθηση περιοχές της επαρχίας που σε άλλη περίπτωση θα είχαν εγκαταλειφθεί οριστικά, ενώ αναντικατάστατος πρέπει να θεωρείται ο ρόλος τους στην οικιακή φροντίδα, κυρίως ηλικιωμένων. Οι ίδιοι κερδίζουν εργασία, επιβίωση και αποταμίευση πόρων (εις βάρος των αναγκών διαβίωσης τους), που ενισχύουν τις οικογένειές τους –και γενικότερα την οικονομία– στις χώρες προέλευσής τους.

❀

Σύμφωνα με την πρώτη έκθεση του Ευρωβαρόμετρου για το 2000, οι Έλληνες κατέχουμε την πρώτη θέση στην ξενοφοβία μεταξύ των Ευρωπαίων, με ποσοστό 38% (ο μέσος όρος της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι 15%).[11]
Συνήθως οι αλλοδαποί εμφανίζονται ως υπεύθυνοι για την τέλεση εγκληματικών πράξεων πριν καν αποδειχθούν οι κατηγορίες. Σπάνια βλέπουν το φως της δημοσιότητας οι αντίθετες περιπτώσεις (όπου οι αλλοδαποί είναι τα θύματα).[12]
Σύμφωνα με το υπουργείο Δημοσίας Τάξεως οι απελάσεις-επαναπροωθήσεις ξεπερνούν το 1,5 εκατομμύριο στην πενταετία 1995-2000.
Υπάρχει όμως και η άλλη πλευρά, αυτή της αλληλεγγύης που ιδιαίτερα τον τελευταίο καιρό κάνει δυναμική και ελπιδοφόρα εμφάνιση.[13]

❀

trafficking

«Παράνομη διακίνηση προσώπων, ανθρώπων, με σκοπό τη σεξουαλική-οικονομική εκμετάλευση».[14] Κάθε χρόνο διακινούνται από 200.000 ως 500.000 γυναίκες της Ανατολικής Ευρώπης, για πορνεία στη Δυτική Ευρώπη. Πρόκειται για την επαχθέστερη μορφή δουλεμπορίου, αγοραπωλησίας της ανθρώπινης ζωής.[15] Σύμφωνα με έκθεση του Στέιτ Ντιπάρτμεντ, που εκδόθηκε το Φεβρουάριο του 2001, στην Ελλάδα η διακίνηση γυναικών για πορνεία έχει αυξηθεί πάρα πολύ τα τελευταία χρόνια. Ανεπίσημες εκτιμήσεις υπολογίζουν σε 16 με 20 χιλιάδες τις γυναίκες που βρίσκονται εδώ γι' αυτόν το λόγο. Το 75% των αλλοδαπών δε γνωρίζει για ποιο λόγο μεταφέρεται στην Ελλάδα. Οι περισσότερες έρχονται ως τουρίστριες ή παράνομες μετανάστριες, που αναζητούν εργασία και εξαναγκάζονται σε πορνεία από ιδιοκτήτες κλαμπ, απειλούμενες με απέλαση. Η σεξουαλική εκμετάλλευση γυναικών και παιδιών αποφέρει, παγκόσμια, υψηλότερα κέρδη από το εμπόριο ναρκωτικών.[16]

❀

«Γίνεται κανείς ρατσιστής ή ξενόφοβος πολύ εύκολα, αρχεί να μην αισθάνεται αρκετά σίγουρος για τον εαυτό του...».

(Από συνέντευξη του Τ. Τοντόροφ, *Αυγή*, 26-11-2000)

«Ποιος Ευρωπαίος πολιτικός θα τολμούσε να πει στους συμπολίτες του: "Πρέπει να κάνουμε λίγο σκόντο στις ανέσεις μας. Πρέπει να ξανακάνουμε το λογαριασμό και να καταλάβουμε σε τι οφείλουμε τα πλούτη μας. Πρέπει να ξεμπερδέψουμε με τους δικτάτορες που κρατάμε στην εξουσία για να μας επιτρέπουν να πλουτίζουμε στις πλάτες των αφρικανικών λαών, όσο αυτοί σπαράσσονται από εμφύλιους πολέμους. Πρέπει να κοιτάξουμε κατάματα αυτούς τους ανθρώπους που μαστίζονται από την ξηρασία και τους λιμούς και να πάψουμε πια να κρυβόμαστε πίσω από τα προσχήματα της ανθρωπιστικής βοήθειας και της περιστασιακής αλληλεγγύης. Η φτώχεια δεν είναι αναγκαιότητα και η ευημερία της Ευρώπης δεν μπορεί να κρατήσει αιώνια πίσω από τα τείχη μιας εγωιστικής ηρεμίας.
Ανθρώπινα κύματα θα ξεσπάσουν πάνω στα τείχη αυτής της ευημερίας, όταν δε θα μπορούν πια να αντέξουν την ταπείνωση και την πείνα"».

(Απόσπασμα από κείμενο του συγγραφέα Ταχάρ Μπεν Τζελούν στην εφημερίδα «Repubblica» μτφ. Ρούσσος Βρανάς, *Τα Νέα*, 10-3-2001.)

«Αυτό που θα προσπαθήσω να αποδείξω είναι ότι ο ρατσισμός είναι ένα σύγχρονο φαινόμενο. Συχνά ισχυρίζονται ότι ο ρατσισμός είναι τόσο παλιός όσο η ανθρώπινη φύση, και συνεπώς δεν μπορούμε να απαλλαγούμε απ' αυτόν. Στην πραγματικότητα, όπως τον γνωρίζουμε σήμερα εμφανίστηκε για πρώτη φορά το 17ο και το 18ο αιώνα, με σκοπό να δικαιολογήσει τη συστηματική χρήση εργασίας Αφρικανών σκλάβων στις μεγάλες φυτείες του Νέου Κόσμου, που έπαιξαν κεντρικό ρόλο στην ανάπτυξη του καπιταλισμού σαν παγκόσμιου συστήματος. Ο ρατσισμός, λοιπόν, διαμορφώθηκε σαν μέρος της διαδικασίας, χάρη στην οποία ο καπιταλισμός έγινε κυρίαρχος κοινωνικά και οικονομικά».

ΑΛΕΞ. ΚΑΛΛΙΝΙΚΟΣ, *Ρατσισμός*, μτφ. Άγγελος Καλοδούκας, Εκδόσεις Εργατική Δημοκρατία, 1993, σελ. 16.

Αναμφίβολα η φυγή εκατομμυρίων ανθρώπων από τον τόπο τους αποτελεί κοινωνικό πρόβλημα τεραστίων διαστάσεων με συνέπειες τόσο στις χώρες αποστολής μεταναστών όσο και στις χώρες υποδοχής τους. Μόνο μια στρατηγική ανακατανομής πόρων σε διεθνές επίπεδο μπορεί να «συγκρατήσει» τους φτωχούς στις πατρίδες τους. Όλα τα άλλα (απαγορευτικές νομοθεσίες, ένταση των συνοριακών ελέγχων κ.λπ.) δε λύνουν το πρόβλημα της μετανάστευσης, απλώς επιδεινώνουν τα προβλήματα των μεταναστών.[17]

ΜΑΤΘΑΙΟΣ ΤΣΙΜΙΤΑΚΗΣ

1 Κ. Βασιλοπούλου, *Ελευθεροτυπία*, 25-2-2001.
2 Γ. Δάμα, *Ελευθεροτυπία*, 2-11-2000.
3 Μ. Δρεττάκης, *Η Καθημερινή*, 10-6-2001.
4 Δ. Κοκκοτάκη, *Αυγή*, 25-1-2001.
5 *Τα Νέα*, 10 & 11-2-2001.
6 Λ. Νεσφυγέ, Σ. Κρικκής, *Τα Νέα*, 16-6-2001.
7 Α. Γαλανόπουλος, *Ελευθεροτυπία*, 10-2-2001.
8 Σ. Δημητρέλης, *Τα Νέα*, 18-11-2000.
9 Π. Κοροβέσης, *Ελευθεροτυπία*, 27-11-2000.
10 Internet: Δικτυακός τόπος Ηνωμένων Εθνών και Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου.
11 Δ. Κουκλάκη, *Τα Νέα*, 1-11-2000.
12 Βλ. Ημερολόγιο Ρατσισμού – YRE (Νεολαία Ενάντια στο Ρατσισμό στην Ευρώπη).
13 Π. Λάμπρου, *Εποχή*, 27-5-2001.
14 Γ. Λάζος, *Ελευθεροτυπία*, Αφιέρωμα, 22-5-2001.
15 IOM – Διεθνής Οργανισμός Μετανάστευσης.
16 Αλίκη Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου, *Ελευθεροτυπία*, Αφιέρωμα, 3-4-2001.
17 Δίκτυο Κοινωνικής Υποστήριξης Προσφύγων και Μεταναστών.

Ακορντεονίστας (Περά Οδός)

Μέδουσες και Κοράλλια (ή το τραγούδι του ξένου)

Οι μέδουσες και τα κοράλλια
μακριά από 'δω
κατοικούν.
Και η λιλιπούτεια
Η μοίρα μας
Πάνω στην παλάμη
Φυλάγει
Ελάχιστο νερό.
Ούτε βάρκα
Πέρασε από 'δω
Ούτε λευκό πανί, μονάχα λίγος ζέφυρος
Καθώς τον επινόησαν
Τα μαλλιά σου
Επάνω στη φυγή.
Οι μέδουσες και τα κοράλλια
Μακριά από 'δω
Κατοικούν. Και τα βραχιόλια
Των ονείρων μας
Έμειναν κρεμασμένα
Σε φθαρμένους τοίχους.
Πόσα χρόνια που δε μας επισκέφθηκε κάποιος χτύπος.
Η μοίρα μας
Η λιλιπούτεια
Ελάχιστο νερό
Χωράει.
Ένα πηγάδι
Σκάβουμε
Τα βράδια
Δουλεύουμε με βάρδια
–Muzë muzikë muzg–[1]
Μείναμε ξένοι, μου λες,
Τις μέδουσες και τα κοράλλια
Που μου έταξες, το παρθένο νερό
Δεν θα τα δω.
Θεέ μου πόσο καιρό
Κρεμασμένα βραχιόλια ονείρων
Και ο φθαρμένος τοίχος.
Πόσο καιρό που δε μας επισκέφθηκε ούτε ένας χτύπος
Και η αυλαία κλείνει σαν μύθος.
Αυτό το σπίτι
δεν του ανήκω
δεν μου ανήκει...

ΓΚΑΖΙ ΚΑΠΛΑΝΙ

1 Μούσα μουσική λυκόφως

Η τέχνη, εκείνη τέλος πάντων που δεν αρκείται να θηρεύει την «επιτυχία» και τον έπαινο συμμορφούμενη προς το πνεύμα της εποχής και νομιμοποιώντας το, δεν μπορεί να μένει άλαλη και άπραγη, αποσυρμένη στη φίλαυτη ουδετερότητά της, για να μη μαγαριστεί τάχα από τα ανθρώπινα ή για να μη γίνει «ιδεολογική» και «αισθηματολογική», για να μην καταγγελθεί ότι «στρατεύεται κοινωνικά» σε καιρούς που ευνοούν και προκρίνουν τον αναχωρητισμό ή μάλλον τη στράτευση στην αδιαφορία και τον κυνισμό. Κατά κάποιον τρόπο της πέφτει να ιστορήσει –με το χρωστήρα, με τις λέξεις, με την εικόνα, πάντως με έντιμη αυτογνωστική και αυτοκριτική οξύτητα– τον *Εἰς ξένους* ομηρικό ύμνο: *Αἰδεῖσθε ξενίων κεχρημένον ἠδέ δόμοιο – Να σέβεστε όποιον για σπίτι αναγκεύεται και για φιλοξενία*. Προς τα εκεί ακριβώς ανοίγεται ο Δρόμος προς τη Δύση· προς τον ξένο που είναι δίπλα και ας μην τον βλέπουμε, προς τον ξένο που είναι ο καθείς μας.

Λοιπόν, μπορεί και να είναι μια πλεκτάνη της ιστορίας: η πανωραία λέξη *θεμίξενος*, που ονόμαζε εκείνον που φέρεται δίκαια στον ξένο, υπήρξε άπαξ στην ελληνική, στο στόμα του Πινδάρου, μα χάθηκε το ποίημα και η λέξη σώπασε, θαρρείς για να μη νιώθουμε τύψεις όσοι δε σεβόμαστε τον τρόπο που σαφέστατα ορίζει, τον πολιτισμό που υποδεικνύει. Καιρός λοιπόν να την επαναλάβουμε τη λέξη, να συλλαβίσουμε το τίμιο φως της, με την εμπάθεια που αρμόζει, με την εμπάθεια στην οποία μας καλεί να μαθητεύσουμε η φιλόξενη τέχνη του Κυριάκου Κατζουράκη.

CULTURE 2000

ISBN 960-375-226-6

ΒΟΗΘ. ΚΩΔ. ΜΗΧ/ΣΗΣ 3226